

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

FİNANSAL GELİŞMENİN YOKSULLUK ÜZERİNE
ETKİSİ: TÜRKİYE UYGULAMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Emine ÖZTÜRK

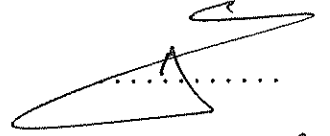

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Muhammet BELEN

Karabük
Kasım- 2016

TEZ ONAY FORMU

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Emine ÖZTÜRK'e ait "Finansal Gelişmenin Yoksulluk Üzerine Etkisi: Türkiye Uygulaması" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından İşletme Yüksek Lisans programı tezi olarak oybirliği /oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KARAMELİKLİ	
Danışman Üye	: Yrd. Doç. Dr. Muhammet BELEN	
Üye	: Doç. Dr. Rasim İlker GÖKBULUT	

Tez Sınavı Tarihi : 17.11.2016

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, ve bu eserleri her kullanımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

17/11/2016

Emine ÖZTÜRK

 İmzası

ÖNSÖZ

Finansal Gelişmenin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi: Türkiye Uygulaması isimli çalışmada, hem ilgi duyulması hem de üzerinde çok fazla çalışma yapılmamış bir konuya değinmenin yanı sıra gelecekte de önemini koruyacak bir gündem konusu hakkında katkı yapmak amaçlanmıştır.

Çalışmanın hazırlanması sürecinde, değerli katkılarıyla tezimi zenginleştirme imkanımın yanı sıra her zaman beni destekleyip kendimi geliştirmem ve daha iyisini yapmam için beni motive eden değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Muhammet Belen, Sayın Doç. Dr. Yılmaz Bayar hocalarıma teşekkür ederim.

Ayrıca hayatımın her alanında olduğu gibi, çalışmam boyunca da gösterdikleri sabır ve desteklerini esirgemeyen aileme teşekkür ederim.

Emine ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
DOĞRULUK BEYANI.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL GELİŞMENİN TANIMLANMASI VE ÖLÇÜMÜ

1.1. FİNANSAL GELİŞME KAVRAMI.....	7
1.2. FİNANSAL DERİNLEŞME.....	11
1.3. FİNANSAL GELİŞMENİN ÖLÇÜLMESİ.....	13
1.3.1. Talepteki Değişimleri Yansıtan Göstergeler.....	16
1.3.1.1. Parasal Büyüklükler.....	16
1.3.1.2. Nispi Parasal Büyüklükler.....	17
1.3.2. Arzdaki Gelişmeleri Yansıtan Göstergeler.....	18
1.3.2.1. Finansal Kurumların Toplam Büyüklükleri İle İlgili Göstergeler.....	18
1.3.2.2. Finansal Kurumların Nispi Büyüklükleri İle İlgili Göstergeler.....	19
1.3.2.3. Arzdaki Gelişmeleri Yansıtan Diğer Göstergeler.....	20
1.3.3. Finansal Gelişmeyle İlgili Diğer Göstergeler.....	20
1.3.3.1. Derinleşme Oranı.....	21
1.3.3.2. Bankacılık Oranı.....	21
1.3.3.3. Özel Sektöre Verilen Kredi Oranı.....	21
1.3.3.4. Banka Dışı Mali Araçlar Oranı.....	22
1.3.3.5. Kamu Bankaları Aktif Büyüklüğü.....	22
1.3.3.6. Kredi Oranı.....	22
1.3.3.7. Muhasebe Standartları.....	23
1.3.3.8. Karşılık Oranı.....	23
1.3.3.9. Kapitalizasyon Oranı.....	23
1.3.3.10. Dağılım Oranı.....	24

1.3.3.11. Özel Finansal Kuruluşlardan Alınan Kamu Borçları.....	24
1.3.3.12. Direkt Kredi Tedbirleri	25
1.3.3.13. Reel Faiz Oranı	25
1.3.3.14. Döviz Kuru Denetimleri.....	26
1.3.3.15. Enflasyon Oranı	26
1.3.3.16. İşlem Hacmi İle İlgili Göstergeler	27
1.3.3.17. Tüketici Gelirleri	27
1.4. TÜRKİYE’NİN EKONOMİK VE FİNANSAL YAPISI.....	28
1.4.1. Türkiye’nin Ekonomik Yapısı	28
1.4.2. Türkiye’de Finansal Sektör.....	34
1.4.2.1. Türkiye’de Bankacılık Sektörü	36
1.4.2.2. Türkiye’de Sermaye Piyasaları.....	41

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUĞUN TANIMLANMASI VE ÖLÇÜMÜ

2.1. YOKSULLUK KAVRAMI.....	51
2.1.1. Yoksullukla İlgili Diğer Kavramlar	51
2.1.1.1. İşsizlik Kavramı	52
2.1.1.2. Gelir Dağılımı Kavramı	52
2.1.1.3. Eşitsizlik Kavramı	55
2.1.2.1. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve İnsani Yoksulluk Kavramı	57
2.1.2. Uluslararası Kuruluşların Yoksulluk Kavramı Tanımları	57
2.1.2.2. Dünya Bankası ve Yoksulluk Kavramı.....	59
2.1.2.3. Avrupa Birliği ve Yoksulluk Kavramı.....	59
2.1.2.4. Amartya Sen’in Yoksulluk Kavramı	60
2.1.3. Yoksulluğu Belirleyen Faktörler	62
2.2. YOKSULLUK TÜRLERİ.....	63
2.2.1. Mutlak Yoksulluk- Göreli Yoksulluk	64
2.2.2. Objektif Yoksulluk- Sübjektif Yoksulluk	65
2.2.3. Geçici Yoksulluk- Kronik Yoksulluk	65
2.2.4. Gelir Yoksulluğu- İnsani Yoksulluk.....	67
2.2.5. Kırsal Yoksulluk- Kentsel Yoksulluk.....	68
2.2.6. Sosyal Dışlanma, Bağımlılık ve İzolasyon	68

2.2.7. Zayıflık ve Korunmasızlık	69
2.2.8. Kadın Yoksulluğu.....	71
2.2.9. Çocuk Yoksulluğu	72
2.3. YOKSULLUĞU ÖLÇME YÖNTEMLERİ VE BİLEŞİK YOKSULLUK ENDEKSLERİ.....	72
2.3.1. FGT Endeksi (Foster, Greer ve Thorbecke Index).....	73
2.3.1.1. Kafa Sayısı Endeksi (Head Count Index)	74
2.3.1.2. Yoksulluk Açığı Endeksi (Poverty Gap Index)	76
2.3.1.3. Yoksulluk Açığı Endeksinin Karesi (Squared Poverty Gap Index)	78
2.3.2. Sen Endeksi (Sen Index)	79
2.3.3. Bileşik Yoksulluk Endeksler.....	81
2.3.3.1. İnsani Gelişmenin Temel Göstergeleri	81
2.3.3.2. İnsani Yoksulluk Endeksleri (Human Poverty Indexes).....	92
2.3.3.3. Toplumsal Cinsiyete Bağlı Kalma Endeksi (Gender Development Index)	94
2.3.3.4. Toplumsal Cinsiyet Bazında Yetki Endeksi (Gender Empowerment Measure).....	94
2.4. YOKSULLUK AÇISINDAN TÜRKİYE.....	95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM LİTERATÜR TARAMASI

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FINANSAL GELİŞMENİN YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE UYGULAMASI

4.1. VERİ SETİ VE YÖNTEM	124
4.2. DURAĞANLIK TESTİ.....	126
4.2.1. Dickey-Fuller (DF) ve Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Testi	127
4.2.2. Phillips-Perron (PP) Testi.....	130
4.3. ARDL SINIR TESTİ.....	132
4.4. ARDL TAHMİN SONUÇLARI	133
SONUÇ.....	138
KAYNAKÇA.....	139
EKLER.....	151

ÖZET	156
ABSTRACT.....	157
ÖZGEÇMİŞ.....	158

KISALTMALAR LİSTESİ

- ADB** : Asya Kalkınma Bankası
- ARDL** : Otoregressif Dağıtılmış Gecikme Sınır Testi
- BDDK** : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
- BIST** : Borsa İstanbul
- BM** : Birleşmiş Milletler
- BRAC** : Bangladeş Kırsal Gelişme Komitesi
- CDGE** : Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi
- ÇBYE** : Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
- DPT** : Devlet Planlama Teşkilatı
- EUİGE** : Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi
- FEVD** : Sabit Etki Vektör Ayrışma
- FGT** : Foster, Greer ve Thorbecke
- GOÜ** : Gelişmekte Olan Ülkeler
- GSMG** : Gayri Safi Milli Gelir
- GSMH** : Gayri Safi Milli Hasıla
- GSYH** : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
- ILO** : Uluslararası Çalışma Örgütü
- IMF** : Uluslararası Para Fonu
- İGE** : İnsani Gelişme Endeksi
- İGR** : İnsani Gelişme Raporu
- İYE** : İnsani Yoksulluk Endeksleri

- KKBG** : Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
- KOBİ** : Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
- MFI** : Para Akışı Endeksi
- ODA** : Resmi Kalkınma Yardımları
- OECD** : Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
- SGP** : Satın Alma Gücü Paritesi
- SYR** : Sermaye Yeterlilik Rasyosu
- TBGE** : Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi
- TCEE** : Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi
- TCKE** : Toplumsal Cinsiyete Bağlı Kalkınma Endeksi
- TCMB** : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
- TÜFE** : Tüketici Fiyat Endeksi
- TÜİK** : Türkiye İstatistik Kurumu
- UIS** : UNESCO İstatistik Enstitüsü
- UNDP** : Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
- UNICEF** : Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
- UNPD** : Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümü
- WB** : Dünya Bankası
- WBG** : Dünya Bankası Grubu

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. 1975-1979 Yılları Arasındaki Temel Makroekonomik Göstergeler.....	9
Tablo 2. Finansal Gelişmişliğin Ölçülmesi	14
Tablo 3. Küresel Ekonomik Göstergeler (% , GSYH oran).....	30
Tablo 4. Temel Ekonomik Büyüklükler (%).....	31
Tablo 5. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	32
Tablo 6. İşgücü Piyasasındaki Gelişmeler	33
Tablo 7. Türkiye'deki Finansal Sektörün Düzenlenmesi ve Denetlenmesi.....	35
Tablo 8. Türkiye'de Finansal Kuruluşların Aktif Büyüklüğü (2015, milyar TL)	36
Tablo 9. Finansal Aktifler (GSYH'ya oranı, %)	37
Tablo 10. Avrupa Birliği ve Türkiye Seçilmiş Göstergeler (2014).....	38
Tablo 11. Seçilmiş Ülkeler Bankacılık Göstergeleri (%).....	38
Tablo 12. Türkiye'nin Kredi Notları.....	46
Tablo 13. Yoksulluğu Belirleyen Önemli Faktörler.....	62
Tablo 14. A ve B Ülkelerindeki Kafa Sayısı Endeksleri.....	75
Tablo 15. C Ülkesindeki Yoksulluk Açığı Endeksi	77
Tablo 16. C Ülkesindeki Yoksulluk Açığı Endeksi Karesi.....	78
Tablo 17. Türkiye'nin İstikrarlı Zaman Serisi Verileri, Yeni Göstergeler ve Yöntemler Işığında İGE Eğilimleri.....	84
Tablo 18. Türkiye'nin 2014 Yılındaki İGE Değerleri ve Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla Karşılaştırması	87
Tablo 19. 2014 Yılında Türkiye'nin Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla EUİGE Karşılaştırılması	88
Tablo 20. Türkiye'nin CDGE Değerleri ve Bileşenlerinin Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla Karşılaştırması	89
Tablo 21. Türkiye'nin 2014 Yılındaki TCEE Değerlerinin Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla Karşılaştırması	91
Tablo 22. İYE-1: İnsani Yoksulluk Endeks Bileşenleri.....	92
Tablo 23. İYE-2: İnsani Yoksulluk Endeksinin Bileşenleri.....	93
Tablo 24. Toplumsal Cinsiyet Bazlı Gelişme Endeksi	94

Tablo 25. Toplumsal Cinsiyet Bazında Yetki İndeksi	95
Tablo 26. Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı %20'lik Gruplar İtibariyle Yıllık Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı.....	105
Tablo 27. Dört Kişilik Ailenin Açlık ve Yoksulluk Sınırı (TL/Ay).....	108
Tablo 28. Gıda Harcamasındaki Değişim	109
Tablo 29. Modelde Kullanılan Değişkenler	125
Tablo 30. Modelde Kullanılan Değişkenlerin Tanımsal İstatistikleri	126
Tablo 31. Durağan Seriler İle Durağan Olmayan Seriler Arasındaki Temel Farklar	127
Tablo 32. Verilerin Birim Kök Sınama Sonuçları.....	131
Tablo 33. ARDL Modeli Tahmin Sonuçları	134
Tablo 34. Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test	135
Tablo 35. ARDL Modelin WARD Testi Sonuçları.....	151
Tablo 36. CUSUM Grafiği	152
Tablo 37. CUSUMQ Grafiği.....	153
Tablo 38. Uygun Gecikme İçin Hesaplanan Bilgi Kriterleri Tablosu.....	154

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. Finansal Sektör Gelişimi ve Yoksulluğun Azalması.....	1
Şekil 2. Dünyanın En Büyük Ekonomileri	29
Şekil 3. Avrupa'nın En Büyük Ekonomileri.....	30
Şekil 4. Hane Halkı Yükümlülükleri (% GSYH)	34
Şekil 5. Bankacılık Sektörü: Sermaye Yeterlilik Oranı (%).....	40
Şekil 6. Bankacılık Sektörü: Seçilmiş Gelişmekte Olan Ülkelerde Sermaye Yeterlilik Oranları (% , 2015)	41
Şekil 7. Döviz Kuru (TL/Dolar)	42
Şekil 8. Faiz Oranı (%)	43
Şekil 9. BIST 100 Endeksi.....	44
Şekil 10. Finansal Kurumların Piyasa Değeri ve Toplam Piyasa Değeri İçindeki Payı	45
Şekil 11. Hisse Senedi Piyasası	47
Şekil 12. Yurt İçi Borçlanma (ay).....	48
Şekil 13. Eurobond İhracı (yıl)	49
Şekil 14. Gelir Dağılımında Adaletsizliğin ve Yoksulluğun Nedenleri	54
Şekil 15. Büyüme, Eşitsizlik ve Yoksulluk ile Finansal Gelişmenin Etkileşimi	56
Şekil 16. Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı	61
Şekil 17. Zaman İçerisinde Yoksulluğun Değerlendirilmesi.....	66
Şekil 18. 1980-2013 Yılları Arasında Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi Göstergeleri.....	85
Şekil 19. 1980-2013 Yılları Arasında Türkiye, Arnavutluk ve Ermenistan'ın İnsani Gelişme Endeksi Eğilimleri	86
Şekil 20. Doğumda Beklenen Yaşam Süresi, Toplam (yıl)	90
Şekil 21. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları	96
Şekil 22. SGP Cinsinden Yoksulluk Sınırlarına Göre Fert Yoksulluk Oranları.....	97
Şekil 23. Türkiye'de Hane Halkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranları	98
Şekil 24. Hane Halkı Fertlerinin İşteki Durumuna ve Çalıştığı Sektöre Göre Yoksulluk Oranları	100
Şekil 25. Hane Halkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları	101

Şekil 26. Hane Halkı Tüketim Harcamasının Dağılımı	103
Şekil 27. Harcama Türlerine Göre Hane Halkı Tüketim Harcamalarının Dağılımı	104
Şekil 28. Türkiye’deki Gelir Dağılımı Eşitsizliği, Gini Katsayısı (2006-2014).....	106
Şekil 29. Kişi Başına Reel Gelirin Reel Tüketim Üzerindeki Kısa ve Uzun Dönem Dinamikleri	136
Şekil 30. Finansal Gelişmenin Reel Tüketim Üzerindeki Kısa ve Uzun Dönem Dinamikleri	136

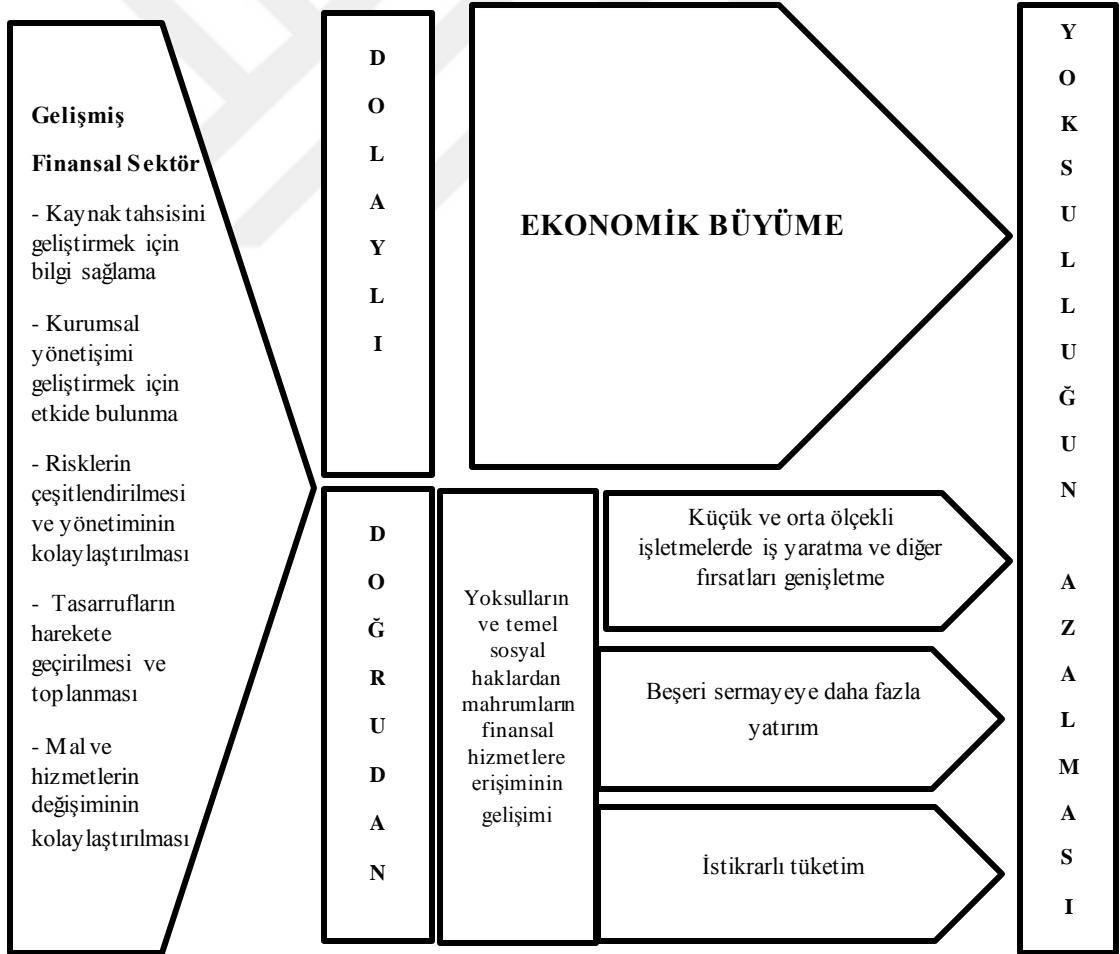

GİRİŞ

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki çeşitli şekillerde araştırılmasına rağmen, son zamanlarda az sayıda çalışmada ampirik olarak nihai politika hedefi yani yoksullukla mücadele üzerine finansal gelişme ve ekonomik büyümenin etkisi incelenmeye çalışılmıştır (Kar, Ağır, ve Peker, 2011: 687).

Finansal sektörün gelişmesi yoksulluğun azaltılmasını iki kanaldan etkileyebilir. Biri büyüme aracılığıyla dolaylı olarak, diğeri ise yoksulların finansal hizmetlere erişiminden yararlanması suretiyle doğrudan çalışır (Şekil 1).

Şekil 1. Finansal Sektör Gelişimi ve Yoksulluğun Azalması

Kaynak: Claessens ve Feijen, 2007.

Şekil 1’de görüldüğü üzere finansal gelişmenin dolaylı ve doğrudan katkısı yoksulluğu azaltmaktadır. Bu durum aşağıda daha geniş bir şekilde açıklanmaktadır.

1. Finansal Gelişmenin Ekonomik Büyüme Yoluyla (Dolaylı Yoldan) Yoksulluğu Azaltması

Finansal gelişmenin yoksulluğun azaltılmasındaki ana kanal ekonomik büyüme yoluyla. Birçoğu ekonomik büyümenin mutlak yoksulluğu azaltacağına inanmaktadır. Büyümenin yoksulluğu azaltma üzerindeki etkisi birkaç muhtemel yoldan gerçekleşmektedir. Birincisi, ekonomik büyüme, yoksullar için iş yaratabilir. İkincisi, yüksek büyüme oranı vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki ücret farklılıklarını düşürebilir ve bu yoksulların faydasına çalışır (Galor ve Tsiddon, 1996). Üçüncüsü, yüksek büyüme daha fazla vergi gelirlerine yol açar ve bu hükümetlerin sağlık, eğitim, sosyal koruma gibi sosyal harcamalara daha fazla kaynak aktarmasına olanak sağlar. Bu da yoksulların lehine olarak çalışır ve beşeri sermayelerine daha fazla yatırım yapma imkânı sunar (Perotti, 1993). Dördüncüsü, yüksek ekonomik büyüme ile sermaye birikimi arttıkça daha fazla fonun yoksulların yatırım yapma amacıyla kullanılabilir olmasını sağlayacak ve sonuç olarak yoksulların gelirlerini artırmasına yol açacaktır (Aghion ve Bolton, 1997).

Ancak daha önce literatürde büyüme ile yoksulluğun azaltılması arasındaki bağlantı noktasında farklı görüşler vardı. Kuznets’in (1955, 1963) popüler ters-U hipotezi ekonomik büyümenin gelişmenin ilk aşamasında gelir eşitsizliğini artırabileceğini ancak sanayileşmenin olgunluk aşamasında bu eşitsizliği azaltabileceğini ileri sürmektedir. Kendi kendini finansa eden veya finansmana kolay erişim sağlayabilen varlıklı zengin sınıflar sanayileşmenin erken hasadını toplayacak ve böylece yoksulları dezavantajlı bırakarak ekonomik pastanın (milli gelir pastası/dairesel grafik) daha büyük bir payını toplar. Öte yandan, damlama teorisi (trickle down) ekonomik büyümenin ya istihdam yaratma ve diğer ekonomik olanaklar ile yoksulluğu yavaş yavaş azaltacağını ya da büyümenin ekonomik ve sosyal faydalarının daha geniş bir dağılım için gerekli koşulları yaratacağını öne sürmüştür (Todaro, 1997).

Ancak son zamanlardaki ortak görüş, ekonomik büyümenin yoksulluğun azaltılmasına yol açmasıdır. 1990’larda birçok ülkenin gelir dağılımı ile ilgili kaliteli

verilerin çoğalmas, devam eden tartışmaların ampirik testine izin vermektedir. Birçok araştırmacı (Datt ve Ravallion, 1992; Kakwani, 2000) yoksulluktaki değişimi 'büyüme etkisi' ile ve 'dağılma etkisi' ile açıklamaya çalışmıştır. Bu araştırmacılar yoksullukta gözlenen değişimin en büyük kısmını açıklamak için büyümenin etkisini bulmuşlardır. Diğer birçok çalışmada da benzer sonuçlar bulunmuştur. Fields (2002) geçmiş 20 yıllık araştırmaların, kişi başına daha yüksek gelir ve tüketime sahip olan ülkelerin daha az yoksul olduğunu söylemektedir.

Ekonomistler ayrıca, yoksullukla mücadelede sadece büyümenin önemli olduğunun düşünülmemesi gerektiği konusunda hem fikirlerdir. Fields (2002) yoksullukla mücadelede büyümenin etki derecesinin, büyüme oranının kendisine ve eşişsizlik düzeyine bağlı olduğunu nitelendirir. Büyüme gereklidir ama tek başına yoksulluğun azaltılması için yeterli değildir. Büyüme dışında yoksulluğun azaltılması, ek faktörleri gerektirmektedir. İlk olarak, yoksul hanelerin büyüme sürecine katılması için onların varlık tabanlarının oluşturulmasına ihtiyaç vardır. İkincisi, büyümenin, yoksullar dahil olmak üzere toplumun tüm kesimlerine ulaşmak için daha geniş tabanlı ve kapsayıcı olması gerekmektedir. Ayrıca eşişsizlik, yoksulluğun azaltılması için önemli ve gündemde olmalıdır (Kanbur ve Lustig, 1999). Büyüme ve dağıtım, çeşitli şekillerde birbirine bağlıdır ve büyümenin etkin bir şekilde yoksulluğu azaltmaya yol açması, eşişsizliğin başlangıç düzeyine çok önemli bir şekilde bağlıdır (Lustig, Arias, ve Rigolini, 2002). Üçüncü olarak, toplumun savunmasız gruplarının korunmasını için kısa vadeli kamu yardımı önlemlerine ihtiyaç vardır. Çünkü muhtaçların politika veya stratejinin etkilerinden faydalanabilmesi zaman almaktadır.

2. Finansal Gelişmenin Finansal Hizmetlere Erişim Yoluyla (Doğrudan) Yoksulluğu Azaltması

Birçok kişi finans sektörünün gelişiminin, yoksulların finansal hizmetlere erişimi sağlayarak ya da genişleterek doğrudan yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunabileceğine inanmaktadır. Birçok ekonomist, finansal aracılığın gelişiminin yoksullar üzerinde orantısız bir şekilde olumlu bir etkiye sahip olacağının görüşündedir. Bunun nedeni ise bilgi asimetrisinin, yoksulların kendi projelerini

fonlamaya kaynakları ve banka kredisi için tasarrufları olmadığı için kredi kısıtlamaları üretmektedir (Banerjee ve Newman, 1993; Galor ve Zeira, 1993; Aghion ve Bolton, 1997). Bu kredi kısıtlamaları, yoksulların yatırım fırsatlarından yararlanmalarını kısıtlandırır ve böylece büyümeyi yavaşlatır. Kötü işleyen bir finansal sistem, daha yüksek gelir eşitsizliği üretir. Finansal sektör gelişimi bilgi ve işlem maliyetlerini azaltır ve böylece (i) daha fazla girişimciye izin verir (ii) sermaye dağılımı geliştirir ve (iii) özellikle yoksullar üzerinde büyük bir etki uygular. Fields (2002) kredi ve finans piyasasının gelişiminden daha çok kazanç sağlanabileceğini ileri sürmektedir. Çünkü gelişmemiş bir kredi piyasası yoksulluğun devam etmesine, daha yüksek gelir eşitsizliğine ve daha düşük ekonomik büyümeye katkı yapmaktadır. Krediyeye daha iyi erişim sayesinde yoksullara daha verimli çalışmalara katılma fırsatı verilir ve dolayısıyla gelirleri artırabilirler. Daha az gelişmiş ülkelerde yoksulluğun azaltılması için en belirgin odaklanma yeri küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) ve büyükçe gayri resmi sektör (kırsal veya kentsel alanlarda hane bazlı küçük işletmeler ya da sözde mikro işletmeler) olduğu öne sürülmüştür. KOBİ'lerde istihdam yoğunudur ve iş yaratma yoksulluğu azaltma için en önemli yoldur. Yoksul hanelerin yüksek kredi erişimine izin verilmesi özellikle yoksulluğun azaltılması üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Finansal hizmetlere erişim yoksulların ekonomik ve sağlıkla ilgili şoklara daha iyi cevap vermesini mümkün kılar, bu şoklar olduğunda yoksulluğa düşüş ihtimalini azaltır.

Ancak özellikle erken dönemlerde finansal sektör gelişiminin yoksullar tarafından finansa erişimin genişlemesine sebep olup olamayacağı üzerine şüpheli düşünceler de vardır. Bazıları öncelikle finansal sistemdeki gelişmelerden yararlanacak olanın zengin ve siyasi bağlı (ilişkili) olduğunu savunmaktadır (Haber, 2005). Böyle olunca da büyük finansal gelişmenin sadece birkaç daha fazla sermaye kanalizede başarılı olabilir. Bu nedenle, finansal gelişme toplu büyümeyi artırsa bile gelir eşitsizlikleri dar ya da geniş olup olamayacağı açık bir sorudur. Bazı görüşler finans ve gelir dağılımı arasındaki doğrusal olmayan ilişkiyi desteklemektedir. Greenwood ve Jovanovic (1989) finansal ve ekonomik kalkınma etkileşiminin gelir eşitsizliği ve finansal aracı kurumu geliştirmenin ters-U şeklinde eğrinin nasıl neden olabileceğini göstermektedir. Finansal gelişmelerin ilk zamanlarında sadece nispeten birkaç zengin (varlıklı) bireylerin finansal piyasalara ve dolayısıyla yüksek getiri

projelerine erişilmektedir. Ancak toplam ekonomik büyüme ile daha fazla insan ekonomik büyüme üzerinde olumlu yansımaları ile resmi finansal sisteme katılma gücüne sahip olabilirler. Yeterli ekonomik başarı ile herkes finansal sisteme katılabilir ve tüm faydalara sahip olabilir.

Finansal sistemdeki gelişmeler çeşitli mikro finans programları ve KOBİ kredi programları formlarında kamu sektörü müdahaleleri için gerekçeler sunan finansla daha yüksek erişimi sağlayarak otomatik olarak yoksulluğa neden olmayabilir. Teorik olarak, kredi kullanılabilirliği (ve maliyet) küçük işletmeler ve kayıt dışı sektör için niçin daha olumsuz olabileceğinin iyi nedenleri vardır. Kredi değerlendirme, denetim ve toplanması ile ilgili sabit maliyet kolay değildir. Bir borç verenin perspektifinden bakıldığında, daha büyük girişimciye kredi (daha büyük miktarda) den daha çok daha küçük girişimciye kredi (küçük miktarda) sağlamak için tercih edilmektedir. Ayrıca KOBİ'ler ve küçük girişimciler onların kredilere karşılık teminat sağlamak için daha az olmalıdır. Aynı zamanda azalan kreditorler, muhtemel (olası) kredi varsayılan ile ilişkili olumsuz maliyet içerdiği düşünüldüğünde onlara ödünç vermek için teşvik edilir. Bundan dolayı uygulamada hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri, genellikle nüfusun mümkün olan en geniş kesiminin finansmana erişimini sağlamak için MFI ve KOBİ kredi programlarını çeşitli şekillerde destekleyen politikaları yürürlüğe koymaktadır (Zhuang vd., 2009). MFI'nin en iyi bilinen örneği mikro finansla yaptığı katkılardan ötürü 2006 Nobel Barış Ödülü'ne layık görülen Muhammad Yunus tarafından kurulan Bangladeş'te Grameen Bankası idi. Destekleyici mikro finans programları ve KOBİ kredi programları da kalkınma yardımlarının önemli bir odak noktası olmuştur.

Mikro işletmeler ve KOBİ'ler tarafından finansmana daha fazla erişimi izin yoluyla yoksulluğu azaltma potansiyeli hakkında bazı halk arasındaki inanışlar son zamanda inceleme altına alındı. Finansmana erişimin olup olmadığını soran bazıları yoksulluğun azaltılması için her derde deva olduğundan mikro işletmeler ve KOBİ'lerin karşı karşıya olduğu tek kısıt (sınırlama) idi. Diğer kısıtlamalar ve genellikle literatürde vurgulanan bu işletmelerin karşılaştığı zorluklar, piyasalara erişimi, know-how ve teknolojilere ve diğer piyasa başarısızlıklarına erişimi içerir. Yoksulluğun ortadan kaldırılmasında mikro kredi rolü üzerine bir Birleşmiş Milletler

(BM) raporunda (1998) yoksulun en yoksuluna ulaşmak için yoksul ve hedefleme kredi belirlemede zorluklarda dahil olmak üzere yoksulluğun ortadan kaldırılması için bir araç olarak kredi kullanım sınırlarına işaret eden bazı çalışmaların bulgularına değinir; iş becerilerinin eksikliği ve yoksullar için bile motivasyon ekonomik faaliyeti üstlenmek; birçok MFI'nin yüksek işlem maliyetleri yol açan kırılğan ya da gelişmemiş idari yapılar; ve aslında birçok durumda, mikro kredi programları diğer destek hizmetleri özellikle eğitim, bilgi ve arazi ve teknolojiye erişim eşliğinden ziyade tek başına işlem (operasyon)ler olmaktadır. KOBİ'ler üzerine yeni bir (son) ADB çalışması (Zhuang vd., 2009) (i) finansmana erişimin sık sık bu işletmelerin büyümesine önemli kısıtlamalardan sadece biridir ve diğer kısıtlamalar, yeni teknolojilere ve dinamik pazarlara zayıf erişimi içerir; (ii) eğer KOBİ'ler verimliliği ve istihdamı artırma için olsaydı, onlar yeni teknolojiyi benimseyen ve yeni pazarlara çeşitlendirilmesi dahil yenilik gerekir; ve (iii) hükümetlerin KOBİ'lere yardımcı olması ve bu tür (böyle) yardım teknoloji ve pazar üzerinde bilgi hizmetleri verme, mesleki eğitim, ve destek hizmetleri, ve KOBİ'ler ve büyük işletmeler arasındaki bağlantıların teşviği, ayrıca finansmana erişimi kolaylaştırma yani entegre bir yaklaşım izlemeyi içermeli olduğunu savunmaktadır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde kavramsal bir çerçeve çizilerek konuya açıklık getirilmiştir. Bu doğrultuda finansal gelişmenin tanımı ve ölçümünden bahsedilerek Türkiye'nin mevcut finansal durumuna değinilmiştir.

Benzer biçimde ikinci bölümde geniş bir şekilde yoksulluk kavramına ve türlerine ayrıca ölçme yöntemleri ve bileşik yoksulluk endekslerine değinilerek yoksulluk açısından Türkiye'ye dikkat çekilmiştir.

Üçüncü bölümde finansal gelişme ve ekonomik büyüme ile finansal gelişme ve yoksulluk arasındaki ilişkiye ait literatür taraması yapılmıştır.

Dördüncü bölümde ise finansal gelişmenin yoksulluk üzerindeki etkisi ampirik bir çalışma ile incelenerek yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL GELİŞMENİN TANIMLANMASI VE ÖLÇÜMÜ

Birçok ülke finansal sektör reformları için serbestleşmeye yönelik politikalar uygulamıştır. Bu reformlar 1970'lerde başlamış, 1980 ve 1990'larda ise farklı ülkelerde yayılarak devam etmiştir. Tüm dünya genelinde yaşanan bu değişimler finansal gelişmeye olan araştırma isteğini artırmıştır ve o dönemlerden itibaren çeşitli hipotezler öne sürülmüştür. Bu bölümde yoksulluğun belirleyicisi olarak ele alınacak olan finansal gelişme kavramı ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve finansal gelişme göstergeleri ele alınmıştır.

Ancak finansal gelişmenin tanımlanmasına geçmeden önce, çalışmanın amacını özetlemek için test edilecek temel hipoteze kısaca göz atmak bu bölümün amaçlarını ortaya koymak açısından gereklidir. Bu çalışmanın temel amacı; finansal gelişmenin yoksulluk üzerine etkisini test etmektir.

1.1. FİNANSAL GELİŞME KAVRAMI

Finansal sistem ekonomik sistemin temel öğelerinden biridir. Günümüz ekonomilerinde dış finansman ihtiyacının artmış olması, finansal kaldıraçtan yararlanma oranının yükselmesi, fon arz edenlerden fon talep edenlere doğru fon transferini organize etmesi finansal sistemi, ekonomik sistem içerisinde çok önemli bir öge haline getirmektedir. Finansal sistem tasarrufları toplama, en verimli alanlara tahsis etme, yatırım yapılan ya da yapılacak şirketleri denetleme, yatırımdaki riskleri çeşitlendirerek yatırımdaki riskleri ortadan kaldırma ve mal ve hizmet takasını kolaylaştırma yoluyla sermaye birikimini artırmakta ve teknolojik yenilik sürecini geliştirmektedir. Bu durum, iktisadi büyüme hızını yükseltmektedir. Finansal sistemin gelişmesinin, ekonomik büyümeyi hızlandırdığı iktisat yazınında taraftar bulan bir görüştür (Akdemir, 2015: 35).

Finansal gelişmenin birçok tanımı vardır. Birçok iktisatçı finansal gelişmeyi tanımlarken birbirine benzer fakat farklı açılardan ele almışlardır. Literatürde, bu görüşlerden bir kısmı finansal gelişme kavramını bir ülkedeki finans piyasasında kullanılan araçların çeşitliliğinin artması ve bu araçların daha yaygın bir şekilde kullanılması şeklinde tanımlamıştır. Başka bir tanım ise finansal piyasaların gelişmişliği şeklinde de tanımlanmıştır (Erim ve Türk, 2005: 23).

Finansal kurumların, finansal piyasaların ve finansal araçların gelişmesi olarak tanımlanan finansal gelişmenin finansal aracılık sürecine pozitif katkıda bulunmasında ve tasarrufların arttırılmasında büyük öneme sahiptir. Yatırımların miktar ve kalite açısından arttırılmasında bu tasarruf artışları etkili olmuştur. Yatırımların düzeyinin yanı sıra verimliliğinin de finansal gelişme ile artması beklenmektedir (Afşar, 2007: 190).

Finansal gelişme, finansal yapıda meydana gelen değişimlerdir. Bu nedenle finansal gelişmeyi incelemek için kısa ve uzun dönemde finansal yapıdaki değişimler incelenmelidir (Goldsmith, 1969: 37). Bir ülkenin finansal yapısını açıklayan unsurlar ise, o ülkedeki finansal araç ve kurumların görünümü, özellikleri ve nispi boyutlarıdır. Çünkü ekonomideki finansal araç ve kurumların bileşimi finansal yapıyı şekillendirir (Goldsmith, 1969: 26).

Dünyanın gelişmiş ülkelerinde 1960'lı yılların sonlarında, savaş sonrası dönemin büyüme modeli (Fordizm) çerçevesinde büyümeyi daha fazla artırma potansiyelinin tükenmesiyle ekonomik büyüme oranları düşme, işsizlik ve enflasyon oranları artma eğilimine girmiştir. Birikim sürecinin durağanlaşması, verimlilik ve kar oranlarının yükseltilmesi arayışlarına girilmesine yol açmış, bu süreç birçok alanda yeni yapılanmaları gündeme getirmiştir.

Sermayenin değerlendirme güçlüklerini aşma arayışları, iktisat politikalarında da yeni bir paradigmaya geçişin koşullarını hazırlamış, ekonomik ilişkilerin düzenleyicisi olarak piyasanın etkinliğini esas alan ve düşük karlılığa çözüm bulma ekseninde şekillenen neo-liberal politikalar yaygınlaşmıştır. Küresel alanda kar arayışı sermaye hareketlerine ilişkin sınırlama ve kontrollerin adım adım kaldırılması gereğini ortaya çıkarmış, gelişmiş ülkelerde iktisat politikaları bu olanağı sağlayacak şekilde

düzenlenirken, aynı uygulamalar IMF ve Dünya Bankası telkinleriyle az gelişmiş ülkelere de yaygınlaştırılmıştır (Beck, Demircuc-Kunt, ve Levine, 2004).

Baskı yıllarında ekonomik göstergeler Tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1. 1975-1979 Yılları Arasındaki Temel Makroekonomik Göstergeler

	1975	1976	1977	1978	1979
Enflasyon Oranı	19.2	17.4	27.1	45.3	58.7
Reel Faiz Oranı	-10.2	-8.4	-18.1	-33.3	-38.7
S/GSMH	19.6	22.5	20.4	17.0	15.7
I/GSMH	19.6	22.7	27.2	24.6	21.6
Büyüme Oranı	6.05	9.0	2.99	1.22	-0.5
İhracat (Mil. dolar)	1,401	1,960	1,753	2,288	2,261
İthalat (Mil. dolar)	4,738	5,128	5,796	4,599	5,069
Dış Ticaret Açığı (Mil. dolar)	-3,337	-3,168	-4,043	-2,310	-2,808
İhracat/İthalat	29.6	38.2	30.2	49.8	44.6
Cari Açık (Mil. dolar)	-1,648	-2,029	-3,140	-1,265	-1,413
Cari Açık/GSMH	-3.47	-3.78	-5.13	-1.89	-1.73
Doğrudan Yatırımlar (Mil. dolar)	114	10	27	34	75
Toplam Dış Borç Stoku (Mil. dolar)	4,291	6,920	10,935	13,925	13,439
Kısa Vadeli Dış Borç (Mil. dolar)	1,035	2,706	6,116	7,176	3,556
KKBG/GSMH	4.7	6.7	8.2	3.2	7.2

Kaynak: DPT, 2009.

Tablo 1'de görüleceği üzere finansal gelişme ve buna dönük stratejik gelişmelere bakıldığında, 1970'li yıllarda enflasyon düzeyinin faizlerden düşük gerçekleşmesine yol açan uygulamaların finansal sistemin baskı altında tutulmasına sebep olduğu görülmüştür. Özellikle de faizlerin baskı altında tutulması şeklinde uygulanan finansal baskı politikaları, finansal krizlere ve gelişmekte olan ülkelerin dış kaynak bulma

imkânlarının azalmasına, kaynak yetersizliği problemine neden olduğu görülmüştür (Gürbüz, 1995: 33).

Finansal gelişmenin bu şekilde gündeme gelmesinden dolayı finansal gelişmeyi izlemede kullanılan göstergeler arasına reel faiz oranlarını da eklemeleri neden olmuştur (Gregorio ve Guidotti, 1995). Çünkü McKinnon (1973) ve Shaw'ın (1973) ileri sürdükleri hipoteze göre 1970'lerde faiz oranları yetkili kurumlarca belirlenmekte ve artan enflasyon reel faizlerin negatif olmasının tasarrufları olumsuz etkilediği görülmektedir (Ağır, 2010: 50).

Finansal sektörün temel fonksiyonlarını etkin bir şekilde yerine getirememesini engelleyenler: (i) Seçmeli kredi politikalarının uygulanması neticesinde mevduat ve kredi faiz oranları piyasa fiyatının altında tutulmuştur. (ii) Yatırımların etkili alanlarda kullanılmaması kredi tayınlamasına yol açmıştır. (iii) Kredilerin yatırımları karşılayamaması, yüksek enflasyonun negatif getirileri yükselen mevduatların sonucudur. Bu da reel tasarruf araçları olarak altın, döviz, gayrimenkul ve mal stoklaması gibi alternatiflerin kullanılarak finansal sistemin değerini yitirmesinde önemli bir rol oynamıştır. (iv) Denetimli faiz politikaları, gelişmemiş sermaye piyasaları, dış borçlanmanın zorluğunun beraberinde getirdiği kamu açıkları, merkez bankası kaynaklarıyla karşılanmıştır. (v) Ayrıca finansal piyasalarda gerçekleştirilen işlemler ve bu işlemlerden elde edilen gelirler daha fazla vergilendirilmiş, aracılık hizmetinin maliyeti de yüksek düzeylerde gerçekleşmiştir. (vi) Özel sektöre verilebilecek kredi varlığını kısıtlayıcı bir rol oynayan disonibilite ve zorunlu karşılık oranları göreceli olarak yüksek olmuştur (Ağır, 2010: 51).

Gelişmekte olan birçok ülkede gelişme konusundaki yaklaşımlar 1980'li yıllarda özel sektöre ve piyasadan gelen belirtilere göre kaynaklar dağılmıştır (Taşkıran, 1996: 13).

Dış borçlardan dolayı ortaya çıkan krizleri, finansal sektörün yüklendiği ödemeler sisteminin etkinliği, tasarrufların çoğaltılması ve yatırımların etkin kullanılması gibi fonksiyonlar büyümeyi göstermede önemlidir. Bundan dolayı borç krizlerinden sonra az gelişmiş ülkelerin hükümetleri, finansal gelişmeyi engelleyen

aksaklıkları yok etmek amacıyla finansal liberalleşme politikalarına ağırlık göstermiştir (Hermes ve Lensink, 1996: 7).

Finansal gelişme ile asıl anlatılmak istenen, tasarruflar çoğaltılarak yatırımlarda kullanılmasını sağlamaktır. Diğer bir ifadeyle, finansal liberalleşmedeki iyileşme, ülke genelindeki tasarrufların çoğaltılabilme gücüyle ilişkilidir. Fakat finansal liberalizasyon tecrübeleri, finansal liberalizasyonun tasarrufların çoğaltıldığı düşüncesini desteklememektedir. Finansal liberalleşmede finansal başarıyı artırmak için yatırımın daha etkin bir şekilde dağılması gerekmektedir. Bu düşünceyi destekleyen çok fazla kanıt gösterilmiştir (Williamson ve Mahar, 2002: 14).

1.2. FİNANSAL DERİNLEŞME

Finansal gelişme, finansal sistemin büyüklük ve yapı itibariyle uğradığı değişimdir. Shaw (1973) bu değişimi finansal derinleşme kavramı ile açıklamaktadır. Ona göre finansal derinleşme, finans sisteminin ne ölçüde genişlediğini ve finansal araçların ne kadar çeşitlendiğini ifade etmektedir. Shaw (1973) finansal derinleşmeyi finansal aktif toplamının finansal olmayan aktif toplamından daha çabuk gelişmesi olarak tarif etmiştir (Öçal ve Çolak, 1999: 251-252).

Ayrıca finansal derinleşme, finans sektöründe yaratılan fonların reel kesime aktarılma oranı olarak da tanımlanmıştır. Bu oranın artmasının ise finansal derinleşmeyi ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi artıracaklarını belirtir. Ayrıca finansal piyasaların görevini tam olarak yapabilmesi için yani tasarruflar ve kaynakların verimli yatırımlara aktarılabilmesi için finansal sistemde derinleşmenin yanı sıra finansal sistemin serbestleştirilmesi ve yeniden yapılanması da gerekmektedir. Bu koşul ise 1980 sonrasında piyasalarda deregülasyon, regülasyon, teknolojik gelişmeler, kambiyo düzenlemelerinde serbestleşme gibi faktörlerle ortaya çıkan finans piyasalarının küreselleşmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmalarda finansal gelişmenin sağlanabilmesi için çeşitli reformların uygulanması gerektiği ortaya çıkmış, finansal derinleşme ve finansal serbestleşme politikalarının önemi artmıştır (Topuz, 2013: 21).

Sığ bir finansal sistemde oluşan fonlar finansal sistem içerisinde çikamamaktadır. Finansal sistemdeki yaratılan fonların reel sektör yatırımlarının finansmanında kullanılmaması ülkenin ekonomik performansını uzun dönemde negatif etkilemektedir (Öztürk, Barışık, ve Darıcı, 2010: 98).

Finansal derinleşme kavramını tanımlamak için çeşitli göstergeler kullanılmaktadır. Finansal derinleşme, para arzının GSMH içindeki payının büyüklüğünü ifade eder. Finansal gelişmeye ilişkin göstergelerden en çok kullanılanı M2/GSMH oranıdır. Bu oran, belirli bir yılda bir ülke ekonomisinde bulunan dolaşımdaki para, vadesiz mevduat ve vadeli mevduat toplamının GSMH içindeki oranını göstermektedir. Ayrıca M3/GSMH ve Finansal Varlık Stokları/GSMH oranları da kullanılmaktadır (Öçal ve Çolak, 1999: 272). Finansal derinleşme aynı zamanda, kişi başına düşen finansal hizmetler veya kurumlardaki finansal varlıkların gelire oranındaki artış olarak tanımlanmaktadır (Aslan ve Korap, 2006: 2).

Finansal akımlar, finansal derinleşmeyi yansıması açısından bir gösterge olarak ele alınabilir. Finansal piyasaların sığ olduğu bir durumda, (i) bir ekonomi, oransal olarak ağır bir şekilde kamu bütçesine bağlıdır. Böyle bir ekonomi, yatırımlara aktarılacak olan ve mali sermaye girişlerine bağımlı olur. (ii) Derinleşmeyle birlikte vergilendirme üzerindeki zorlamalar (stain on taxation) hafifler ve dış tasarruflara olan talep azalır. (iii) Diğer taraftan, finansal derinleşme dışarıya sermaye çıkışını durdurur ve tersine çevirir. Paranın dolaşım hızı azalır. (iv) Finansal aktifler için talep reel faiz oranlarının düşük tutulmasıyla bastırılırken, birincil menkul kıymetlerin arzı da kredi tayinlemesiyle bastırılır. (v) Finansal derinleşme sağlandığında reel faiz oranları yükselir, faiz oranları arasındaki spread'de (örneğin; mevduat ve kredi faiz oranları, organize olmuş ve organize olmamış piyasa faiz oranları arasındaki farklar) bir daralma meydana gelir. (vi) Resmi piyasada ulusal paranın değerinin aşırı artması tüketimi ve ithalatı arttırır. (vii) Bu da derinleşmeyle birlikte göreceli fiyatlardaki eğilimleri ortadan kaldırır (Shaw, 1973: 7-9).

Shaw (1973) finansal derinliği, finansal derinliğe sahip olmayan bir yapıya sahip ekonomilerin durumundan yola çıkarak ele almaktadır. Ona göre, bir ekonominin finansal derinliğe sahip olmaması durumunda şu özellikleri taşıması muhtemeldir; ekonomide finansal sermayeyi büyütecek gerekli tasarruflar ağırlıklı olarak kamu

maliyesine ve uluslararası sermaye hareketlerine bağlıdır. Organize olmuş finans piyasalarında bankacılık sistemi ağırlıklıdır. Ayrıca finansal fonlar, döviz piyasalarına, kooperatiflere ve organize olmamış diğer piyasalara kanallıdır. Bankacılık sektörü, yüksek maliyetlerle ve yüksek karlarla çalışan oligopol bir yapı özelliği taşımaktadır. Organize olmamış piyasalardaki işlemler ise, yasal kısıtlar ve ödünç alınan fonların geri ödenmeme riskinin yüksek olması nedeniyle kısa vadeli (Shaw, 1973: 8) .

1.3. FİNANSAL GELİŞMENİN ÖLÇÜLMESİ

Finansal gelişme, bir ekonomide finansal yapıyı oluşturan unsurlar olan finansal kurum ve araçlarda meydana gelen değışimlerin, oldukça karmaşık bir bileşimidir. Ekonomik büyümenin bir göstergesi olarak reel gelir artışı kullanılabilirken, finansal gelişmenin tüm aşamalarını gösterebilecek tek bir ölçüt yoktur. Buna karşın, R. W. Goldsmith'in, 'finansal ilişki' oranının finansal gelişme sürecinin tüm aşamalarını tam olarak yansıttığı varsayılır. Ancak hemen hemen diğer bütün finansal gelişme göstergeleri, finansal gelişme göstergeleri devam ederken, bu süreçte yaşanan gelişmeleri açıklayamaz bir hal alabilir (Farhadian, 1984). Örneğin, parasal büyüklüklerin milli gelire oranı bir gösterge olarak ele alındığında, finansal gelişme devam ederken bu oran beklenenin tersi yönde hareket edebilir, ya da gösterge olarak ticari bankaların finansal sistemdeki payı alındığında, finansal gelişme devam ederken bu pay azalabilir. Bu yüzden finansal gelişmenin göstergesi olarak birçok göstergenin bileşimini kullanmak finansal gelişmenin ölçümü açısından daha uygun olacaktır (Öçal ve Çolak, 1999: 271). Çünkü bir gösterge, finansal gelişme sürecinde hali hazırda bulunan durumu yansıtmaktan uzaklaştığında, başka bir gösterge, daha iyi ifade eder (Kaytancı, 2000: 52).

Bir değışkenin, özellikle finansal gelişme, ölçülebilmesi için öncelikle iyi tanımlanması gerekir. Değerendirilebilmesi için ise ölçülmesi, ölçülebilmesi için de tanımlanması gerekmektedir. Çok boyutlu bir özelliğe sahip olmasından dolayı finansal gelişmenin ölçülmesi güçtür (Ağır, 2010: 89).

Finansal piyasaların gelişmişlik düzeyini ölçmek için farklı yöntemler kullanılmaktadır. Finansal aracılığın düzeyi, finansal aracılığın etkinliği ve finansal aracılığın kompozisyonu finansal gelişmenin özelliği hakkında önemli bilgilere ulaşmamızı sağlamaktadır.

Tablo 2. Finansal Gelişmişliğin Ölçülmesi

Finansal gelişmenin özellikleri	Finansal Gelişmişliğin Göstergeleri
Finansal Aracılığın Seviyesi	Mevduat bankalarının diğer finansal kuruluşlara verdikleri kredilerin GSYH'ya oranı Hisse senedi piyasası sermaye miktarının GSYH'ya oranı Mevduat bankaları kredilerinin GSYH'ya oranı Banka yurt içi varlıklarının GSYH'ya oranı Halka arzların değerinin GSYH'ya oranı Banka mevduatlarının GSYH'ya oranı M2'nin GSYH'ya oranı Kamu tahvillerinin GSYH'ya oranı Özel tahvillerin GSYH'ya oranı
Finansal Aracılığın Etkinliği	Sermaye piyasası hisse senetleri devir oranı Faiz geliri-faiz gideri / mevduat gelirleri Kamu sektörü tahvillerinin devir oranı Banka faiz oranı-mevduat faiz oranı Özel sektör tahvillerinin devir oranı Sabit maliyetler / toplam sermaye
Finansal Aracılığın Kompozisyonu	Banka kredilerinin ve sabit getirili tahvillerin vadesi

Kaynak: Sever, 2009: 53.

i. Finansal Aracılığın Seviyesi: Finansal sistemin gelişmesi, finansal aracılık hizmetlerinin sabit maliyetli olmalarından dolayı ekonominin işletilmesini

kolaylaştırmaktadır. Finansal araçlara daha fazla başvurulması sonucu büyümek için daha fazla olumlu içerik ve bilgileri üretebilmektedir. Daha büyük bir finansal sistem aynı zamanda kredi kısıtlamalarını da azaltmaktadır. Firmaların kolaylıkla borç bulabilmeleri, kredi sınırlamasından dolayı yatırım fırsatlarından vazgeçmelerini engellemektedir. Finansal sistemin genişlemesiyle birlikte ekonomik birimin daha fazla riskli olmaları sonucunda elde edilen getiriler hem beşeri hem de fiziki sermaye yatırımlarını teşvik etmektedir.

ii. Finansal Aracılığın Etkinliği: Finansal sistemin etkinliğinde anahtar fonksiyonun bilgi toplamadan geçmektedir. Asimetrik bilgi¹, finansal piyasa dışsallıkları ve eksik rekabet koşulları finansman ve yatırım seviyelerini optimallikten uzaklaştırmakta ve sermayenin dağılımını etkisizleştirmektedir. Finansal aracılığın en önemli fonksiyonlarından birisi tasarruf sahipleri ile yatırımcılar arasındaki bağlantıyı kurmaktır. Bankaların net faiz gelirleri ve faaliyet giderleri ticari bankaların etkinliğini belirlemede önem arz etmektedir. Bankaların aldıkları faizlerle verdikleri faizler arasındaki farkın alınan faizlere oranı faiz marjlarını verirken, faiz oranı farkları ise spreadları ifade etmektedir. Faiz marjları ortalama etkinliği, spreadlar ise marjinal etkinliği göstermektedir. Bununla birlikte sermaye piyasası etkinlik seviyesini ölçmeye yardım eden sermaye piyasasında hisse senedi değişim oranı piyasa etkinliğinden daha fazla likidite etkinliğini ölçmeye yardımcı olmaktadır.

iii. Finansal Aracılığın Kompozisyonu: Finansal aracılığın kompozisyonu ile ilgili olarak iki önemli değişiklik meydana gelmektedir. Birincisi finansmanın alınabileceği vade uzunluğu, ikincisi ise emeklilik fonu ve sigorta şirketleri gibi sermaye piyasası ve kurumsal yatırımcıların büyümesine ilişkin durumdur (Sever, 2009: 54-55).

¹ Asimetrik Bilgi: Bir ekonomik ilişki içerisindeki taraflardan birinin sahip olduğu, diğerinin olmadığı bilgi durumudur.

Bankaların fon transferinde vekillik görevi aracılık maliyetlerinde değişim meydana getirmektedir; fakat bu bankalar için önemli bir avantaj getirmemektedir (Namlı, 2013: 28).

Finansal gelişme göstergelerini; talepteki gelişmeleri yansıtan göstergeler, arzdaki gelişmeleri yansıtan göstergeler ve diğer göstergeler olarak üç başlık altında incelenebilir.

1.3.1.Talepteki Değişimleri Yansıtan Göstergeler

Finansal gelişme, piyasadaki her bir aktifin hacminde bir artış olması yanında portföy çeşitlendirmesine yönelik bir talep artışıyla da sonuçlanması gerekir. Bir ülkede finansal gelişmeyi sağlayan, bu talep artışının ortaya çıkmasının nedenleri, riskten kaçınma, kişi başına gelir artışı, yatırım artışı şeklinde sıralanabilmektedir (Kaytancı, 2000: 52).

1.3.1.1. Parasal Büyüklükler

Finansal gelişmenin ileri aşamalarında bir ekonomideki dolaşımdaki mevcut nakit miktarının milli gelire oranında düşme beklenir. Bu düşme parasallaşma sürecinin başlaması nedeniyle meydana gelen artışın ilk aşamasından sonra gerçekleşir ve para değişim ekonomisine çok daha fazla sayıda ekonomik birim katılmış olur. Gelişmenin ilk aşamalarında, pek çok ülke cari işlemler için ihtiyaç duyulan likiditenin bir parçası olarak vadesiz mevduatı sunmuştur. Finansal gelişmenin daha ileri aşamalarında, ticari bankacılık sistemi diğer finansal kuruluşlarla sıkı bir rekabet içine girmiştir. Bu aşamada para artık sadece ödeme aracı olarak talep edilmez ve değer biriktirme aracı olarak tutulmak istenilen para öncekinden daha önemli hale gelmiştir.

Bu amaçla kullanılacak göstergeler arasında yer alan aşağıdaki oranlar tanımlanabilir (Farhadian, 1984).

i. L/GSYH: Bu oran, ekonomideki tanımlı en geniş para arzının gayri safi yurtiçi hâsılaya oranlanması ile elde edilir. L bir ekonomide finansal sistemin likit yükümlülüklerini de barındırmaktadır. Bu yüzden bu oranı finansal aracılık oranı olarak da tanımlamak mümkündür. Finansal aracılık oranı bir ülkedeki finansal değerlerin toplamının gayri safi yurt içi hâsılaya bölünmesi ile hesaplanır. Bu oran ile toplam finansal aktifler ile reel aktifler arasında ilişki kurmak mümkündür. Bir ülkenin reel yapıya göre finansal yapısının daha hızlı gelişmesi, fon talebinde bulunanların ihtiyaçlarının karşılanması açısından kalkınma hızında etkili bir durumdur. Bu durum ekonomideki sermaye birikimini artırmakta ve reel sektörün kullanımı için daha fazla kaynak yaratmaktadır. Bu nedenle finansal aracılık oranının ulusal geliri artırıcı bir özelliği vardır (Goldsmith, 1969).

ii. M1/GSYH: Bu oran bir ekonomide dar anlamı para arzının gayri safi yurt içi hâsılaya oranını bize vermektedir. Bu oranın ekonomide parasallaşma sürecinin üstesinden gelinmesinin ardından, finansal gelişmenin sürmesiyle, paranın dolanım hızındaki artış ve para talebindeki azalışla düşmesi beklenmektedir (Öçal ve Çolak, 1999: 271).

iii. Kişi Başına Reel Likidite

1.3.1.2. Nispi Parasal Büyüklükler

Finansal gelişmenin çeşitli dönemlerinde, bazı finansal araçların hacimlerinde yaşanan artış durabilirken, bazılarının hacminde yaşanan artış devam edebilir. Bu sebepten dolayı, çeşitli finansal araçların birbirine oranları, finansal gelişmenin sağlıklı bir göstergesi olarak kullanılabilir.

Bu amaçla kullanılacak göstergeler arasında yer alan aşağıdaki oranlar tanımlanabilir (Farhadian, 1984).

i. (L-M1)/GSYH: Bu oran en geniş tanımlı para arzından en dar tanımlı para arzını çıkararak gayri safi yurtiçi hâsılaya oranlanarak hesaplanır. Böylece tüm finansal birikim içinde, paranın en likit tipleri olan nakit ve vadesiz mevduatın

gelişimini, L'nin gelişiminden ayırt edebilir (Goldsmith, 1969: 46). Böylece halkın portföy çeşitlendirmesi talebinin gelişimi de gözlenebilmektedir (Aydoğuş, 2006: 40-41).

ii. Reel (L-M1)

iii. (L-M1)/M1: Finansal gelişme süreci boyunca sadece (L-M1) büyüklüğü artmaz. Aynı zamanda M1 de azalma eğilimindedir. Bu yüzden tanımlamış olduğumuz bu oran, finansal gelişme sürecinde, (L-M1)/GSYH oranının yansıtamadığı bazı durumları açıklamada kullanılabilir (Farhadian, 1984).

iv. L/M1

v. L/Dolaşımdaki Nakit

vi.(L-M1)/Dolaşımdaki Nakit

1.3.2. Arzdaki Gelişmeleri Yansıtan Göstergeler

Finansal gelişme sürecinin evrensel bir sonucu da borç alma ve verme işlevi sayesinde, yatırımların finansmanın direkt finansman yönteminden ziyade, artan bir şekilde dolaylı finansman yöntemi ile sağlanmasıdır. Finansal gelişmenin çeşitli aşamalarında olan ülkelerde, bulunulan gelişmişlik düzeyinin tespit edilmesinde genellikle aşağıda sıralanan göstergeler kullanılmaktadır (Farhadian, 1984).

1.3.2.1. Finansal Kurumların Toplam Büyüklükleri İle İlgili Göstergeler

Dolaylı finansmanın artması, finansal kurumlar aracılığı ile yapılan, ödünç alma-verme işlemlerinin arttığını göstermektedir. Bu yüzden finansal araçlar tarafından sunulan aktif ve yükümlülüklerin milli gelire ve ulusal finansal aktiflere oranında bir artma beklenmelidir. Ancak gelişmekte olan ülkeler için reel aktiflere ilişkin sağlıklı verilere ulaşmaktaki güçlük sebebiyle ulusal gelire ait tek bir çözüm yoktur. Ayrıca

toplam finansal aktifler içinde birçok çeşit aktif bulunması ve bu aktiflere ilişkin tanımlamalardaki güçlük sebebiyle tek bir çözüm mümkün değildir.

Bir stok değişkenin bir akım değişkene oranının, iki stok değişkenin birbirine oranı kadar kuvvetli olması beklenmemekle birlikte, yukarıda açıklanan gerekçelerden dolayı, ikinci en iyi tip olan finansal araçlar tarafından sunulan aktif ve yükümlülüklerin ulusal gelire oranı kullanılır.

Bu amaçla kullanılacak göstergeler arasında yer alan aşağıdaki oranlar tanımlanabilir: (Farhadian, 1984).

i. Ticari Bankaların ve Banka Dışı Araçların Aktiflerinin Toplamı/ GSYH: Ticari bankaların ve banka dışı finansal araçların çıkardıkları aktiflerle ilgili olan bu oran, tasarruf ve yatırım sürecinin ne denli kurumsallaştığını yansıtmaktadır (Aydoğuş, 2006: 41).

ii. Ticari Bankaların Aktifleri/ GSYH: Bu oran finansal gelişme sürecinde, bankacılık kesiminin kullanım ağırlığını göstermektedir (Aydoğuş, 2006: 41).

iii. Kişi Başına Düşen Reel Finansal Aracı Aktifleri (Bu aktiflerle kastedilen kurumların bilanço aktifleridir.) (Farhadian, 1984).

1.3.2.2. Finansal Kurumların Nispi Büyüklükleri İle İlgili Göstergeler

Finansal gelişmenin ileri aşamasında, banka dışı araçların sundukları hizmetlere olan talebin artması, ticari bankaların, banka dışı araçlar ile sıkı bir rekabet ortamına girmesine neden olmuştur. Bu rekabet ortamında, Gurley ve Shaw'ın ifade ettiği gibi para otoriteleri çoğunlukla ticari bankaları kontrol ederken diğer finansal araçları kontrol etmedikleri için ticari bankalar haksız bir durumla yüz yüze kalmıştır. Bankacılık kesimi toplam finansal yapı içindeki payı diğer tip araçlarla karşılaştırıldığında düşme eğilimindedir.

Son zamanlarda, birçok gelişmiş ülkede ticari bankalar üzerine yapılan çalışmalar, toplam finansal yapı içinde ticari bankaların payındaki azalma eğiliminin,

finansal gelişmenin daha ileri aşamalarında durduğunu göstermiştir. Çünkü ticari bankalar, daha önce sadece finansal araçlar tarafından sunulan hizmetleri de müşterilerine sunan, 'finansal süper marketler' olma eğilimindedirler.

Bu amaçla kullanılacak göstergeler arasında yer alan aşağıdaki oranlar tanımlanabilir (Farhadian, 1984).

i. Banka dışı finansal araçların aktifleri/ Ticari bankaların aktifleri: Finansal gelişme süreci ilerledikçe, bankacılık sisteminin finansal sistem içerisindeki baskın yapısı yavaş yavaş kırılacaktır. Goldsmith'e göre finansal gelişmenin ilk aşamalarında bankacılık sistemi baskın yapıdadır. Gelişme devam ettikçe bankacılık sistemi önemini zamanla yitirecektir. Finansal gelişme ilerledikçe, banka dışı finansal araçların sundukları hizmetlere olan talep artacaktır. Yani bu oran finansal gelişme ilerledikçe yükselecektir (Aydoğuş, 2006: 41).

ii. Banka dışı mali araçların yükümlülükleri/ Ticari bankaların yükümlülükleri,

iii. Banka dışı mali araçlardaki mevduat/ Ticari bankalardaki mevduat.

1.3.2.3. Arzdaki Gelişmeleri Yansıtan Diğer Göstergeler

Gelişmiş bir finansal yapı, finansal kurumların kendi aralarında daha güçlü bir ilişkiyi gerektirir. Bu yüzden bir finansal kurumun diğer finansal kurumlarla arasındaki ilişki düzeyini yansıtan bu tür oranlarda artış beklenir (Farhadian, 1984).

1.3.3. Finansal Gelişmeyle İlgili Diğer Göstergeler

Finansal gelişmeyi ölçmede yardımcı olabilecek alternatif göstergeler aşağıda açıklanmaktadır.

1.3.3.1. Derinleşme Oranı

Bu gösterge, finansal aracı kurumların büyüklüğünü ölçer. Derinlik, finansal sistemin likit yükümlülüklerinin (nakit + bankaların faiz içeren yükümlülükleri ve talepleri + banka dışı araçlar) GSYH'ya oranıdır. Yapılan çalışmalarda en zengin grupta yer alan ülke vatandaşları aşağı yukarı yıllık gelirlerinin üçte ikisini likit aktifler şeklinde finansal araçlarda tutarken, en fakir ülkelerin vatandaşları yıllık gelirlerinin yalnızca dörtte birini likit aktif olarak tuttukları ortaya çıkmıştır. Görüldüğü üzere burada derinlik ve kişi başına reel GSYH arasında kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır (Kaytancı, 2000: 55-56).

1.3.3.2. Bankacılık Oranı

Merkez bankasına karşın ticari bankaların kredi dağıtma derecesini ölçer ve *Bankacılık Oranı = Mevduat Bankası Yurtiçi Kredileri / Mevduat Bankaları + Merkez Bankası Yurtiçi Kredileri* şeklinde hesaplanır. Bu gösterge bankaların finansal fonksiyonları merkez bankasından daha uygun bir şekilde yerine getireceğini vurgular. Fakat bu ölçütün dikkat çekici iki önemli zayıf noktası vardır. Bankalar finansal fonksiyonları yerine getiren tek finansal aracı konumunda değildir ve bankalar sadece kamu girişimlerine veya hükümete borç verebilirler. Bankacılık oranı en zengin ülkelerin dörtte birinde %90'dan daha büyüktür. Buna karşın en fakir ülkelerin dörtte birinde hemen hemen aynı miktar kredi merkez bankası ve ticari bankalar arasında dağılır (Kaytancı, 2000: 56).

1.3.3.3. Özel Sektöre Verilen Kredi Oranı

Toplam yurtiçi krediler içinde (bankalar için açılan krediler hariç) özel girişimcilere dağıtılan kredilerin payını gösterir ve *Özel Sektöre Verilen Kredi Oranı = Yurtiçi Krediler İçinde Finansal Olmayan Özel Sektörün Payı* şeklinde hesaplanır (Kaytancı, 2000: 56).

1.3.3.4. Banka Dışı Mali Araçlar Oranı

Toplam finansal aktifler içinde özel banka dışı finansal araçların aktiflerinin payını tahmin ederek, banka dışı özel finansal kuruluşların önemini gösterir. Banka dışı kuruluşlar ticari bankaların tamamlayıcılarıdır ve daha önemlisi ticari bankacılık sektörü vergileme ve devlet düzenlemeleri gibi resmi kısıtlamalarla baskı altına alındığında ticari bankacılık sisteminin yerine geçer. Böylece birçok ülke için daha fazla banka dışı finansal araçlar finansal sistemin genişlediğini ve derinleştiğini yansıtır (Kaytancı, 2000: 56-57).

1.3.3.5. Kamu Bankaları Aktif Büyüklüğü

Kamuya ait ticari bankaların toplam bankacılık sistemi içerisindeki ağırlığını ve boyutunu ölçer ve *Kamu Bankaları Aktif Büyüklüğü = Kamu bankaları aktif toplamı / Bankacılık sektörü aktif toplamı* şeklinde hesaplanır (Kaytancı, 2000: 57).

1.3.3.6. Kredi Oranı

Özel sektöre verilen yerel kredilerin GSYH'ya oranıdır. Bu GSYH'nın bir parçası olarak ticari bankalar ve merkez bankası tarafından verilen kredilerle ilgilidir ve bu yüzden bu değer kredi oranı olarak tanımlanmaktadır. Kredi oranının diğer parasal toplamlara göre temel avantajı kamu sektörüne verilen kredileri içermemesidir ve bu özel piyasa katılımcıları için fonların sağlanmasında finansal araçların rolünü daha kesin olarak belirlemektedir.

Fakat bir gösterge olarak kredi oranının da sakıncaları vardır. Özellikle kredi oranı bankacılık sistemiyle oluşturulan finansal aracılık derecesinin en uygun göstergesi olarak ortaya çıkarken, kredi oranı finansal gelişmenin önemli bir bölümünün bankacılık sistemi dışında gerçekleşmesi bağlamında geniş olarak tanımlanan finansal gelişmenin zayıf bir göstergesi olabilmektedir. Bu ölçü banka dışı

finansal yeniliklerin önemli olduğu endüstriyel ülkelerle daha fazla ilişkilidir. Fakat finansal gelişmenin iki şekli- banka ve banka dışı- muhtemelen birbiriyle pozitif olarak ilişkidir. Buna karşın gelişen ülkelerde, finansal gelişmenin çoğu bankacılık sistemi içinde gerçekleşmektedir. Böylece, bu ülkelerde kredi oranı, kapsamlı bir finansal gelişme tanımı için muhtemelen daha iyi bir gösterge olmaktadır (Kaytancı, 2000: 57-58).

1.3.3.7. Muhasebe Standartları

Muhasebe standardı, fiili finans artırımından çok mevcut potansiyel finansı yansıtmaktadır. Özellikle bir ülkede finansal belirginlik standardı ne kadar yüksekse firmalar açısından yatırımcıların daha geniş bir alandan fonlarını toplamaları da o kadar kolay olacaktır (Kaytancı, 2000: 58).

1.3.3.8. Karşılık Oranı

Bankacılık sisteminin aktif tarafından bir değişken pasif taraftaki bir değişkene karşılık olarak kullanılabilir. Bu, bankacılık sisteminden gelen özel sektör mevcut alacaklarının (CR) GSYH'ya oranıdır (CR/GSYH). Alternatif olarak reel GSYH ile ilgili olan reel kredi akımları (ΔCR) kadar, bu oran büyüme oranlarıyla ve hatta reel yurtiçi yatırım harcamalarıyla (INV) ilişkili olarak da ifade edilebilmektedir ($\Delta CR/ INV$) ki bu kabaca resmi finansal kuruluşlardan kredi akımlarıyla finanse edilen yatırım harcamalarının bir bölümünü göstermektedir (Kaytancı, 2000: 58).

1.3.3.9. Kapitalizasyon Oranı

Bir dizi gelişmekte olan ülkede hisse senedi piyasalarının oluşumu ve hızlı gelişimi piyasa kapitalizasyonunu (işlem gören şirketlerin piyasa değerinin GSYH'ya oranı) beraberinde getirmiştir. Bu durumda piyasa kapitalizasyonu da, finansal

sektörün büyüklüğünü temsil etmek üzere kullanılan belli başlı stok-akım ölçütleri arasına girmiştir. Az sayıdaki büyük şirketlerin hisseleri bu ölçütün büyüklüğünü belirlemede etkin olduğu için, işlem gören şirket sayısı ve toplam işlem hacminin GSYH'ya oranı da ikincil gösterge olarak önerilmektedir. Özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ya oranı piyasa kapitalizasyonuna dahil edilirse, bu ölçüt halka açık firmaların tüm piyasa değerinin GSYH'ya oranını ifade edecektir (Kaytancı, 2000: 58-59).

1.3.3.10. Dağılım Oranı

Finansal sistem tarafından özel girişimcilere açılan kredilerin oranı kullanılabilir. Söz konusu bu gösterge parasal yetki kurumlarının ve mevduat bankalarının finans dışı özel sektörden toplam alacaklarının toplam yurtiçi kredilere (mevduat bankalarına verilen krediler hariç) veya alternatif olarak GSYH'ya bölünmesi ile bulunur. Payda da yer alan kredi hacmine hane halklarına açılan krediler de eklenir (Kaytancı, 2000: 59).

1.3.3.11. Özel Finansal Kuruluşlardan Alınan Kamu Borçları

Özel finansal kuruluşlardan kamunun borç alması sadece finansal gelişmeyi değil aynı zamanda finansal sistemin etkinliğini engellediği sıklıkla ileri sürülmüştür. Bu tür borçlanmalar çeşitli şekillerde gerçekleşir, bunlar zorunlu rezerv karşılığı ve kamu borç araçlarının zorunlu olarak elde tutulmasını içerir. Böylece, [GB/TB] oranının etkilerini test etmek gerekir. GB/TB oranı, kamu borçlarının (GB), mevcut yurtiçi bankaların toplam alacak stokuna (TB) oranıdır. Yani bankaların toplam alacakları içinde devletin payını gösterir. Bu aynı zamanda artış oranları şeklinde ifade edilerek etkileri test edilebilir. Sonuçta bu oranın ekonomik etkinlik üzerinde negatif bir etkiye sahip olacağı beklenir (Kaytancı, 2000: 59).

1.3.3.12. Direkt Kredi Tedbirleri

Direkt kredi politikalarının genellikle kredi kullanım etkinliği üzerinde bir etkiye sahip olduğu ileri sürülür. Örneğin, Dünya Bankası'nın, Dünya Gelişme Raporu'nda (1989) direkt kredi uygulamaları ile ilgili çalışmada bu konu tartışılmıştır. Fakat başka bir çalışmada ekonomik büyüme veya etkinlik üzerindeki faktörlerin etkileri ayırt edici bir verinin bulunması güçlüğünden dolayı resmi olarak test edilmemiştir. Özellikle kalkınma bankacılık sistemi tarafından özel sektöre verilen ödünçlerin mevcut alacaklarının (DEV), GSYH'ya oranı (DEV/GSYH) test edilerek bu etkiler görülebilir. Bu bankacılık sisteminden gerçekleştirilen reel kredi akımlarının GSYH'ya oranı kadar, DEV/GSYH oranı artış oranı şeklinde de ($\Delta DEV / GSYH$) test edilebilir (Kaytancı, 2000: 59-60).

1.3.3.13. Reel Faiz Oranı

McKinnon (1973) ve Shaw'ın (1973) öne sürdükleri varsayma göre, reel faiz oranlarının piyasa koşullarında belirlenenden daha düşük bir seviyede gerçekleşmesi finansal baskının varlığını gösterdiği için reel faiz oranları, finansal aracılık düzeyi ile yakından ilişkilidir. Bu görüşe göre pozitif reel faiz oranı finansal tasarrufları ve finansal aracılığı teşvik eder ve böylece özel sektör için kredi arzı artar. McKinnon (1973) ve Shaw (1973) hipotezlerinde tasarruf hacminde reel faiz oranlarının etkili olduğunu, aynı zamanda pozitif reel faiz oranlarının yatırıma aktarılacak fonların daha etkili dağılımını sağladığını böylece ekonomik büyümede ek bir pozitif etkinin olduğunu iddia etmiştir. Tersine reel faiz oranlarının finansal aracılığın ve daha genel anlamda finansal gelişmenin zayıf bir göstergesi olduğu tartışılabilir. Burada reel faiz oranları yatırımın etkinliğinin iyi bir göstergesi olmasına rağmen, reel faiz oranlarının finansal aracılık düzeyinin ölçülmesinde oldukça zayıf bir gösterge olduğu göz önüne alınabilir.

1.3.3.14. Döviz Kuru Denetimleri

Az sayıda çalışmada ekonomik büyüme veya etkinlik üzerinde döviz kuru değerlerinin etkilerini test eden muntazam bir ölçüt kullanılmıştır. Örneğin, reel döviz kuru indeksi ve karaborsa döviz kuru primi kullanılmıştır. Fakat diğer bazı sınırlamaların yanında karaborsa döviz kuruyla ilgili verilerin birçok ülkeyi kapsayan bir çalışmada elde edilemeyeceği hakkında pek çok tartışma yapılmıştır. Böylece Odedokun (1992) tarafından yapılan çalışma, döviz kurunun etkilerini incelemek için izlenebilir. Döviz kuru denetimlerini temsil edecek bir kukla değişken kullanılabilir. Bu kukla değişken eğer uygun olmayan döviz kuru politikaları benimsenirse birim değer alır aksi takdirde sıfır değerini alır. Uygun olmayan döviz kuru politikası, ödemeler dengesinde bir cari hesap açığını izleyen paranın reel değerlenmesini veya bir fazlayı takip eden reel anlamda paranın değer kaybını ifade eder. Bu durum, bir cari hesap açığı kaydedildiğinde, şu anki zaman dilimi içinde (bir önceki dönemdeki değeriyle karşılaştırılarak), yerel para reel olarak değerlendirilirse veya ülkede bir fazla kaydedildiğinde, yerel para değer kaybediyorsa bu uygun olmayan döviz kuru politikası olarak kabul edilir (Kaytancı, 2000: 60-61).

1.3.3.15. Enflasyon Oranı

Enflasyon oranı da finansal bir değerdir ve enflasyon oranı ekonomik etkinliği direkt olarak etkileyebilir, bunun yanında reel döviz kurunun aşırı değerlenmesine sebep olur, reel faiz oranını negatif yapar ve finansal aracılığı engellemek gibi dolaylı bir etkiye sahiptir. Örneğin, yüksek bir enflasyon oranı spekülasyonu, daha az üretken veya üretken olmayan -arsa ve reel değerlere yatırımı- yatırımları teşvik edebilmektedir. Böylece, etkinlik üzerinde finansal politikaların etkisinin incelendiği diğer birçok çalışmada olduğu gibi, enflasyon oranının etkileri test edilebilmekte ve bunun negatif bir etkiye sahip olması beklenmektedir (Kaytancı, 2000: 61).

1.3.3.16. İşlem Hacmi İle İlgili Göstergeler

Finansal piyasalarda bulunan finansal araçların fiyat ve kalitesinde, finansal gelişme süreci devam ettikçe değişiklikler olacaktır. Piyasadaki uzun vadeli araçların yatırım riski, yatırım ve tasarrufların kurumsallaşması ve sağlıklı çalışan finansal kurumların oluşması ile azalacaktır. Bu yüzden uzun vadeli finansal araçların kullanımı, kısa vadeli finansal araçların kullanımına oranla artacaktır. Bu trendi yansıtmada kullanılacak göstergeleri hesaplamak, uygun verilerin olmaması nedeniyle pek mümkün değildir.

Finansal gelişmenin düzeyi ile faiz oranlarının yapısı arasında karmaşık bir ilişki vardır. Özel tasarrufların finansal piyasalara aktarımındaki etkinliğin artması faiz oranlarının belirlenmesinde, piyasa güçlerini daha rekabetçi bir ortama sokar. Bu yüzden ödünç verilebilir fonları fiyatı olan faiz oranlarının belirlenme süreci, gelişmiş finansal piyasalara sahip ülkelerde daha sağlıklı işlemektedir (Kaytancı, 2000: 61-62).

1.3.3.17. Tüketici Gelirleri

Ampirik gözlemlerde zaman içinde finansal gelişme ile ekonomik gelişme arasında kaba bir paralellik saptanmıştır. Ekonomide reel gelir ve zenginliklerin artması portföy çeşitlendirme talebini arttırmakta, talepteki bu hareketlenme ise, finansal araçlarda ve sundukları hizmetlerdeki çeşitliliği hızla yükseltmektedir. Finansal gelişmenin göstergesi olarak nakitin gelire oranı kullanılmakta ve bu reel gelirle ilişkilendirilerek test edilebilmektedir (Kaytancı, 2000: 62).

1.4. TÜRKİYE’NİN EKONOMİK VE FİNANSAL YAPISI

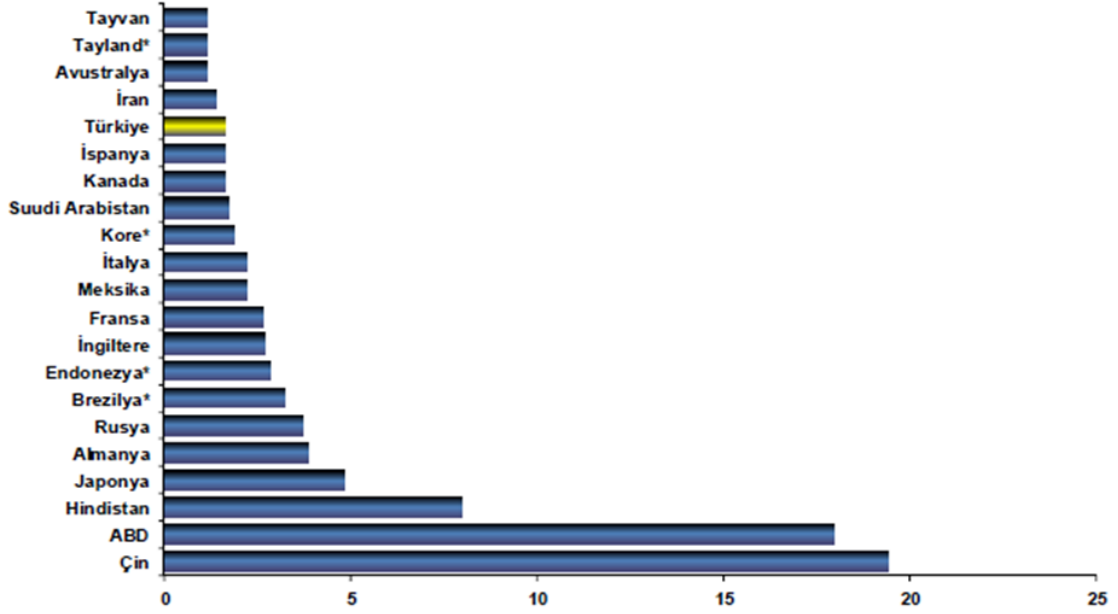
Bu kısımda Türkiye’nin ekonomik ve finansal yapısı detaylı bir şekilde gösterebilmek için iki başlık altında ele alınmıştır.

1.4.1. Türkiye’nin Ekonomik Yapısı

799.54 milyar ABD\$ büyüklüğündeki GSYH ile dünyanın 17. (Bkz. Şekil 2) ve Avrupa’nın 6. (Bkz. Şekil 3) en büyük ekonomisine sahip olan Türkiye, Dünya Bankası Grubu’nun (WBG) en büyük orta gelirli ortaklarından. Ayrıca OECD ve G20 üyesidir ve ikili Resmi Kalkınma Yardımlarının (ODA) gittikçe daha fazla ön plana çıkan bir bağışçısıdır (Word Bank, 2016).

Türkiye’nin dünya ekonomilerindeki yeri ile ilgili 1980’den sonraki sıralamasına bakıldığında 2004’e kadar dalgalanmalar görülmektedir. 2004-2010 yılları arasında yerini koruyarak 17. sırada yer almıştır. 2011 yılında 18. sıraya düşmesine rağmen 2012 yılında tekrar 17. sıraya gelerek hala sırasını korumaktadır. Şekil 2 2016 yılı itibariyle Türkiye’nin dünya ekonomileri arasındaki yerini göstermektedir.

Şekil 2. Dünyanın En Büyük Ekonomileri

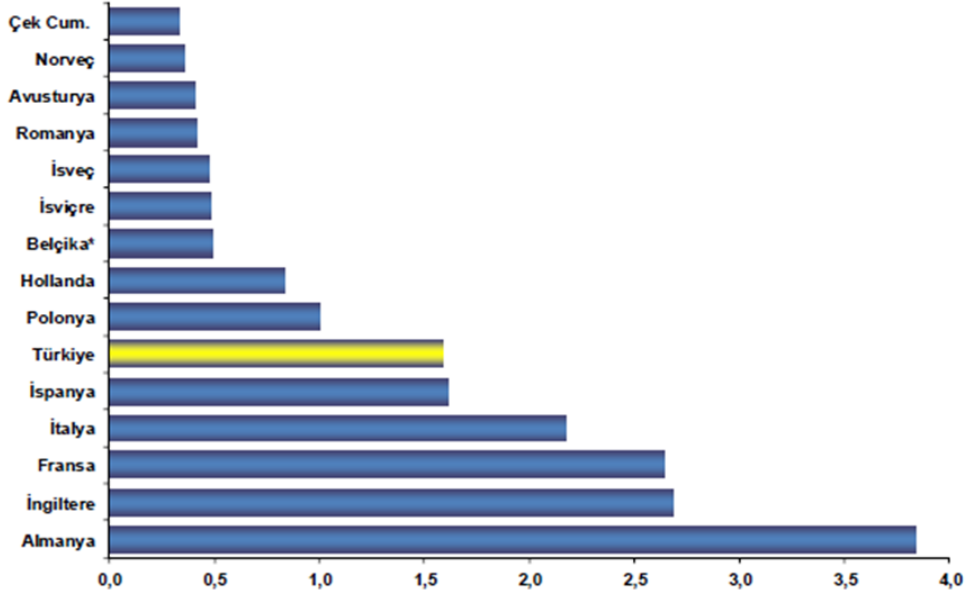

Kaynak: IMF, Hazine Müşterarlığı, Ekonomi Sunumu, Temmuz 2016: 5.

* SGP'ne Göre GSYH, Trilyon \$, 2015.

Şekil 3 ise Türkiye'nin Avrupa'daki yerini göstermektedir. Buna göre 2016 yılı itibariyle Türkiye Avrupa'nın 6. en büyük ekonomisidir.

Şekil 3. Avrupa'nın En Büyük Ekonomileri

Kaynak: IMF, Hazine Müsteşarlığı, Ekonomi Sunumu, Temmuz 2016: 6.

* SGP'ne Göre GSYH, Trilyon \$, 2015.

Tablo 3'te 2014 ve 2015 yıllarına ilişkin küresel ekonomik göstergelerin verilerinin verilmesinin yanı sıra 2016 ve 2017 yıllarına ait IMF öngörülerini sunulmuştur.

Tablo 3. Küresel Ekonomik Göstergeler (% , GSYH oran)

	Tahminler			
	2014	2015	2016	2017
Büyüme hızı				
Dünya	3.4	3.1	3.2	3.5
Gelişmiş ülkeler	1.8	1.9	1.9	2.0
Gelişmekte olan ülkeler	4.6	4.0	4.1	4.6
Dünya ticaret hacmi	3.5	2.8	3.1	3.8
Enflasyon				
Dünya	2.9	2.9	2.9	3.1
Gelişmiş ülkeler	1.4	0.3	0.7	1.5
Gelişmekte olan ülkeler	4.7	5.1	4.5	4.2
Kamu kesimi borç stoku/GSYH				
Gelişmiş ülkeler	104.6	104.8	106.6	106.1
Gelişmekte olan ülkeler	41.0	45.1	47.3	48.7
Emtia fiyat endeksi (2005=100)	171.5	111.0	87.9	93.7

Kaynak: IMF, Bankalar Birliği, Faaliyet Raporu, Mayıs 2016: 5.

Tablo 3'te görüldüğü gibi Dünya ekonomisi 2015 yılında 2014 yılına göre daha yavaş bir hızda, %3.1 oranında büyümüştür. Gelişmiş ülkelerde büyüme %1.9 olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde ise büyüme hızının %4'e kadar yavaşlaması küresel büyümeyi geriletmiştir. Dünya ticaret hacmi artış oranı da 2014 yılına göre 0.7 puan düşerek %2.8 olmuştur. Düşen talep ve daralan ihracat pazarında pay almak için uygulanan yüksek sübvansiyon politikaları nedeniyle emtia piyasasında yüksek oranlı düşüşler yaşanmıştır. Bu düşen emtia fiyatlarının da etkisiyle 2015 yılında enflasyon oranı gelişmiş ülkelerde düşük seyrederken %0.3 seviyelerinde, gelişmekte olan ülkelerde ise %5 civarında gerçekleşmiştir (Bankalar Birliği, Mayıs 2016: 5).

Tablo 4'te 2016-2018 yılları arasında Türkiye'de temel ekonomik büyüklüklerin verileri tahmini olarak verilmiştir.

Tablo 4. Temel Ekonomik Büyüklükler (%)

	Tahminler		
	2016	2017	2018
GSYH (reel büyüme)	4.5	5.0	5.0
Cari işlemler dengesi /GSYH	-3.9	-3.7	-3.5
Enflasyon	7.5	6.0	5.0
İşsizlik oranı	10.2	9.9	9.6
Kamu kesimi dengesi/GSYH	0.6	1.1	1.3
Kamu faiz dışı dengesi/GSYH(%)	2.0	1.8	2.0
AB tanımlı kamu borç stoku/GSYH	31.7	30.5	29.5

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, Bankalar Birliği, Faaliyet Raporu, Mayıs 2016: 12.

Tablo 4'te görüleceği üzere Türkiye'de hükümet tarafından açıklanan Orta Vadeli Program, 2016-2018 dönemine ait temel makro büyüklüklere ilişkin tahminleri içermektedir. Programın temel amacı; istikrarlı ve kapsayıcı büyümeyi artırmak, enflasyonu düşürmek, mali disiplinin sürdürülmesiyle cari açığı azaltma eğilimini korumaktır. Buna göre, GSYH büyümesinin, 2016 yılında %4.5, 2017 ve 2018 yıllarında ise %5 düzeyinde olması hedeflenmektedir. Enflasyonun 2016 yılında %7.5

seviyesinde gerçekleşeceği, 2017 ve 2018 yıllarında sırasıyla %6 ve %5 seviyelerine gerileyeceği tahmin edilmektedir. Cari işlemler açığı/GSYH'ya oranının program dönemi boyunca aşağı yönlü bir seyir izlemesi ve 2018 yılında %3.5 seviyesine gerileyeceği tahmin edilmektedir. AB tanımlı kamu borç stoku/GSYH'ya oranının dönem içerisinde azalacağı öngörülmektedir.

Bir ülkenin ekonomik büyüklüğünün birkaç ölçütünden biri olan GSYH, bir ülke sınırları içerisinde belli bir zaman içinde (genellikle bir yıl), üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin para birimi cinsinden değeridir. Ayrıca tüketim, yatırım, devlet harcamaları ve net ihracatın (ihracat-ithalat) toplamıyla hesaplanmaktadır (Wikipedia, 2016). Tablo 5'te ise Türkiye'de 2013-2015 yıllarına ait bu ölçütün verileri verilmiştir.

Tablo 5. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

	2013	2014	2015
Büyüme (%)			
Cari fiyatlarla	10.6	11.5	11.7
Sabit fiyatlarla	4.2	3.0	4.0
Deflatör (%)	6.9	6.9	6.7
GSYH			
Milyar TL	1,567	1,748	1,954
Milyar \$	823	799	720
Kişi başına gelir (\$)	10,822	10,395	9,261

Kaynak: TÜİK, Bankalar Birliği, Faaliyet Raporu, Mayıs 2016: 6.

Tablo 5'te görüldüğü gibi Türkiye ekonomisi 2015 yılında 2014 yılına göre tahminlerin üzerinde hızlanarak sabit fiyatlarla %4, cari fiyatlarla %11.7 oranında artarak 1,954 milyar TL olan Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, \$ bazında %9.9 oranında azalarak 720 milyar \$ olmuştur. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla deflatörü %6.7 olmuştur. Kişi başına gelir %11 gerileyerek 9,261\$ olmuştur (Bankalar Birliği, Mayıs 2016: 6).

Tablo 6'da özellikle yoksulluk açısından önem arz eden Türkiye'de iş gücü piyasasındaki gelişmeleri gösteren veriler sunulmuştur.

Tablo 6. İşgücü Piyasasındaki Gelişmeler

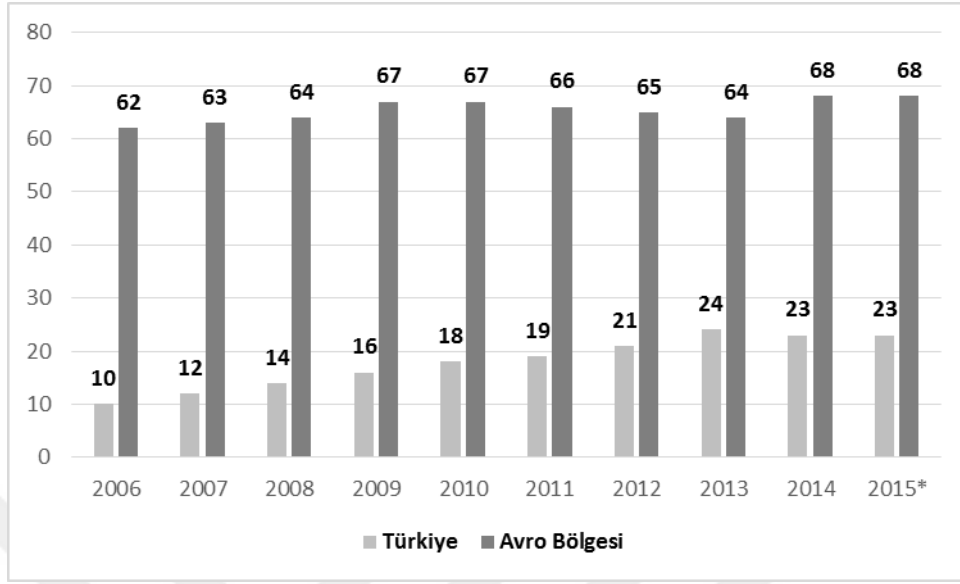
	2014	2015		2014	2015
	II. Çeyrek	II. Çeyrek		II. Çeyrek	II. Çeyrek
Nüfus (15-64)	56.869	57.747	İşsizlik Oranı (%)	8.8	9.3
İ.K.O. (%)	51.2	51.7	Tarım Dışı İşsizlik Oranı	10.7	11.4
İşgücü	29.089	29.861	Tarım	5.820	5.774
İstihdam	26.538	27.072	Sanayi	5.364	5.404
İşsiz	2.551	2.789	Hizmetler	15.355	15.894

Kaynak: TÜİK, 2015.

Tablo 6’da görüleceği üzere 2015 yılının bir önceki yılın aynı dönemine göre, işgücü arzı 878 bin kişi artarken, işgücü talebi 772 bin kişi artmıştır. Buna göre işsiz sayısı aynı ilgili dönemde 238 bin kişi artmıştır. Belirtilen dönemde 2014 yılının aynı dönemine göre, tarımdaki istihdam 46 bin kişi azalmıştır. Bu dönemde sanayi sektöründeki istihdamda 40 bin kişi, hizmetler (inşaat dâhil) sektöründe ise 539 bin kişilik bir artış kaydedilmiştir. Türkiye genelindeki işsizlik oranı ise bir önceki yılın aynı dönemine göre %0.5 artmıştır (Kalkınma Bakanlığı, Ekim 2015: 2-3).

Şekil 4’te yoksullukla bağlantılı büyüklüklerden biri olan hane halkı yükümlülüklerinin GSYH’ya oranı Türkiye ve Avro karşılaştırması ile birlikte sunulmuştur.

Şekil 4. Hane Halkı Yükümlülükleri (% GSYH)

Kaynak: TCMB, Avrupa Merkez Bankası, Hazine Müsteşarlığı, Ekonomi Sunumu, Temmuz 2016: 126.

*2015-Ç3 itibariyle.

Şekil 4'te görüldüğü üzere Türkiye'de hane halkı borçluluğu hızlı bir şekilde artarken Avro bölgesinde çok az artmıştır.

1.4.2. Türkiye'de Finansal Sektör

Finansal sistem, fon arz ve talep fonksiyonunun olduğu bir ekonomide, finansal piyasalar, kurumlar ve araçlar ile bunları düzenleyen hukuki ve idari kurallardan oluşmaktadır. Aynı zamanda ekonomik gelişmelerin oluşturduğu bir üst yapı kurumu olmasından dolayı bir finansal sistemin temel fonksiyonu, ekonomideki fon arz ve talebini dengeleyerek, fonları zaman, miktar ve vade bakımından kullanılabilir hale getirmektir. Böylece, hem bireylerin gelirlerinin bir kısmının tüketim harcamalarına gitmesini önleyecek, hem de tasarrufların büyük bir kısmını finansal sistem içerisine çekmek sureti ile, tasarruf edilmiş fonların ülke ekonomisine doğrudan fayda sağlayabilecektir. Sonuç olarak temel fonksiyonunu gerektiği gibi yerine getiren bir

finansal sistem, ekonomik büyümenin kolaylaşmasına ve hızlanmasına önemli katkılar sağlamaktadır (Docplayer, 2016: 2).

Düzenleme ve denetleme kurumları, farklı piyasaların düzenlenmesi, piyasa faaliyetlerinin bu düzenlemelere uygunluklarının veya oluşabilecek aksaklıkların denetim ve takibi için oluşturulmuştur (Invest, 2016)

Tablo 7’de Türkiye’nin finansal sektörünü düzenleyici ve denetleyici kurumlar verilmiştir.

Tablo 7. Türkiye’deki Finansal Sektörün Düzenlenmesi ve Denetlenmesi

Türkiye’de Finansal Sektörün Düzenlenmesi ve Denetlenmesi	
Finansal kurumlar/işlemler	Düzenleme ve Denetim Otoritesi
Banka ve diğer kredi kuruluşları	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
Bankalar	
Finansal kiralama şirketleri	
Faktoring şirketleri	
Finansman şirketleri	
Sermaye piyasası kuruluşları	Sermaye Piyasası Kurulu
Yatırım fonları	
Aracı kurumlar	
Gayrimenkul yatırım ortaklıkları	
Menkul kıymet yatırım ortaklıkları	
Portföy yönetim şirketleri	
Menkul kıymet yatırım ortaklıkları	
Girişim sermayesi	
Emeklilik yatırım fonları	Hazine Müsteşarlığı
Sigorta şirketleri	
Reasürans şirketleri	
İşsizlik sigortası fonu	
Bireysel emeklilik fonları	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
Ödeme sistemleri	
Tasarruf sigorta sistemi	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
Kara paranın aklanması ve terörün finansmanının önlenmesi	Mali Suçları Araştırma Kurulu

Kaynak: Bankalar Birliği, Faaliyet Raporu, Mayıs 2016: 16.

1.4.2.1. Türkiye’de Bankacılık Sektörü

Finansal sistemde finansal aracılık faaliyetleriyle en çok ilgilenen bankacılık sektörüdür.

Tablo 8’de Türkiye’de finansal kuruluşların aktif büyüklüğü gösterilmektedir. Tablo aynı zamanda Türkiye’nin finansal yapısını ortaya koymaktadır.

Tablo 8. Türkiye’de Finansal Kuruluşların Aktif Büyüklüğü (2015, milyar TL)

Türkiye’de Finansal Kuruluşların Aktif Büyüklüğü (2015, milyar TL)		
Sektör	Tutar	Toplam İçindeki Pay (%)
Bankalar	2,357	81
Portföy yönetim şirketleri	99	3
İşsizlik sigortası fonu	93	3
Sigorta şirketleri	96	3
Gayrimenkul yatırım ortaklıkları	52	2
Emeklilik yatırım fonları	48	2
Bireysel emeklilik fonları	37	1
Finansal kiralama şirketleri	41	1
Faktoring şirketleri	27	1
Finansman şirketleri	27	1
Aracı kurumlar	15	1
Reasürans şirketleri	3	0
Girişim sermayesi	1	0
Menkul kıymet yatırım ortaklıkları	0.4	0
Toplam	2,896	100

Kaynak: Bankalar Birliği, Faaliyet Raporu, Mayıs 2016: 16

Tablo 8’de görülebileceği üzere Türkiye’nin finansal yapısı bankacılık üzerine dayanmıştır. 2015 yılı itibariyle finansal kuruluşların aktif büyüklükleri içinde bankacılığın payı %81’dir. Bu rakam 2012 yılı itibariyle %87’ye tekabül etmiştir. Bu

düşüş bankacılık sistemindeki daralmadan değil piyasaya dayalı finansal mekanizmalardaki gelişmelerden kaynaklanmıştır.

Tablo 9. Finansal Aktifler (GSYH'ya oranı, %)

	2013	2014	2015
Para ve para benzeri araçlar	58	65	69
Nakit	4	4	5
Mevduat	54	60	64
Türk lirası	36	38	37
Yabancı para	18	22	27
Repo	0	0	0
Sermaye piyasası	61	65	56
Hisse senedi (piyasa değeri)	32	36	28
Bono ve tahvil	27	25	24
Kamu	26	24	23
Özel	1	1	1
Yatırım fonu	2	2	2
Bireysel emeklilik	1	2	2
Toplam	120	130	125

Kaynak: TCMB, SPK, Bankalar Birliği, Faaliyet Raporu, Mayıs 2016: 9

Tablo 9'da görüldüğü üzere Finansal varlıklar/GSYH oranı 5 puan düşerek %125 olmuştur. Para ve para benzeri finansal varlıklara olan talep/GSYH oranı 4 puan artmıştır. Bu artışta yabancı para mevduatların TL karşılığındaki artışı etkili olmuştur. Sermaye piyasasında ise yaşanan fon çıkışının etkisiyle, Hisse senetlerinin piyasa değeri/GSYH oranı 8 puan azalmıştır. Kamu kesimi menkul kıymetleri/GSYH oranı 1 puan gerilemiştir. Özel sektör kuruluşlarının bono ve tahvil ihraçları/GSYH oranı %1 olmuştur. Bireysel emeklilik sisteminin büyümesinin yavaşlamasıyla GSYH'ya oranı aynı kalarak %2 olmuştur.

Tablo 10'da 2014 yılına ait seçilmiş birkaç bankacılık göstergeleri kullanılarak AB ile Türkiye karşılaştırılmıştır.

Tablo 10. Avrupa Birliği ve Türkiye Seçilmiş Göstergeler (2014)

	AB	Türkiye
Aktif/GSYH (%)	311	114
Kredi/ GSYH (%)	164	71
Mevduat/GSYH (%)	157	60
Nüfus/Personel (kişi)	175	360
Nüfus/Şube (kişi)	2,620	6,363

Kaynak: Avrupa Bankacılık Federasyonu, BDDK, TBB, TÜİK, Bankalar Birliği, Faaliyet Raporu, Mayıs 2016: 24.

Tablo 10’da görüldüğü üzere Bankacılık sektörünün büyüklüğü/GSYH’ya oranında AB ile yüksek bir fark olmakla birlikte bu fark azalmaya devam etmiştir. Avrupa Merkez Bankası verilerine göre, 2009 yılında AB ülkeleri Banka aktifleri/GSYH’ya oranı %350, Türkiye’de ise bu oran %84 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2014 yılı verilerine göre AB ülkeleri Banka aktifleri/GSYH’ya oranı %311 olurken, Türkiye’de bu oran %114 seviyesine çıkmıştır. Krediler/GSYH’ya oranı karşılaştırıldığında da Türkiye’nin büyüme potansiyeli yüksektir. 2014 yılında AB ülkelerinde Krediler/GSYH’ya oranı ortalama %164; Türkiye’de ise %71 seviyesindedir.

Tablo 11’de gelişmiş ve gelişmekte olan birkaç ülkenin bankacılık göstergeleri karşılaştırılmıştır.

Tablo 11. Seçilmiş Ülkeler Bankacılık Göstergeleri (%)

	Sermaye yeterlilik rasyosu	Takipteki alacaklar/Toplam krediler	Son verinin ait olduğu dönem (2015)
Arjantin	13.2	1.7	Aralık
Brezilya	15.5	3.1	Eylül
Çin	13.0	1.5	Haziran
Hindistan ²	12.7	5.9	Aralık
Endonezya	21.3	2.4	Aralık
Malezya	16.3	1.6	Aralık
Rusya ¹	12.7	8.3	Aralık
Güney Afrika	14.2	3.1	Aralık
Türkiye	15.6	3.0	Aralık

¹ Basel I.,
² Basel I ve Basel II eşzamanlı uygulanmaktadır.

Kaynak: IMF, Bankalar Birliği, Faaliyet Raporu, Mayıs 2016: 24.

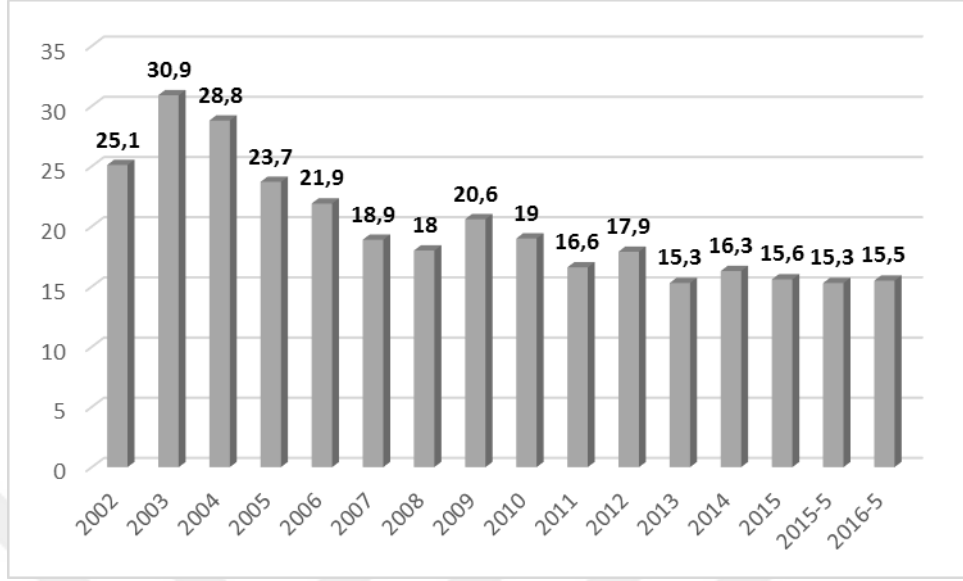
Tablo 11’de görüldüğü üzere finansal sağlamlık göstergelerine göre, Türkiye’de bankacılık sektörü sağlıklı durumdadır. IMF’nin finansal sağlamlık göstergelerine göre, Türkiye’de bankacılık sektörünün sermaye yeterlilik rasyosu Aralık 2015 itibarıyla %15.6, vergi öncesi kara göre ortalama özkaynak karlılığı ise %13.6’dır. SYR yüksek seyretmekle beraber; sistemik önemli bankalar için ek sermaye yükümlülüklerinin devreye girecek olması, Basel III kurallarına tam uyumun sermaye yeterliliği üzerindeki etkisi ve karlılık beklentisinin düşük seyretmesi nedeniyle sermaye yeterliliğinin gerilemeye devam etmesi beklenmektedir. Türkiye’de %3 seviyesinde bulunan takipteki alacakların toplam kredilere oranı gelişmekte olan ülkelerde daha büyük oranlarda dağılım göstermektedir.

$$\text{Sermaye Yeterliliği} = \frac{\text{Özsermaye}}{[\text{Riskli Varlıklar} + (\text{Piyasa Riskleri} + \text{Operasyonel Riskler}) * 12.5]}$$

Bu formül bankaların sermaye yeterliliğini hesaplamada kullanılmaktadır. Basel II ile bu yeterliliğe getirilen sınır şu an %8’dir. Yani bir bankanın sermaye yeterlilik rasyosu %8’in üzerinde olmalıdır. Gelecek yıllarda bu rasyonun %12 olarak uygulanması planlanmaktadır. Türkiye’de ise BDDK uygulamada bankaların bu rasyosunun %12 olmasını talep etmektedir (Ceylan, 2016).

Şekil 5’te ise Tablo 11’de verilen bankaların sermaye güçleri ile aldıkları riskler arasında kontrol sağlamaya yönelik getirilmiş uluslararası kriter olan sermaye yeterlilik rasyosu Türkiye için yıllar itibarıyla gösterilmiştir.

Şekil 5. Bankacılık Sektörü: Sermaye Yeterlilik Oranı (%)

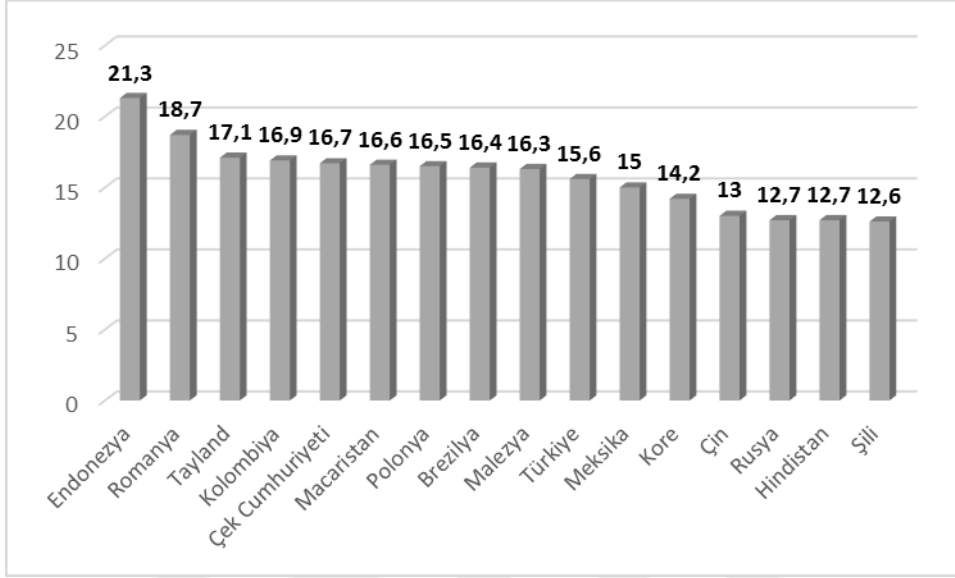

Kaynak: BDDK, Hazine Müsteşarlığı, Ekonomi Sunumu, Temmuz 2016: 117.

Şekil 5'te görüldüğü üzere Türkiye'de sermaye yeterlilik rasyosu yıllar itibariyle dalgalanmalar gösterse de %15 üzerinde seyretmektedir.

Şekil 6'da ise Tablo 11'de verilen 2015 yılına ait sermaye yeterlilik rasyosu seçilmiş gelişmekte olan ülkeler için gösterilmiştir.

Şekil 6. Bankacılık Sektörü: Seçilmiş Gelişmekte Olan Ülkelerde Sermaye Yeterlilik Oranları (% , 2015)

Kaynak: BDDK, Hazine Müsteşarlığı, Ekonomi Sunumu, Temmuz 2016: 119.

Şekil 6’da görüldüğü üzere tüm ülkeler planlanan %12 sermaye yeterlilik rasyosunun üzerindedir.

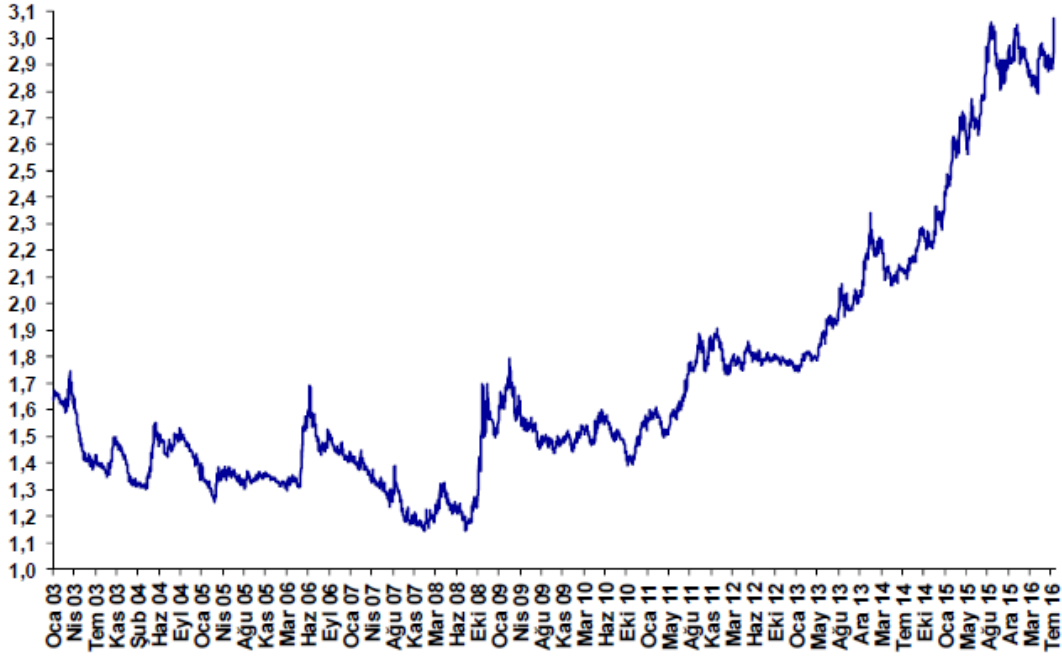
1.4.2.2. Türkiye’de Sermaye Piyasaları

Sermaye piyasası, ekonomide finansal sistemi oluşturan unsurlardan (bankacılık, sigortacılık, sermaye piyasaları) biridir.

Modern anlamda 1980’li yıllarda günümüz sermaye piyasalarının temeli atıldığından bu konudaki araştırmaların da bu dönemden itibaren olgunlaşmaya başladığı görülmektedir.

Yatırımcıların ve ticaretle ilgilenenlerin yakından takip ettikleri döviz kurları gün içinde sürekli değişiklik gösterir. Bu değişimden en çok etkilenen ve en çok merak edileni euro ve dolar kurudur. Şekil 7’de 2003-2016 yılları arasında Türkiye’de çeşitli aylardaki dolar kuru gösterilmiştir.

Şekil 7. Döviz Kuru (TL/Dolar)

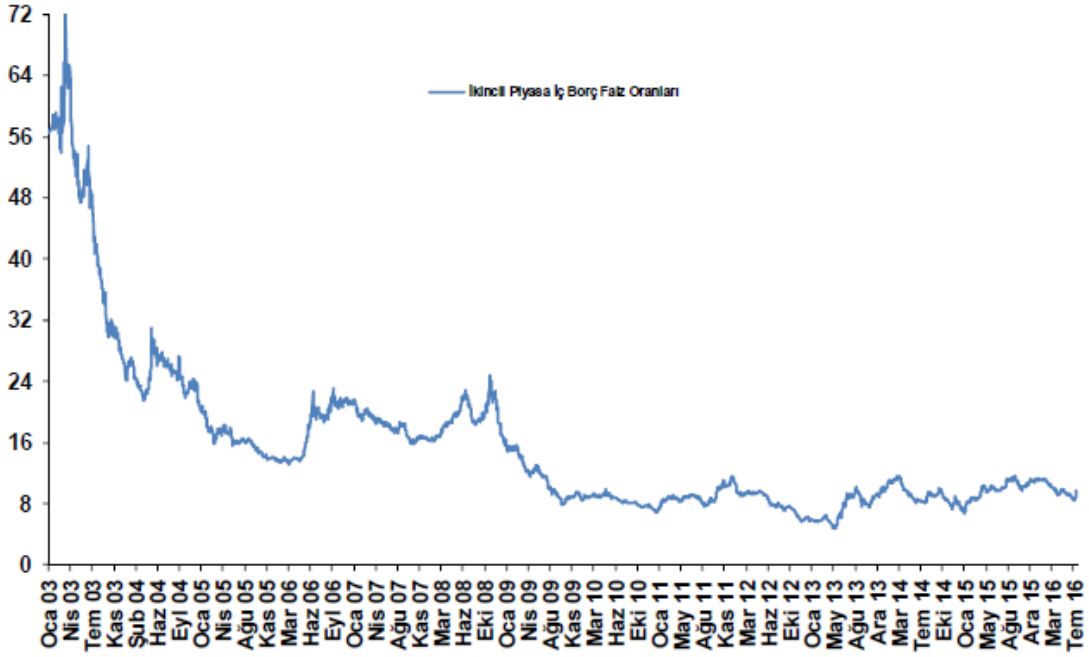

Kaynak: TCMB, Hazine Müsteşarlığı, Ekonomi Sunumu, Temmuz 2016: 129.

Döviz kurları belirli bir yerle sınırlı değildir. Diğer bir ifadeyle, birçok bölgede haberleşme araçları ile sürekli birbiriyle bağlantı halindedir. Dünyada döviz kurları 24 saat sürekli çalışır. Arz ve talep mekanizmaları döviz kurlarının sürekli olarak değişmesine neden olur. Şekil 7’de Dolar’ın TL karşısındaki seyri gösterilmiştir.

Şekil 8’de 2003-2016 yılları arasında Türkiye’de çeşitli aylarda ikincil piyasa iç borç faiz oranları yüzde olarak gösterilmiştir.

Şekil 8. Faiz Oramı (%)

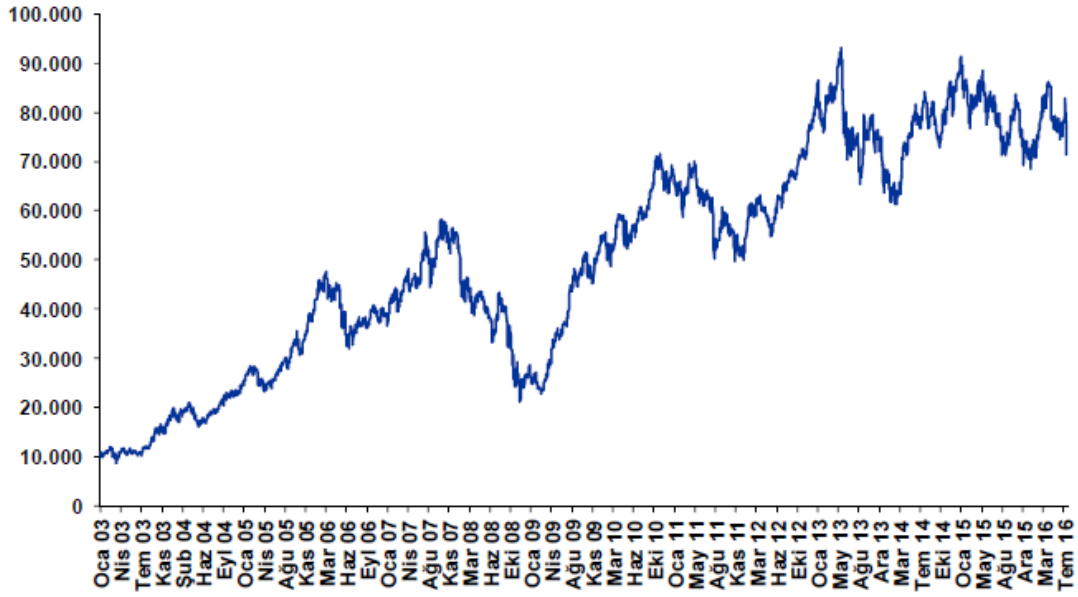

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Ekonomi Sunumu, Temmuz 2016: 130.

Şekil 8’de görüldüğü gibi Türkiye’de on yılı aşkın bir sürede faiz oranlarının %56’lardan büyük bir düşüşle tek digitli değerlere indiği görülmektedir.

Borsa İstanbul Pay Piyasası için kullanılan temel endeks BIST 100 Endeksi’dir. Bu endeks Borsa İstanbul pazarlarında işlem gören, piyasa değeri ve işlem hacmi en yüksek 100 payın ortak performansının ölçülmesi için oluşturulmuştur (Yalkın, 2016). Bu da Şekil 9’da 2003-2016 yılları arasında Türkiye’de çeşitli aylarda BIST 100 Endeksi olarak görülebilir.

Şekil 9. BIST 100 Endeksi

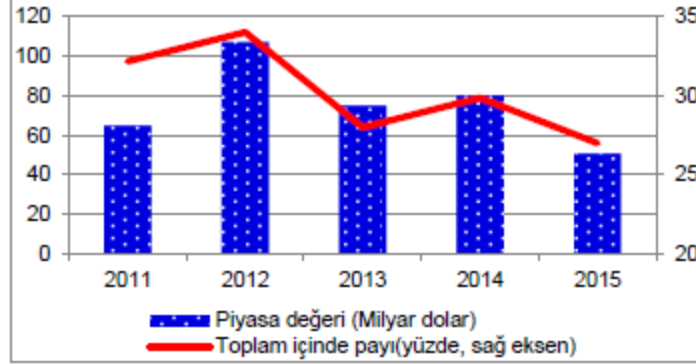

Kaynak: Borsa İstanbul, Hazine Müsteşarlığı, Ekonomi Sunumu, Temmuz 2016: 131.

Şekil 9’da görüldüğü gibi Türkiye’de yıllar içerisinde borsada dalgalanmalar görülmesine rağmen on yılı aşkın bir sürede büyük bir artış görülmektedir.

BIST 100 endeksi 2015 yılında TL bazında %13, \$ bazında ise %34 değer kaybetmiştir. Borsa İstanbul’un toplam işlem hacmi %3 artarak 156 milyar TL olmuştur. Borsada işlem gören şirketlerin piyasa değeri 2015 yıl sonunda %13 düşerek 543 milyar TL’ye (186 milyar \$) gerilemiştir. Piyasa değerinde \$ bazında düşüş %29 olmuştur. Piyasa değeri/GSYH’ya oranı da 8 puan düşüşle %27 olmuştur. Borsada işlem gören şirket sayısı 2014 yılına göre 9 adet azalarak 416 olmuştur.

Şekil 10. Finansal Kurumların Piyasa Değeri ve Toplam Piyasa Değeri İçindeki Payı

Kaynak: Borsa İstanbul, Bankalar Birliği, Faaliyet Raporu, Mayıs 2016: 10.

Şekil 10'da görüldüğü üzere finansal kurumların piyasa değeri gerilemiştir. Borsa İstanbul'da işlem gören finansal kuruluşların toplam piyasa değeri 2014 yılına göre %36 (28 milyar \$) azalarak 51 milyar \$ gerilemiştir. Finansal kuruluşların piyasa değeri/ Toplam piyasa değeri'ne oranı %27 düzeyindedir. Bankacılık sektörü piyasa değerinin defter değerine oranı bir önceki yıla göre 0.33 puan gerileyerek 0.88 seviyesine düşmüştür. Bankalar hariç tutulduğunda Borsa İstanbul'da söz konusu oran 1.56 olmuştur.

Tablo 12'de kredi derecelendirme notlarına göre ülkeler listesi, üç büyük kredi derecelendirme kuruluşu (üçü de Amerika Birleşik Devletleri merkezli) tarafından açıklanan uzun vadeli yabancı para cinsinden kredi notunu göstermektedir.

Tablo 12. Türkiye'nin Kredi Notları

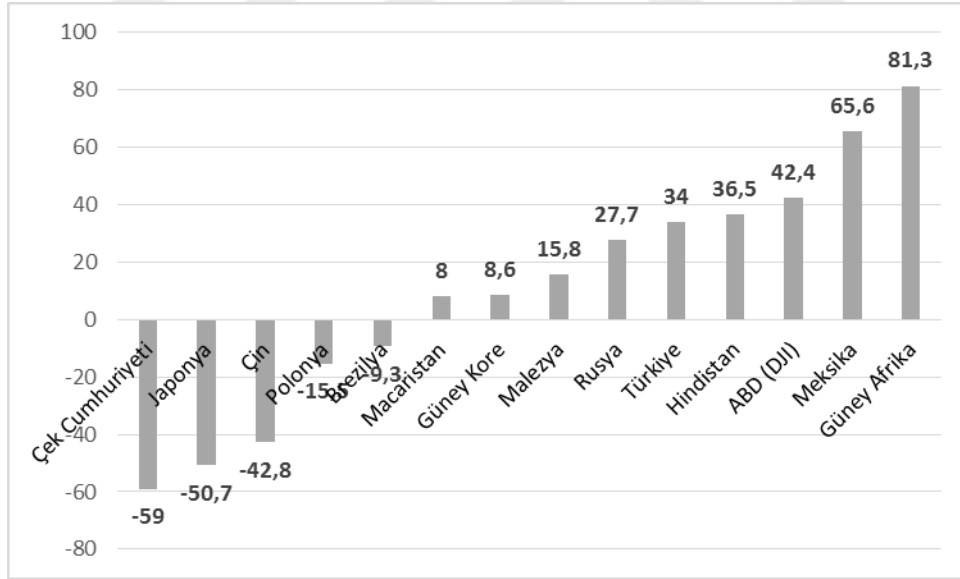
Moody's	Standard & Poor's	Fitch
A2 Botswana, Polonya, Slovakya, Bermuda	A Slovenya	A Malta, İrlanda
A3 Malta, Meksika, Peru, Litvanya, Letonya	A- Botswana, Litvanya, Letonya, Suudi Arabistan, Trinidad ve Tobago	A- Polonya, Letonya, Litvanya
Baa1 Tayland, Mauritius, İrlanda	BBB+ Tayland, Malta, Polonya, Peru, Meksika, İspanya, İzlanda	BBB+ Tayland, İtalya, Meksika, Slovenya, Peru, İspanya, İzlanda
Baa2 Bulgaristan, İtalya, İzlanda, Panama, İspanya, Uruguay, Kolombiya, Bahamalar Güney Afrika, Filipinler	BBB Panama, Kolombiya, Filipinler, Uruguay	BBB Kazakistan, Panama, Kolombiya,
Baa3 Namibya, Slovenya, Romanya, Trinidad ve Tobago, Endonezya, Kazakistan	BBB- Fas, Hindistan, Kazakistan, Romanya, Güney Afrika, İtalya Bahamalar	BBB- Türkiye (durağan), Fas, Namibya, Hindistan, Romanya, Endonezya, Filipinler, Bulgaristan, Uruguay, Rusya, Güney Afrika, Macaristan
Ba1 Türkiye (durağan), Fas, Arnavutluk, Macaristan, Kosta Rika, Guatemala, Portekiz, Rusya, Paraguay, Azerbaycan	BB+ Endonezya, Bulgaristan, Rusya, Macaristan, Portekiz, Azerbaycan	BB+ Kosta Rika, Azerbaycan, Bahreyn
Ba2 El Salvador, Brezilya, Hırvatistan, Bahreyn	BB Türkiye (negatif), Guatemala, Hırvatistan, Bahreyn, Brezilya	BB Guatemala, Hırvatistan, Brezilya
Ba3 Bangladeş, Gürcistan, Bolivya, Tunus	BB- Bangladeş, Gürcistan, Vietnam, El Salvador, Paraguay, Bolivya, Karadağ, Ürdün, Kosta Rika	BB- Gürcistan, Surinam, El Salvador, Tunus, Vietnam, Bangladeş, Bolivya
B1 Senegal, Sri Lanka, Ürdün, Karadağ, Dominik Cumhuriyeti, Fiji, Surinam, Saint Vincent ve Grenadinler, Vietnam, Angola	B+ Senegal, Sri Lanka, Fiji, Papua, Yeni Gine, Honduras, Arnavutluk, Surinam	B+ Angola, Sri Lanka
B2 Kamboçya, Moğolistan, Lübnan, Nikaragua, Papua, Yeni Gine, Honduras	B Bosna Hersek, Kamboçya, Jamaika, Tunus, Barbados, Ekvador, Moğolistan, Angola	B Ekvador, Mısır, Moğolistan, Jamaika, Arjantin
B3 Moldova, Mısır, Pakistan, Arjantin, Bosna Hersek, Ekvador	B- Pakistan, Beyaz Rusya, Lübnan, Belize, Mısır, Ukrayna, Yunanistan, Arjantin	B- Lübnan
Ca C	CCC+ CCC Venezuela CCC- CC C SD	CCC+ CCC Venezuela, Yunanistan, Ukrayna CCC- CC C DDD D/RD

Kaynak: Bloomberg, Hazine Müsteşarlığı, Ekonomi Sunumu, Temmuz 2016: 135.

Tablo 12’de görüldüğü gibi Eylül 2016’da Moody’s Türkiye’nin kredi notunu Baa3(negatif)’ten Ba1(durağan)’a düşürmüştür. Bu durumda Türkiye yatırım yapılabilir ülke statüsünü kaybetmiştir. Standarts&Poors (S&P) kredi notumuzu BB+’dan BB’ye, görünümünü de negatife düşürmüştür. Fitch ise yerel para birimi cinsinden uzun vadeli kredi notumuzu BBB’den, BBB-’ye düşürmüş ve not görünümü ise durağan olarak belirlemiştir. Bu da yatırım yapılabilir düzey olarak değerlendirilmektedir. Bir ülkede yatırım yapılabilir kredi notunun geçerlilik kazanması için tek bir reyting şirketinin verdiği not yeterli gelmeyebilmektedir. Bu nedenle en az iki kredi derecelendirme şirketinin yatırım yapılabilir kredi notu vermesi yatırımcılar için oldukça önemlidir.

Şekil 11’de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki hisse senedi piyasasındaki gelişmeler 2008-2016 dönemi için % değişim oranlarıyla birlikte gösterilmiştir.

Şekil 11. Hisse Senedi Piyasası

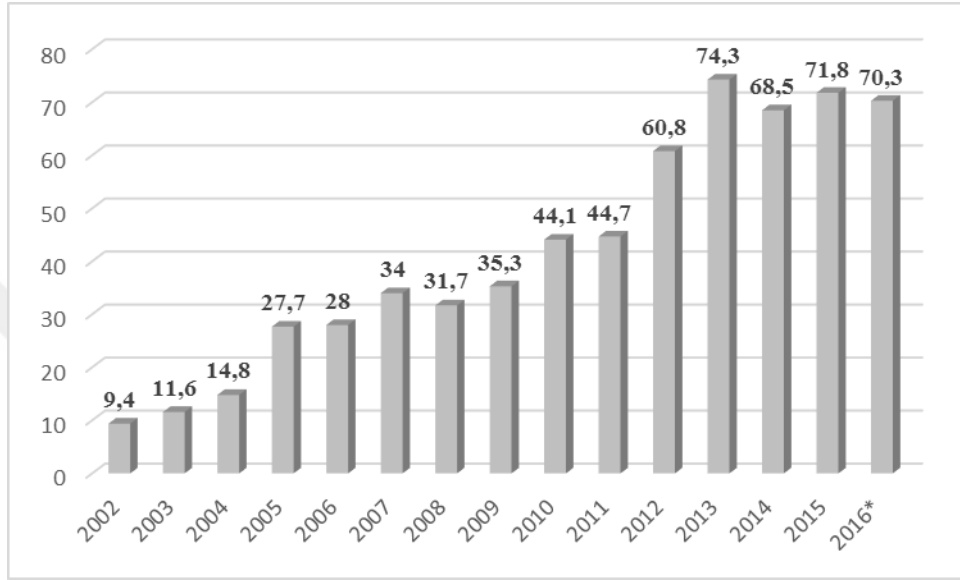
Kaynak: Bloomberg, Hazine Müşteşarlığı, Ekonomi Sunumu, Temmuz 2016: 137.

*2 Ocak 2008 – 25 Temmuz 2016.

Şekil 11’de görüldüğü gibi genel olarak gelişmiş ülkelerde getiri az iken gelişmekte olan ülkelere doğru bu getiri artmaktadır. 8 yıllık Türkiye’nin hisse

senetlerine bakıldığında %34 getiri ile iyi performans gösteren ülkeler arasında yer almaktadır. Bu özellikle küresel ekonomik kriz sonrası için oldukça iyi bir göstergedir.

Şekil 12. Yurt İçi Borçlanma (ay)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Ekonomi Sunumu, Temmuz 2016: 96.

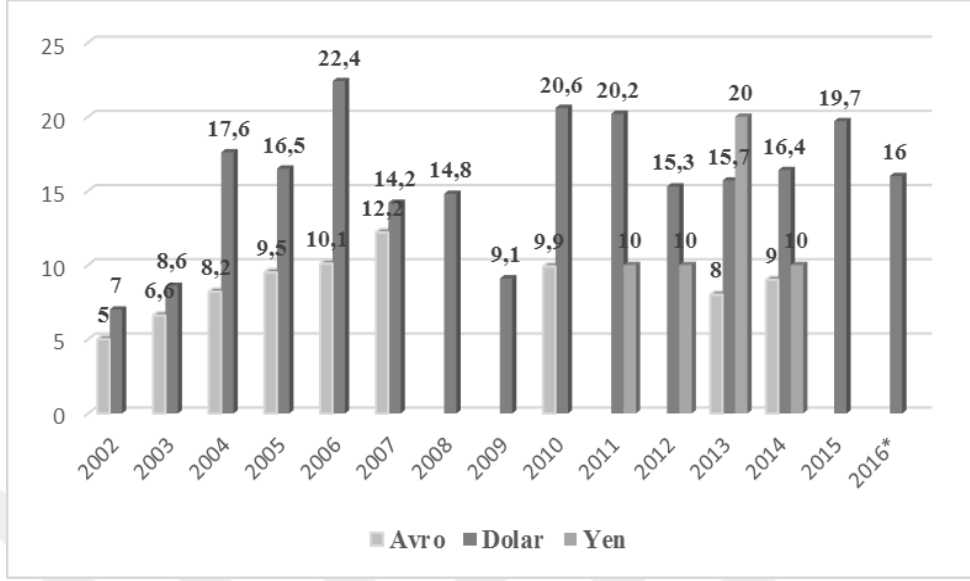
* Haziran itibarıyla.

Şekil 12’de görüldüğü üzere Türkiye’de borçlanma vadeleri gittikçe uzamakta ve Hazine Müsteşarlığı daha uzun vadelerde borçlanabilmektedir. 2016 yılında ortalama vadeler 70 ay civarındadır.

Kendi ülkeleri dışından kaynak sağlamak istediklerinde devlet ya da şirketler, genellikle uzun vadeli borçlanma aracı olan eurobondları uluslararası piyasalarda yabancı para birimleri üzerinden satışa sunmaktadır (Türkiye İş Bankası, 2016). Eurobond’un getirisi, diğer döviz cinsi enstrümanlara göre çok daha yüksektir. Ayrıca riski düşük ve vergi avantajı olması öne çıkaran önemli faktörleridir. Türkiye’de döviz yatırımından vazgeçemeyen ve devlet güvencesi almak isteyen tasarruf sahipleri için son derece uygun bir enstrümandır.

Şekil 13’te 2002-2016 yılları arasında başta Dolar olmak üzere Avro ve Yen cinsinden vadeler gösterilmektedir.

Şekil 13. Eurobond İhracı (yıl)

Kaynak: Hazine Müşterarlığı, Ekonomi Sunumu, Temmuz 2016: 96.

* Temmuz itibariyle.

Şekil 13'te görüldüğü üzere Hazinesinin yapmış olduğu özellikle dolar cinsinden Eurobond ihraçlarında ortalama vadeler 20 yıla yakın olduğu görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUĞUN TANIMLANMASI VE ÖLÇÜMÜ

Üzerinde karar kılınmış net bir tanımı olmayan yoksulluk kavramı, insanların zenginliğe atfettiği anlamlara göre farklı şekillerde yorumlanabilmektedir. Zira zenginlik ve yoksulluk, tarih boyunca birbirinin zıttı iki kavram olarak görülmüş ve en basit tabiriyle ‘zengin’ olmayan ‘yoksul’ kabul edilmiştir. Dolayısıyla zenginliğin yoksulluk ile ilişkisi bilinen bir gerçek olmakla birlikte, yaşam standartlarının bu konuda belirleyici bir unsur olduğu da herkesçe kabul edilmektedir. Sonuç olarak, yaşam standartlarının neye göre belirlendiğini bilmek son derece önemlidir. Bu standartlar, şartlara göre ve hatta toplumlar arasında da farklılık gösterebilmektedir. “... Örneğin; herhangi bir toplum için kabul edilen yoksulluğun sınırı, bir başka toplum için zenginliğin ölçütü olarak kabul edilebileceği gibi; yoksul bir toplum için zenginlik ölçütü, zengin toplumların yoksulluk sınırlarının bile çok altında kalabilmektedir.” (Avcı, 2003: 124).

Sonuçta yoksulluğun; sadece buz dağının görünen yüzünü izah edecek belli bazı faktörlerin değil, görünmeyen yüzünü de açığa kavuşturan daha derin ve toplumsal gerçekliğe hitap eden gözleme dayalı faktörlerin etkisinde olduğu bilinmektedir. Zira yoksulluk, içinde bulunduğu toplumun var olan gerçekliliğine göre ortaya çıkmakta, dolayısıyla da bulunduğu toplumu yansıtmaktadır. Eğer yoksulluğun belirlenmesi, yaşam standartları ile ilgili bilgiler ışığında mümkün olacaksa, o halde bu standartların ortaya çıktığı toplumun kendi özelliklerini de doğru tespit etmek gerekecektir. Bu açıdan toplum biliminin katkıları büyük önem kazanır. Ancak bu katkılar, işin sadece bir yönünü yansıtmaya yararken, öteki yönüyle ilgili daha aydınlatılmamış taraflarını da iktisat biliminin katkıları açığa çıkarır. Bu ise özellikle, yoksulluğun rakamsal verilere dayanan analizleri ile gerçekleştirir. Yoksulluğun, böylesi analizlerle ölçümünde, belli aşamalardan geçmesi de gerekmektedir. Önce yoksulluk kendi içindeki sınıflandırmalara tabi olarak tanımlara ayrılmalı; daha sonra bu tanımlara göre ölçümler yapılarak, sonuçlar değerlendirilmelidir (Erol, 2006: 9).

2.1. YOKSULLUK KAVRAMI

Yoksulluk, insanlık tarihi boyunca var olmuş ve çözüm bulunamayan (ıslah edilemeyen) bir problemdir. Fakat, yoksulluğu sadece ekonomik olarak düşünmemek gerekmektedir. Sosyal ve etik konuları da olan komplike bir problem olarak meydana gelmesi nedeniyle yoksulluğun sona erdirmek ya da hiç yoktansa en aza indirmek için girilen uğraşların farklı olmasına sebep olmaktadır. Genel olarak, bu tür uğraşların yoksulluğun tanımlama ve anlaşılma konusunda ayrımlarına göre farklı şekiller aldığı söylenir. Bu uğraşlar sonucunda yoksulluğun nasıl tanımlanacağına, sorulan sorulara nasıl cevaplar verileceğine, nasıl bir siyasi bir görüş uygulanacağına ya da siyasi görüşün ne olduğunu büyük çapta belirler (O'Boyle, 1990: 5).

Yoksulluk hakkında kesin bir tanım ve görüş yoktur. Yoksulluk kavramına bir bütün olarak bakıldığında toplumun asgari ihtiyaçları karşılama konusundaki beklenti ve tercihlerini yansıtmaktadır. Yaşamı devam ettirmek için ihtiyaç duyulan gıda, barınak ve giyim gibi temel ihtiyaçlar, zamana ve topluma göre değişmektedir. Yoksulluk gelişmiş ülkeler de dâhil olmak üzere dünyanın dört bir tarafında önemli bir sorun olmaya devam etmektedir (Dinçoflaz, 2009: 15-16).

Sözlük anlamıyla yoksul, asgari düzeyin altında parası olan veya rahat bir hayat sürmek için gerekli araçlara sahip olmayan kişidir. Yoksulluk kelimesi ise, hayatın gerektirdiği imkânlardan yoksun olma durumudur. Hayatı devam ettirmek için gerekli olan şeyler bireylere, yaşanılan topluma, çevreye ve koşullara göre farklılık arz edeceğinden yoksulluk kavramı her zaman gözlemlenen durumla standart durumun karşılaştırılmasını gerektirir (Aktan ve Vural, 2002: 1-2).

2.1.1. Yoksullukla İlgili Diğer Kavramlar

Yoksulluğu açıklamada kullanılabilecek diğer kavramlar aşağıdaki gibi sıralanabilir.

2.1.1.1. İşsizlik Kavramı

Türkiye’de işsizlik konusundaki çalışmalarda TÜİK verileri temel alınmakta ve başvuru döneminde işi olmayan bireylerden iş aramak için son 3 ayda iş arama yollarından en az birini kullanmış ve iki haftada işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm bireyler işsiz nüfus içinde yer alacak şekilde tanımlanmaktadır (TÜİK, 2016)

İşsizlik ve yoksulluk arasında kuvvetli bir ilişki söz konusudur. Yoksulluk tanımının içinde olan bireylere bakıldığında genelde ekonomide düzenli bir işi olmayan, işsiz ya da noksan istihdam gibi problemlerle karşılaştıkları görülmektedir. İşsizliğin var olduğu bir yerde yoksulluk da kaçınılmaz olur (Cennet, 2010: 13).

2.1.1.2. Gelir Dağılımı Kavramı

Yoksulluk, günlük temel ihtiyaçları (yiyecek, içecek, barınma, giyim-kuşam) zor karşılama veya karşılayamama durumudur. Fakat gelişmiş ülkelerde bu tanımın standartlarında farklılık görülmektedir.

Yoksulluk, ortaya çıkan çevresel, ekonomik, siyasî ve toplumsal gibi nedenlerle ülkeden ülkeye ya da coğrafyadan coğrafyaya değişiklik göstermektedir.

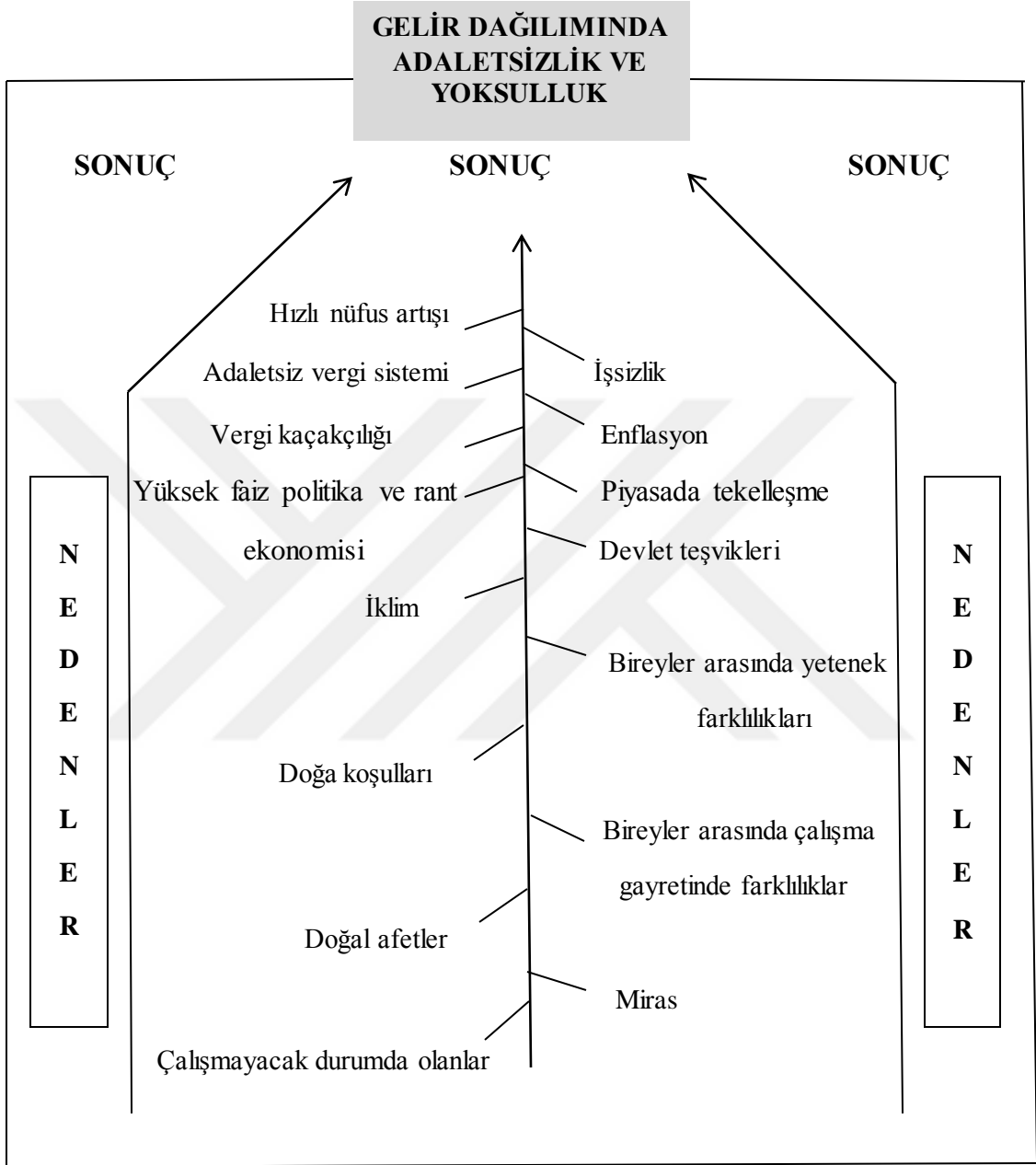
- Çevresel nedenler: Yoksullaşmanın emarelerinden olan çevresel nedenlerin en başında doğal ve beşeri afetler yer almaktadır. Kuraklık, aşırı otlama ve orman tahripleri gibi afetler coğrafik koşullarda yoksulluğa sebep olabilmektedir. Bu verimsiz topraklarda tarım yapılamayacağı için yoksulluk da kaçınılmaz olur.
- Ekonomik nedenler: Yoksullaşmanın emarelerinden olan ekonomik nedenlerin en başında işsizlik bulunmaktadır. Ekonomik koşullarının yetersizliği ve israflar yoksulluğa sebep olmuştur.
- Siyasi nedenler: Geniş çapta yoksulluğa sebep olabilecek bir nedendir. Uygulanan yanlış politikalar, tarıma ve eğitime verilen desteğin yetersizliği, yanlış kentleşme ve sanayileşme vb. örnek olarak verilebilir.

— Toplumsal nedenler: Aşırı nüfus artışının görüldüğü ülkelerde özellikle doğum kontrol konusunda bilinçsiz ve yetersiz olunması çarpık kentleşmeyi de beraberinde getirmektedir. Beyin göçleri, tarihteki yönetim biçimleri, savaşlar ve soykırımlar toplumları uzun süre yoksul bırakabilmektedir (Wikipedia, 2016).

Şekil 14’te ise bu gelir dağılımındaki adaletsizliğe ve yoksulluğa sebep olan faktörler gösterilmektedir.

Şekil 14. Gelir Dağılımında Adaletsizliğin ve Yoksulluğun Nedenleri

Kaynak: Ç. C. Aktan, 2002: 3.

2.1.1.3. Eşitsizlik Kavramı

Eşitsizlik, yoksulluk ile düşünülmesi gereken bir durumdur. Genelde entegrasyon ve küreselleşme ile alakalı münazaralarda büyüme ile eşitlik arasında karşılıklı ilişkinin varlığı unutulmaktadır. 1950'lerden sonra hızlıca büyümeye giden yoksul ülkelerin gelir dağılımındaki dengesizliğe razı gelme mecburiyetinde olduklarından, eşitsizlik ciddi bir sorun olarak görülmemiştir. Diğer bir ifadeyle, o yıllarda öne çıkan ekonomistler eşitsizliğin büyümeye sebep olduğu ya da onun bir gereği olduğunu ifade etmişlerdir (Stiglitz, 2000: 15).

1980'lilerde dünyada, liberal devlet anlayışının baskın olması, sosyal refah devleti anlayışının zayıflamasına neden olmuştur. Bu da gelir eşitsizliği ve yoksullukla mücadele konularının önemini azaltmıştır. Bu süreçte, Türkiye'de de benzer eğilimlerin ekonomik gelişme sürecinde kendiliğinden çözüleceği zannedilmiştir (Çalışkan, 2010: 91).

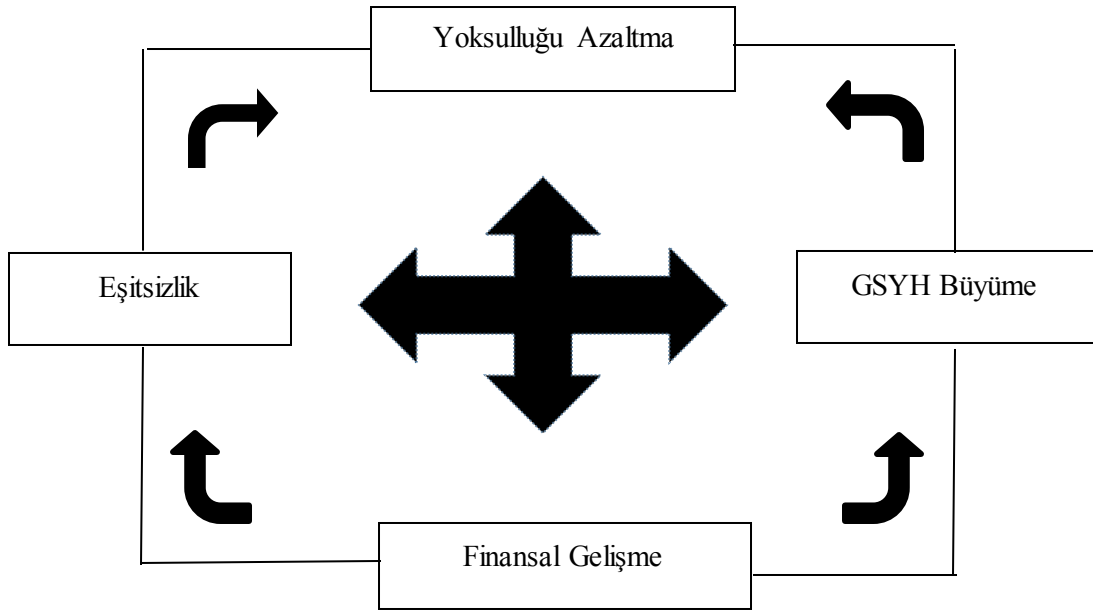
1990'lı yıllarda ise Doğu Asya kalkınma tecrübelerinden faydalanarak büyüme ve sosyal sermayenin ehemmiyetini gösteren çalışmalar geleneksel bakış açısını ve onun neo-klasik uzantılarını son derece etkilemiştir. Birçok toplumbilimci daha büyük bir gelir eşitliğinin daha hızlı bir büyümenin ön koşulu olduğunu düşünmüşlerdir. İktisat düşüncesindeki bu önemli kayma açısından uygulanacak doğru politikalar (eğitime ve sosyal politikalara odaklanması gibi) büyümeyi arttıracak gibi eşitsizliği de azaltacaktır. Yani eşitsizliği azaltan politikalar ile büyümeyi hızlandıran politikalar arasında doğrudan bir sebep-sonuç ilişkisi kurulabilir. Ekonomistler bu ilişkiyi tam olarak ortaya çıkarmamasına rağmen devlet politikalarının, sosyal ve siyasilerin tercihlerinin potansiyel olarak önemli yer alabilecekleri söylenebilir. Geleneksel yaklaşımlar aktif olmayan devlet politikalarını ileri sürmüştür. Ayrıca fiziki sermaye birikiminin bir sonucu olarak ekonomik büyümeyi, teknolojik ilerlemenin sonucu olarak da işgücünün genişlemesi ve sermaye ve emeği görmüştür. Dolayısıyla, eşitsizliği azaltmak için yapılan politikalar ciddi öneme sahiptir. Bir demokratik reform çatısı makroekonomik dengeyi ele alarak sadece yoksulları güçlendirmek değil, aynı zamanda eşitliğin geliştirilmesi açısından oldukça hızlı sonuçlar verebilecek projelere yatırım yapmak için strateji ve politikalar ortaya koyabilir.

Yoksul olanlar gelirlerini yoksul olmayanlara göre sosyal ve beşeri sermayenin oluşumuna daha fazla yatırım yapmaktadır. Ayrıca gelirlerinin büyük bir kısmını çocuklarının daha iyi beslenmesine, daha sağlıklı olmasına ve okul masraflarına harcamaktadırlar. Bu nedenle eşitsizliğin azaltılması, verimliliğin artırılması ve daha dinamik bir ekonomik büyümeye ulaşmak için sosyal ve beşeri sermayeye daha fazla yatırım yapılması gerekir. Bunun için devletin daha büyük çapta bir stratejik rol alacağını ve de yoksullukla mücadele ve gelir eşitsizliğinin azaltılması amacıyla yeni bir büyüme stratejisinin oluşturulmasına ve uygulanmasına olanak veren politikaların tekrar düşünülmesi gerekmektedir (Smith, 1998: 17-18).

Türkiye’de gelir eşitsizliği ve yoksulluk problemi toplumsal barışı olumsuz etkilemesinden dolayı acilen çözülmesi gereken bir konudur. Bireyler ve toplumsal sınıflar arasındaki paylaşım mücadelesinin toplumsal adalet ve barışı sıkıntıya sokacak düzeye ulaşmaması, devletin varlıklı ve yoksullar arasındaki aşırı farkları azaltacak sosyal politikaları hayata geçirmesine bağlıdır (Çalışkan, 2010: 91-92).

Şekil 15’te finansal gelişme, ekonomik büyüme, eşitsizlik ve yoksulluğu azaltma arasındaki ilişki gösterilmektedir.

Şekil 15. Büyüme, Eşitsizlik ve Yoksulluk ile Finansal Gelişmenin Etkileşimi

Kaynak: Jalilian ve Kirkpatrick, 2005: 643.

Şekil 15'te görüldüğü üzere finansal gelişme ile yoksulluğun azaltılması arasında hem doğrudan hem de dolaylı olarak bir ilişki vardır.

2.1.2.1. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve İnsani Yoksulluk Kavramı

2.1.2. Uluslararası Kuruluşların Yoksulluk Kavramı Tanımları

Yoksullukla ilgilenen belli başlı uluslararası kuruluşların yoksulluk ile ilgili tanımları aşağıda sunulmuştur.

İnsani Gelişme Raporu'nda insani gelişme, bireylerin tercihlerini artırma süreci olarak tanımlanır. Bu tercihler ebedi ve değişken olabilir, fakat kaliteli bir yaşam, bilgi edinme ve memnuniyet verici bir hayatı devam ettirmeyi sağlayacak kaynaklara erişmek gelişme aşamalarında öne çıkmaktadır. Ayrıca siyasi özgürlük, sağlanmış insan hakları ve kendine saygısı olmak da diğer tercihler arasındadır. Bu düşünceye göre gelir, insani gelişmişliğin göstergesi olarak önemli bir etken olmanın yanı sıra tek başına yetersizdir. Yani daha düşük gelirli ülkelerin insani gelişmişliği iyi iken, ekonomisi iyi olan birçok ülke zayıf durumda olduğu bilinmektedir.

GSYH hesaplamaları ülkenin muhasebe sistemindeki gelir yoksulluğunun yoksulluğu tanımlamada yeterli olmadığı için UNDP yoksulluk konusunu geniş anlamda ele almıştır. İnsani yoksulluk kavramına dikkat çeken UNDP yoksulluğun sadece gelir bazlı ele alınmasının eksik olduğunu öne sürerek insani gelişmenin, bireylerin sosyal ve kültürel bazda da gereksinimlerini karşılaması gereken bir kavram olduğunu öne sürmüştür. 1990'dan beri her yıl İnsani Gelişme Raporları'nı (İGR) sunan UNDP yoksulluğun anlamını derinleştiren bir uluslararası kuruluş olmuştur.

GSYH hesaplamaları ülkenin muhasebe sistemindeki değişikliklerden etkilenebilmekte ve parasal olmayan ev içi hizmet gibi değerleri ölçememektedir. Ayrıca gelir dağılımı hakkında bir ölçü sunmayan kişi başı GSYH ülkenin sosyoekonomik gelişmişliğini göstermede yeterli değildir.

İGE ile hesaplamada üç ölçüt kullanılmaktadır: refah standardı, eğitim standardı ve sağlık standardı. Refah standardı memnuniyet verici bir yaşam sürmeyi sağlayacak kaynaklara erişmeyi, sağlık standardı kaliteli bir yaşama, eğitim standardı ise bilgi edinmeye denk gelir.

- Refah Standardı: Kişi başına düşen milli gelirin Satın Alma Gücü Paritesi (SGP) ile hesaplanır.
- Eğitim Standardı: Yetişkinler arasındaki okuma-yazma oranı ve ortalama eğitim süresi olan iki değişken ile ölçülür.
- Sağlık Standardı: Uzun ömür ve yaşam beklentisi ile ölçülür.

UNDP tarafından oluşturulan ilk rapor 1990 yılında 130 ülkeyi kapsayan bir rapor olmuştur. 2014 yılı ise İGR'de 188 ülkenin değerleri yer almıştır. İGR'de yer alan endeks değeri 0-1 aralığında yer almaktadır. Endekste değerin 0'a yaklaşması insani gelişmişlikte daha düşük seviyeyi, 1'e yaklaşması ise seviyenin yüksekliğini göstermektedir. İGE sıralamasındaki bu değerler ülkelerin insani gelişmişlik düzeylerine göre belirlenmektedir. İGE üç kategoriye ayrılmaktadır: 0- 0.499 (Düşük İnsani Gelişmişlik), 0.500- 0.799 (Orta İnsani Gelişmişlik) ve 0.800-1 (Yüksek İnsani Gelişmişlik) değerleri arasındaki ülkelerdir.

İnsani Gelişme Endeksi; eğitim, sağlık ve gelir olmak üzere 3 ölçütle belirlenir. Bu ölçütlerden başka; bir ülkenin insani gelişmişliğini belirlemede doğumdaki çocuk ölüm oranları, cinsiyete göre belirlenen eğitim seviyesi gibi ölçüler de kullanılır.

UNDP'nin hazırladığı İGR'de, ülkelerin sosyal gelişmişlik düzeyi daha iyi belirlemek için İGE'nin yanı sıra İnsani Yoksulluk Endeksi, Toplumsal Cinsiyeti Güçlendirme Endeksi, Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi kullanılmıştır (Kömürcü, 2014: 11-13).

2.1.2.2. Dünya Bankası ve Yoksulluk Kavramı

Dünya Bankası'nın yoksullukla tanışması 1970'lere dayanmaktadır. Bu dönemde sanayileşme sürecine giren ülkelerin gelir dağılımı eşitsizliği gibi bir sorunla karşılaşmaları Dünya Bankası'nın yoksulluğa gösterdiği önemi de arttırmıştır.

1980'lerde uygulanan yapısal uyum programları birçok kişinin işsiz kalmasına yol açmıştır. Bu sebeple Dünya Bankası 1990 yılında Dünya Kalkınma raporu yayınlamıştır. Raporda yoksulluğun olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılarak, hiçbir amacın yoksulluğun önüne geçemeyeceği belirtilmiştir. 90 sonrası dönemde yapısal uyum programlarının olumsuz etkileri azaltarak somut adımlar atılmıştır. Dünya Bankası ve IMF'nin bu soruna olan ilgisi daha da artmıştır.

Dünya Bankası 1990 yılında yayınlanmış olduğu raporu sonrası yoksulluk olgusunun ifade alanını genişletmiştir. 90 öncesi genel olarak üzerinde önemle durulan yoksulluk algısı gelir yoksulluğudur. 2000 yılından sonra Dünya Bankası gelir yoksulluğunun yanında, tüketim, eğitim, sağlık, toplumsal ve politik yaşama katılım gibi önemli konuları yoksulluk algısına ilave ederek yoksulluğa yeni bir boyut kazandırmıştır. 2000'den beri ise kırılabilirlik, savunmasızlık, riske açık olma, söz hakkı olmama ve güçsüzlüğü de yoksulluk kavramına ekleyerek yoksulluğu çok boyutlu olarak incelemektedir. Böylelikle Dünya Bankası yoksulluğu 3 temel neden olan mal ve varlıktan yoksunluk, söz ve güç sahibi olamama ve kırılabilirlik üzerine kurmuştur (Kömürcü, 2014: 13-14).

2.1.2.3. Avrupa Birliği ve Yoksulluk Kavramı

Avrupa Birliği "Kişilerin veya ailelerin kaynaklarının onları yaşadıkları üye ülkede kabul edilebilir asgari yaşam şartlarından mahrum bırakacak kadar olması" olarak yoksulluğu tanımlamıştır. Bu tanımlama Avrupa Komisyonu ise "yoksul kaynakları yaşadıkları üye ülkenin asgari kabul edilebilir yaşam şartlarını karşılayamayacak kadar sınırlı olan bireyler, aileler ve gruplar olarak anlaşılmalıdır." şeklinde genişletmiştir.

Avrupa Birliği de yoksulluk olgusunu görelî yoksulluk olarak ele almıştır. Zira Avrupa ülkeleri gelişmiş ülkeler kategorisindedir, mutlak yoksulluk ise az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sorunlarıdır. Avrupa Birliği temel gereksinimlerin, giyinme barınma gibi ihtiyaçların karşılanması gibi sorunlarla değil, daha çok refah standardizasyonunu artırmak gibi faaliyetler üzerine yoğunlaşmıştır.

Ancak bu yaklaşım Avrupa Birliği'ndeki Romanlar gibi özel grupları ve coğrafyaları etkileyen ileri seviye yoksulluğu dikkate almamaktadır. Makul bir asgari yaşam standardı geniş çapta sosyal ve ekonomik kalkınmanın genel seviyesine bağlı olduğundan, daha varlıklı bir ülkede yaşamı sürdürebilmek için gerekli asgari standart insanların toplumda, kültürel faaliyet ve diğer uğraşlara normal olarak katılması için yetersiz olacağı görüşüdür. Bu konularda birlik ayrılıklarına düşmektedir (Kömürcü, 2014: 14-15).

2.1.2.4. Amartya Sen'in Yoksulluk Kavramı

Sen Yoksulluk Endeksi, Sen (1976) tarafından kafa sayısı yoksulluk endeksi (H), yoksulluk açığı endeksi (I) ve Gini katsayısının (G) birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Ayrıca yoksulların sayısını, yoksulluğun boyutunu ve yoksullar arasındaki gelir dağılımı farklılıklarını göz önünde bulunduran bir ölçüttür. Bu ölçüt,

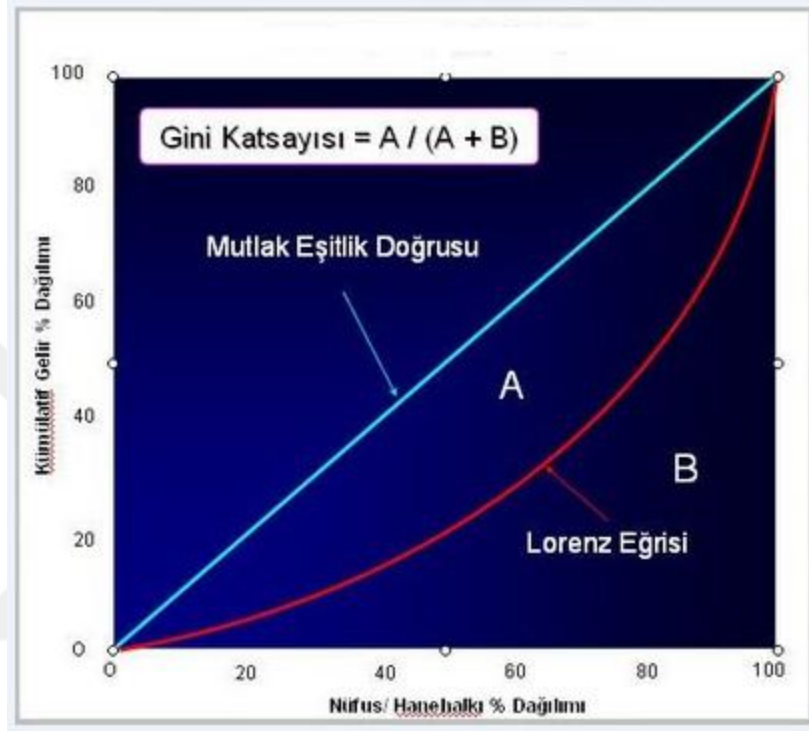
$$P_s = H (I + (1 - I) \cdot G) \text{ şekilde tanımlanır.}$$

Bu endeks, 0-1 arasında değerler almaktadır $P_s=0$ iken tüm hane halklarının yoksulluk sınırından daha fazla gelire sahip olduğu, $P_s=1$ iken ise herkesin gelirinin sıfır olduğu düşünülür (Cafrı, 2009: 21).

Gini katsayısını hesaplamak için Lorenz Eğrisi kullanılmaktadır. Nüfus belirli yüzdelik dilimlere ayrılarak bu eğri oluşturulur ve bu yüzdelik dilimlerin milli gelirden ne kadar pay aldıkları hesaplanır. Aşağıdaki grafikte de görüleceği gibi %20'lik 5 adet dilim halinde yatay eksen de nüfus, dikey eksen de ise milli gelirin yüzdelik dilimleri

gösterilmektedir. Çizilen 45 derecelik bir eksen gelirin tamamen eşit dağıldığını gösterir. Ayrıca gelir dağılımında ne kadar fark varsa bu eşitlik çizgisinden o kadar uzaklaşır (Ceylan, 2014).

Şekil 16. Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı

Kaynak: İktisat Dersleri Blogu.

Gini katsayı ülkelerin varlıklı veya yoksul olduğunu göstermez. Varlıklı bir ülkede Gini katsayısı 1'e yakın, başka bir ifadeyle gelir dağılımı bozuk olabileceği gibi yoksul bir ülkede gelir dağılımı düzgün olabilir. Toplumun aile yapısı, nüfus yapısı, eğitim durumu, vergi yapısı, finans sektörünün veya sanayinin yapısı ve gelişmişlik göstergeleri bir ülkedeki Gini katsayısını ve dolayısıyla gelir dağılımını etkileyebilecek bazı faktörlerdir. Dünyada gelir dağılımının en adaletli olduğu ülkeler Gini katsayılarının 0,23, 0,25 seviyelerinde olan Kuzey Avrupa ülkeleri (İsveç, Norveç ve Danimarka gibi), en sorunlu ülkeleri ise Afrika ülkeleridir. Genellikle bu ülkelerde Gini katsayısının 0,40'a kadarına olumlu bakılırken, 0,50'nin üstüne olumsuz bakılır. Dünya ortalaması ise 0,55-0,60 arasındır (Ceylan, 2014).

2.1.3. Yoksulluğu Belirleyen Faktörler

Çok boyutlu bir kavram olması nedeniyle, yoksulluk birçok faktörden etkilenebilir. Bu faktörleri kısaca; bölgesel faktörler, toplumsal faktörler, haneye ilişkin faktörler veya kişisel faktörler olarak sınıflandırabilir (Bkz. Şekil 13) (Dünya Bankası, 2005: 125).

Tablo 13. Yoksulluğu Belirleyen Önemli Faktörler

Özellikler	
Bölgesel	İzolasyon (daha az altyapı ve piyasa ve hizmetlere ulaşım zorluğu açısından) Hava şartları ve çevre koşulları Bölgesel yönetim Eşitsizlik
Toplumsal	Altyapı (yol, su gibi) Arazi dağılımı Kamu hizmetlerine erişim Sosyal yapı ve sosyal sermaye
Haneye ilişkin	Hane halkı büyüklüğü Bağımlılık oranı Hane halkı reisinin kadın olma oranı Mallar (toprak ve diğer üretim faktörleri ile konut, menkul kıymet vb.) İstihdam ve gelir yapısı Hane halkı üyelerinin eğitim ve sağlık durumları
Kişisel	Yaş Eğitim İstihdam durumu Sağlık

Kaynak: Dünya Bankası, 2005: 132.

Tablo 13'te görüldüğü gibi bölgesel özelliklerden kasıt, bölgenin hava koşulları, gıda kaynakları, altyapısı, çevresel koşulları, toprak varlığı ve toprağın verimliliği, bölgenin yönetimi, bölgedeki politik ve pazar istikrarı, güvenlik, bölge içindeki ekonomik ve sosyal eşitsizlik gibi hususlardır. Bölgesel özellikler ülkenin tamamını

etkileyebileceği gibi, ülkenin belirli bölgelerini etkileyerek, bu bölgelerin yoksulluğunu etkileyebilir. Örneğin, Vietnam'ın kuzey bölgelerinin yoksul oluşunda, bu bölgelerde çevresel şartların çok elverişli olmamasının (bölgede sürekli tayfunların olması gibi) etkili olduğu; Bangladeş'teki sel felaketlerinin de ekonomik kalkınmayı olumsuz etkilediği bilinmektedir (Şeker, 2008: 16).

Toplumsal düzeyde özellikle altyapı eksikliği ve temel kamu hizmetlerine erişim eksikliği, yoksulluğu tetikleyen faktörlerdendir. Bu kapsamda toplum içi dayanışma diğer bir deyişle, sosyal ağların güçlü oluşu, yoksul kesimin toplum tarafından korunup gözetilmesini sağlamaktadır.

Haneye ilişkin özellikler ile kişisel özellikleri ise demografik, ekonomik ve sosyal özellikler olarak sınıflandırabilir. Demografik özelliklerin arasında, özellikle hane halkının büyüklüğü ve kompozisyonu (özellikle yaş açısından) yoksulluğun belirlenmesinde önemli faktörlerdir. Yoksul kesimin yaşadığı hane halkları genellikle kalabalık olup, söz konusu hane halklarında ortalama yaş yoksul olmayan hane halklarına göre daha düşüktür. Yaş yapısı nedeniyle, yoksul hanelerde, işgücünde olmayan kişilerin sayısının işgücünde olan kişilerin sayısına oranı, yoksul olmayan hanelere göre daha fazladır. Ekonomik özellikler arasında ise istihdam durumu ile hanenin serveti yoksulluğu belirleyen en önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim, sağlık durumu, barınma gibi özellikler ise, sosyal özellikler arasında sayılmaktadır. Özellikle hane halkı reisinin eğitim durumu yoksulluğu belirleyen önemli faktörlerdendir. Bu anlamda eğitim, yoksulluğun nesiller arası aktarımını engellemenin en önemli yoludur (Dünya Bankası, 2005: 127-131).

2.2. YOKSULLUK TÜRLERİ

Bu kısımda yoksulluk çeşitli kategorilere ayrılarak incelenmiştir.

2.2.1. Mutlak Yoksulluk- Görelî Yoksulluk

Yoksulluk çalışmalarında genel olarak kullanılan metot belirli bir yoksulluk sınırını ifade etmektedir. Bu yoksulluk sınırı, ne şekilde belirlendiğine göre değişiklik gösterir.

Mutlak yoksulluk, kişi başına tüketilen kaloriye bağlıdır. Hane veya bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gereksinim duydukları minimum gelir ve harcama düzeyine göre hesaplanır. Yani mutlak yoksulluk ihtiyaç duyduğu asgari kaloriyi alamayan kişileri kapsar. Uluslararası karşılaştırmalarda Dünya Bankası (2016) mutlak yoksulluğu, SGP'ye göre kişi başı günlük 1.25, 2, 4 ve 5 ABD Doları seviyesi olarak belirlemiştir. Bu seviyeler sırasıyla gelişmemiş/az gelişmiş bölgeler için aşırı yoksulluk sınırını, az gelişmiş/gelişmekte olan bölgeler için ortalama yoksulluk sınırını, gelişmiş bölgeler için yüksek yoksulluk sınırını gösterir.

Mutlak yoksulluk sınırı, gıda ve gıda dışı unsurlar olarak iki farklı şekilde belirlenir. Yalnızca gıda harcamalarını kapsayan minimum gıda harcaması yaklaşımında sınır, kişinin günlük kalori ihtiyacını gideren gıda sepetinin maliyetine göre hesaplanır. Ayrıca gıda harcamalarının yanı sıra gıda dışı temel gereksinimleri de (eğitim, sağlık, barınma, giyim) dikkate alan temel gereksinimlere göre hesaplanabilmektedir. Bu metodun dezavantajı, tüm nüfus için aynı kalori normlarının kullanılmasıdır. Fakat aynı hane halkı içinde bile kalori normları farklı olabilir. Yaş, cinsiyet ve meslek gibi değişkenler alınması gereken kaloriyi direkt olarak etkiler. Aynı zamanda, gıda dışı harcamalar da kişiler arasında farklılık gösterir (Doğan, 2014: 10).

Görelî yoksulluk ise mutlak yoksulluktaki eksikliğe bir çözüm ve daha çok toplumsal farklılıkları göz önüne alan bir türdür. Bu açıdan bakıldığında, görelî yoksullukta yalnızca asgari kalori gereksinimine bakılmamakta, kültürel ve toplumsal yönden tüketimi yoksul olanlar için de mecburi görülen malların kapsama alınması söz konusudur. Bu yüzden belli bir toplumda kabul edilebilir tüketim seviyesinin altında olan bireyler bu tür yoksulluk kapsamındadır (Duman, 2013). 2014 yılında Avrupa'da görelî yoksulluk oranının en düşük olduğu ülkeler Çek Cumhuriyeti, Finlandiya ve

Hollanda, en yüksek olduğu ülkeler ise Romanya, Bulgaristan ve İspanya olarak sıralanır. Türkiye’de ise bu oran (%15) 2013 yılı ile aynı kalmıştır (TÜİK, 2015).

2.2.2. Objektif Yoksulluk- Sübjektif Yoksulluk

Refah yaklaşımı da denilen objektif yoksulluk; kalori miktarı, gelir ve tüketim harcamaları gibi somut ölçütlerle hesaplanır. Bu yoksulluk türünde yoksulluk sınırı çeşitli değer yargılarını içerse de uzmanlar tarafından varsayılan ihtiyaçlara göre belirlenir (Kaya, 2011: 34).

Fayda yaklaşımı da denilen sübjektif yoksulluğu hesaplamak güç olduğu için iktisatçılar, bilindiği üzere, objektif yaklaşımı benimsemektedir. Bu yaklaşımı savunanlara göre kişiler kendileri için neyin en iyi olduğunu değerlendirememektedir. Örnek vermek gerekirse, yoksulluğun ölçümünde kullanılan neredeyse tüm yöntemler nesnel yaklaşımı benimseyerek minimum gıda ihtiyacı üzerine odaklanmaktadır. Buna karşın kişilerin tükettikleri gıdanın miktar ve türleri konusunda birbirinden farklı değerlendirme ve seçimleri söz konusudur. Bazıları hayatlarını devam ettirmek için ihtiyacı olan gıda sepetini seçerken diğerleri fiziki varlığını devam ettirme bakımından önemli gıda sepetlerini tercih etmektedir. Bundan dolayı yoksulluğun tanımlanmasında bireylerin ve hane halkının yargılarını kullanan öznel yaklaşım yoksulluğun ölçülmesinde ciddi sorunlara ve karmaşalara neden olmaktadır (Aktan ve Vural, 2002: 6).

Özetle, nesnel yoksulluk tanımı gelir veya yaşam alanının büyüklüğü gibi somut verileri kullanırken, öznel yoksulluk tanımı gelirin verdiği tatmin, yaşam alanının verdiği mutluluk gibi soyut verileri kullanır (Zülfikar, 2010: 8).

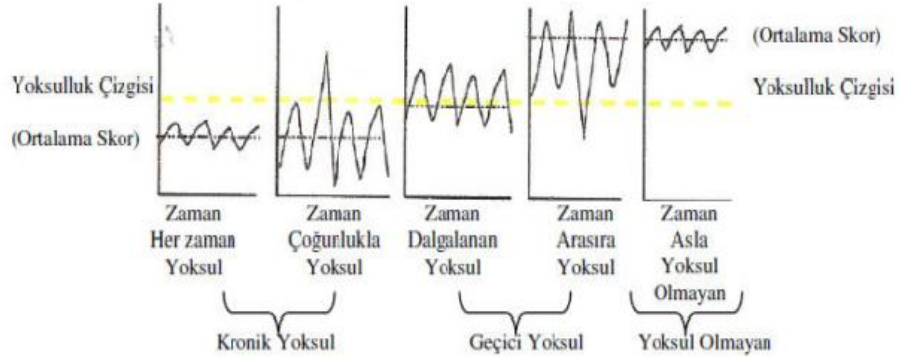
2.2.3. Geçici Yoksulluk- Kronik Yoksulluk

Yoksulluğun dinamik bir yapıda olması, yoksulluğun zaman içerisindeki değişikliklere göre tanımlanmasını sağlayabilmektedir. Zaman içerisinde, yoksulların

yoksulluk durumlarındaki değişiklikler göz önüne alınarak bu ayırım yapılabilir. Geçici yoksulluk, dışsal sebepler nedeniyle kişilerin refah durumlarında oluşan düşüşlerdir. Daha önce yoksul olmayan hane halkı ilk defa yoksul olduğunda bu yaşanan yoksulluğun kronik mi yoksa geçici yoksulluk mu olduğunu tespit etmek zordur (Beken, 2006: 16).

Kronik yoksulluk, yoksulluğun zaman içerisinde değişmemesi durumudur. Kronik olarak yoksul olan bireyler, yoksulluk durumlarını çok uzun sürelerde, hatta yaşamları boyunca devam edip çocuklarına aktarırlar. Kronik yoksullar için yoksulluk sadece düşük gelir seviyesine sahip olmak demek değildir. Yoksullukları çoğu kez ömür boyu süren; açlık, kötü beslenme, kirli su, eğitimsizlik ve sağlık hizmetlerine ulaşamama ile sosyal dışlanmayı da içeren çok boyutlu bir durumdur (Chronic Poverty Research Center, 2004-05: 7).

Şekil 17. Zaman İçerisinde Yoksulluğun Değerlendirilmesi

Kaynak: Chronic Poverty Research Center, 2004-05, 2004: 5.

Şekil 17’de kronik yoksullar, geçici yoksullar ve yoksul olmayanlar olarak üç grup görülmektedir. Kronik yoksullar, daimi ve çoğunluklu yoksulluk yaşayan kişileri kapsar. Daimi yoksul olan kişiler her dönem tanımlanmış yoksulluk çizgisinin altında yaşamaktadırlar. Çoğunluklu yoksul olan kişilerin yoksulluk skorları her dönem tanımlı yoksulluk çizgisinin altındadır, fakat bütün dönemler boyunca yoksul değildirler. Geçici yoksullar, dalgalanan yoksulluk yaşayan kişileri ve zaman zaman

yoksulluk yaşıyan kişileri ifade etmektedir. Şekle göre dalgalanan yoksulluk yaşıyan kişiler yoksulluk çizgisi etrafında bir yoksulluk skoru ile yaşarlar ve bazı dönemlerde yoksulluk çizgisinin altında, bazı dönemlerde ise üzerindedirler. Zaman zaman yoksulluk yaşıyan bireylerin ortalama yoksulluk skoru tanımlı yoksulluk çizgisinin üzerindedir, fakat hayatlarında en az bir defa yoksulluk çizgisinin altına düşmüşlerdir. Yoksul olmayanlar ise tüm dönemler boyunca tanımlanmış olan yoksulluk çizgisinin üzerinde yoksulluk skoruna sahip kişileri ifade etmektedir. Kronik yoksulluk çalışması daimi ve çoğunluklu yoksul olan bireylere odaklanmıştır, fakat bu kategoriler arasında dinamik bir yapı söz konusudur. Mesela, çoğunluklu yoksul olanlardan sadece ara sıra yoksul olanlara doğru ilerleyen bir hane halkı, kronik yoksulluktan kurtulmuş olarak gözükebilir. Ya da tam tersi, dalgalanan yoksulluktan daimi yoksulluğa doğru hareket eden bir hane halkı da kronik yoksul olarak görülebilmektedir (Chronic Poverty Research Center, 2004-05: 5).

2.2.4. Gelir Yoksulluğu- İnsani Yoksulluk

Gelir yoksulluğu, birey ya da hane halkının gereksinim duyduğu temel ihtiyaçların karşılanabilmesi için yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumudur. Asgari yaşam standardının altında bir gelir/ tüketim seviyesine sahip olan birey ya da hane halkı yoksul olarak kabul edilebilir. Yoksullar sadece gelir ve kaynaklardan değil, ayrıca fırsatlardan da mahrum kalırlar. Eğitim seviyelerinin düşük olduğundan iş bulmaları ve piyasalara erişmeleri güçtür. Ayrıca yetersiz beslenme ve sağlık hizmetlerinden faydalanamamaları da etkiler. Yoksulların içinde buldukları bu durum güvenliğin olmaması ile daha da kötüleşebilmektedir (C. C. Aktan ve Vural, 2002a).

İnsani yoksulluk ise, tahammül edilebilir bir yaşamı devam ettirmek için gerekli olanak ve seçimler olarak tanımlanabilir. İnsani yoksulluk endeksi; temiz su, sağlık hizmetleri ve okuryazarlık seviyesi gibi yetenekler ve imkânlar konularına ağırlık verir. İlave olarak insanı yoksulluk terimi, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile yoksulluk arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmakta, haneleri ayrıştırmaya, görelili

yoksulluğu ve hanelerdeki her bir bireyin birbirinden farklı refah seviyelerini incelemeye yardımcı olmaktadır (Enternasyonel Forum).

2.2.5. Kırsal Yoksulluk- Kentsel Yoksulluk

Kırsal yoksulluk, genellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tarım alanlarının daralması sonucu ortaya çıkmaktadır (Şengür, 2011: 16).

Tüm ülkelerde yoksulluğun kırsal alandaki etkileri kentlere göre daha fazladır. Kişisel tüketim seviyesi, sağlık, eğitim, barınma, ulaşım, haberleşme gibi olanaklara ulaşılabilirlik bakımından kentler ile kırsal kesimler arasında epeyce farklılık mevcuttur (Khan, 2000). Genel olarak kentsel yoksulluğun kesin bir tanımı yoktur. Ayrıca kent yoksulluğuna dönük iki faktörlü bütünleyici yaygın bir yaklaşım vardır. Bu yaklaşımda genel iktisadi belirlemelerde kullanılan gelir ve tüketime; yaşam beklentisi, bebek ölümleri, beslenme, okuma yazma oranı, sağlık hizmetlerine ulaşılabilirlik, hane halkı bütçesi gibi sosyal göstergeler eklenmiştir. Tüm göstergeler yoksullar için maddi refah endeksine karşı ortaya çıkmıştır (Masika, 1997: 2).

Kırsal yoksulluğun devamlılığı göçlere yol açmakta ve kentlerdeki nüfus artışını hızlandırmaktadır. Diğer bir ifadeyle kentlerdeki yoksulluk kırsal yoksulluğu azaltma stratejileri veya çabasından doğmaktadır. Kırsal alanlardaki temel kamu hizmetlerinin yetersizliği ile hem kırsal hem de kentsel yoksulluğun sürmesine yol açmaktadır. Kırsal kesimden gelen vasıfsız işgücü kentlerdeki kayıt dışı işlerde istihdam edilmektedir. Sonuç olarak bu uygulamalar birçok ülkede kent-kır yoksulluğunu sürmesine neden olmaktadır (Şengür, 2011: 17).

2.2.6. Sosyal Dışlanma, Bağımlılık ve İzolasyon

Sosyal dışlama, bireylerin kendi aileleri ve içinde yaşadıkları toplumla sosyal bağlarının zayıflaması ya da ortadan kalkması olarak tanımlanır. Aynı zamanda ekonomik ve sosyal boyutları da vardır. Sosyal açıdan dışlanmış olan birey ve hane

halkı kendi geçimini sağlamaya yetecek bir gelir elde etmekten mahrum kalır, işgücü piyasalarına katılımda problemlerle karşılaşır ve varlığını sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu varlık ve kaynaklara ulaşamaz. Bireyler, kamusal mal ve hizmetlerden, aile desteğinden mahrum kalır ve hatta kendi hayatını etkileyen kararlar konusunda bile söz sahibi olamayabilir. Ayrıca sosyal dışlama, bazı temel insan hak ve özgürlükler ile vatandaşlıktan doğan haklarından dışlanma şeklinde de ortaya çıkabilir. Bazı durumlarda bireyler hayatlarını devam ettirebilmek için belirli bireylerin, kurumların ve toplulukların desteğine dayanmak zorunda kalabilir. Bu bağımlılık evlilik, çocuklara isim koyma gibi kişilerin günlük yaşamıyla alakalı konularda alınan kararlara birey ve kurumların müdahale edebilmesidir. Yoksullar günlük hayatta sosyal dışlama ve bağımlılık sebebiyle sosyal sorunlar üzerinde diğer bireylerle eşit hak ve yetkiye sahip değildirler.

İzolasyonun artması da yoksulluğu artırır. Büyük çaplı ekonomik krizler, savaşlar ve doğal afetler yaşanması durumunda geçimlerini sürdürebilecek seviyenin üzerinde gelir ve imkânı olmayanlar sosyal faaliyetlerden kendini soyutlar. Bunun sonucu olarak kişilerin bilgi ve destek kaynakları azalmakta ve izole olmuş kişiler daha zayıf, daha dar görüşlü ve daha korunmasız bir duruma gelmektedir. Fiziki ve ruhsal açıdan ailesinden ve toplumdaki izole olan kesimler, olağanüstü şartlarda en zayıf durumda olanlardır. Politik hayata katılımın düşük olması, ayrımcılık ve sosyal dışlama izolasyonu ve yoksullaşmayı arttırmaktadır (Aktan ve Vural, 2002: 11-12).

2.2.7. Zayıflık ve Korunmasızlık

Yoksulluk, bir bireyin var olan sosyo-ekonomik statüsüyle alakalı bir olguyken zayıflık ve korunmasızlık bu statüdeki olası farklılıklardır. Zayıflık ve korunmasızlık, zaten varlıklı olan bir birey ya da hane halkı gelir veya tüketiminin yoksulluk sınırının altına düşme riskiyle karşı karşıya kalmasını ya da hali hazırda yoksul ise yoksulluktan kurtulamama tehlikesini sürdürülmesidir. Her yoksulun çeşitli risklerle karşılaşacağı anlamına gelmez. Örnek vermek gerekirse, geçimini sağlayacak gelir düzeyine sahip olmayan bir çiftçi yoksul olabilir fakat oluşacak ekonomik krizlerde zayıf ve korunmasız bir duruma da düşmeyebilir.

Zayıflık ve korunmasızlığa sebep olan temel etmenler şunlardır:

- Eğitim imkânlarının yetersizliği: İyi eğitilmiş kişiler değişen çevre şartlarına genel olarak daha iyi uyum sağlarlar, sahip oldukları iktisadi varlık ve imkânları daha iyi kullanırlar, daha elverişli şartlarda krediye ulaşabilirler ve yeni gelir elde etme olanaklarını daha iyi değerlendirirler.
- İstikrarlı bir gelir imkânının ve iş güvenliğinin olmaması: Kazanılan gelirin istikrarı ve iş güvenliği içinde bulunulan sektöre ve istihdamın çeşidine göre değişebilir. Makro-ekonomik şartlardan olumsuz olarak etkilenen bir sektörde çalışan bir kişinin işini kaybetmesi veya gelirinde bir azalmanın olması hane halkını tüketimini kısma riski ile karşı karşıya bırakır.
- Varlık ve tasarrufların yetersiz olması ve krediye ulaşma imkânının yetersizliği: Beklenmedik gelir kayıpları ile karşılaşan hane halkı varlıklarını satarak, tasarruflarını kullanarak ya da kredi alarak var olan tüketim seviyesini devam ettirebilir ve böylece olumsuz durumdan etkilenmeyebilir. Bu imkânlara sahip olmayan hane halkı tüketimini azaltma riski ile karşılaşır.
- İşgücüne katılımın artırılamaması: Hane halkı işgücüne katılımı artırarak iktisadi krizlerin üstesinden gelebilir. Çalışanların sayısı az olan ya da iş hayatında ayrımcılıkla (cinsiyet veya etnik ayrımcılık) karşılaşan hane halkı azalan gelirini telafi etmek ve yeni koşullara uyum sağlayabilmek için hane halkının ek işgücünden yararlanamaz ve olumsuz koşullar karşısında yoksullaşma riskine maruz kalır.
- Aileler arası birliğin zayıflaması: Ekonomik krizlerin olumsuz etkilediği sektörlerin dışında kalabilen diğer ailelerin desteğinin sağlanması ekonomik şokların etkisini azaltır. Bu tip bir birliğin olmaması yoksulluk riskinin ortaya çıkmasına ya da yoksulluğun derecesinin artmasına sebep olabilir.
- Hane halkı reisinin kadın olması: İş hayatında kadınlara karşı ayrımcılığın olması ve kadınların çocukların bakımını üstlenmek zorunda kalmaları gibi

sebeplerle kadınlar daha az ya da daha elverişsiz imkânlarla iş bulabilmektedirler ve bu durum hane halkını yoksulluk riski ile karşılaşması ihtimalini artırmaktadır (Aktan ve Vural, 2002: 8-10).

2.2.8. Kadın Yoksulluğu

Kadın yoksulluğu kavramı 1980'lerde gündeme gelen bir konu olsa da bu konunun araştırılması ve kavramın kullanılması 20. yüzyılın ikinci yarısında artış göstermiştir (Kardam ve Yüksel, 2004: 45).

Yoksulluk temel bir sorun olmasının yanı sıra kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikler sebebiyle, kadınların yoksulluğu yaşama durumları erkeklerinkinden çok daha farklıdır. Bu farklılığın varlığı konusunda sosyal bilimciler arasında görüş birliği sağlanmış gibidir. Öyle ki 1995 yılında kadın yoksulluğu kavramından yoksulluğun kadınlaşması ifadesine geçiş olduğu görülmektedir (Zülfikar, 2010: 12).

Kadın yoksulluğu çok boyutlu bir sorun olmakla birlikte kadınların eğitim ve istihdam imkânlarından yeterince faydalanmamaları en temel özellikleridir. Eğitim olanaklarından faydalanamama durumu kadınların bilgi ve becerilerini geliştirmelerini engellemektedir ve bu durum da kadınların iş gücü piyasalarına girişlerini zorlaştırmaktadır. Kadın çalışma fırsatı elde ettiğinde ise ya düşük ücretli işlerde çalışmakta ya da resmi olmayan sektörde bulunmaktadır. Bu durumda da, kadın gelir yoksunluğu yaşama sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Çünkü elde ettiği gelir üzerinde söz sahibi olamama olasılığı bulunmaktadır. Sonuç olarak, kadınlar çalışsalar bile çalışan yoksulluğundan kaçamamaktadırlar (Şener, 2009: 4-7).

Aynı zamanda hanenin genel yoksulluğu ile mücadelede esas görevin her zaman kadına verilmesi yoksulluğun kadınlaşmasını yaratan bir başka olgudur. Aile gelirinin yükseldiği dönemlerde erkeğin geliri daha fazla kontrol ettiği, ancak gelirin azaldığı dönemlerde kontrolün kadına geçtiği bilinmektedir. Yani temel gereksinimlerin giderilmesi ve dağıtımını yoksullaşma dönemlerinde kadına devredilmektedir. Başka bir deyişle, zenginlik erkeğin, yoksulluk kadının idaresine bırakılmaktadır (Şener, 2009: 5)

2.2.9. Çocuk Yoksulluğu

Çocuk yoksulluğunun ayrı bir kategori olarak değerlendirilmesi ve bu tip yoksullukla mücadelenin farklı ele alınması gereği çeşitli ulusal ve uluslararası kuruluşlarca net bir şekilde ifade edilmektedir (UNICEF, 2006).

Yoksulluktan dolayı ailelerin koruyucu görevlerini yerine getirememesi çocukların sağlık, eğitim gibi olanaklara erişimini ve toplumla olan ilişkilerini etkilemektedir. Çocuk yoksulluğunun en önemli göstergeleri; beslenme yetersizliği, açlık, çocuk ölüm oranlarında artıştır.

Çocuklar gelir, tüketim, sağlık, eğitim gibi yoksunlukların yanı sıra sosyal korunmalarının olmaması, sevgi, ilgi azlığı gibi yoksunluklara da maruz kalmaktadır. Bu durum da çocukların kırılganlığını da artırmaktadır. Bu da beraberinde daha kırılgan bir grup haline gelmeleri çocuklara yönelik istismarların artmasına, sokak çocukları probleminin derinleşmesine, çocuk işçiliğinin ve çocuk fuhuşunun yaygınlaşmasına sebep olmaktadır (Zülfikar, 2010: 13).

2.3. YOKSULLUĞU ÖLÇME YÖNTEMLERİ VE BİLEŞİK YOKSULLUK ENDEKSLERİ

Yoksulluk verileri bir ekonominin nasıl ilerlediğini gösterir. Kimlerin yoksul sınıfa alınacağı ve yoksulların bir gösterge altında toplama işlemleri ayrıca göz önüne alınmalıdır. Yoksulluk seviyelerindeki değişimler, yoksulluk sınırının nasıl belirlendiğine ve yoksulluğun ölçümünde hangi endeksin kullanıldığına bağlıdır (Subramanian, 2005: 9-10).

Yoksulluk ölçümünde kullanılan kafa sayım oranı ve ortalama yoksulluk açığı oranı yoksullar arasındaki gelir dağılımına duyarsızdır. Çünkü bu oranlar yoksulluğu ve derinliğini ölçebilmesine rağmen yoksullar arasında yoksulluğun nasıl dağıldığını ölçememektedir.

Yoksulluk ölçümlerinin yorumlanması için en iyi bilinen aksiyomlar şunlardır:

1. *Odak aksiyomuna* göre yoksulluk ölçümü yoksul olmayanlardan bağımsız olmalıdır.
2. *Zayıf monotonik aksiyomuna* göre diğer gelirler sabitken yoksul bir kişinin gelirindeki bir azalış, yoksulluk ölçüsünü artırmalıdır.
3. *Yansızlık aksiyomuna* göre herhangi bir yoksulluk ölçüsü gelirlerin sıralanmasından bağımsız olmalıdır.
4. *Zayıf transfer aksiyomuna* göre iki kişi arasında daha yoksul olandan diğerine gelir transferi yapılırsa ve yoksul insanlar kümesi değişmiyorsa yoksulluk ölçüsünde bir artış olmalıdır.
5. *Güçlü yukarı transfer aksiyomuna* göre iki kişi arasında daha yoksul olandan diğerine bir gelir transferi yapılırsa yoksulluk ölçüsünde bir artış olmalıdır.
6. *Devamlılık aksiyomuna* göre yoksulluk ölçüsü gelirlerle sürekli değişmelidir.
7. *Kopyanın değişmezliği aksiyomuna* göre orijinal bir gelir dağılımından kopyalanarak elde edilen bir gelir dağılımının yoksulluk ölçüsünün değeri değişmez.

Bu aksiyomlar yoksulluk ölçümlerinin ne kadar rasyonel olduklarına karar verme hususunda önemli kriterlerdir (Orsberg ve Xu, 2005: 9).

2.3.1. FGT Endeksi (Foster, Greer ve Thorbecke Index)

Foster, Greer ve Thorbecke (1984); kafa sayım oranı, yoksulluk açığı endeksi ve yoksulluk açığının karesi endeksine yapılan eleştirilerin sonucunda bu yoksulluk ölçüm yöntemini geliştirmiştir. FGT endeksi olarak anılan bu yöntemin hesaplanması şu şekildedir (Orsberg ve Xu, 2006: 6).

$$P \propto (y, z) = 1/N \sum_{y_i < z} (z - y_i/z)^\alpha \quad (1)$$

y_i : Populasyondaki i 'inci insanın tahmini geliri/tüketimi

Z : Yoksulluk sınırı

N : Nüfus büyüklüğü

α : Negatif olmayan bir parametre

$\alpha = 0$ için kafa sayım oranı veya FGT0 (yoksulluk göstergesi) elde edilmiş olduğunu, $\alpha = 1$ için yoksulluk açığını veya ortalama yoksulluk açığı FGT1 sonucunu, $\alpha = 2$ için yoksulluk açığının karesini verir (Orsberg ve Xu, 2006: 11).

FGT Endeksinin avantajları şunlardır:

- Yoksul kitle birbirinden kesin çizgilerle ayrılabilir. Yoksulların değişik sosyo-ekonomik ve bölgesel gruplara bölünebilir. Ayrıca bu gruplara ait yoksulluk oranları ayrı ayrı hesaplanabilmekte ve alt gruplara ilişkin endeksler alt grupların nüfus payları ile ağırlıklandırılarak toplandığında da toplam yoksulluk oranını verir. Bu özellikleri sayesinde bu endeks yoksulluğun derinliği ve değişik yoksul gruplarındaki göreliliği yansıtır.
- Grupların gelirlerindeki artışların yoksulluğa karşı tepkinin derecesine koşull olarak artan bir yoksulluk tepkisi katsayısı içerir ve bölüşüm sorunlarına duyarlıdır (Şenses, 2003: 67).

2.3.1.1. Kafa Sayısı Endeksi (Head Count Index)

En yaygın olarak kullanılan ölçüttür. P_0 ile gösterilmekte olan endeks, nüfus içerisinde fakir olarak sayılan kesimin yüzdesini ölçer (Sen, 1976: 219).

$$P_0 = N_p / N \quad (2)$$

N_p : Yoksulların sayısı

N : Toplam nüfus

Örneğin, Eğer endekse göre 500 kişilik bir örneklemden %60'ı yoksul ise, $P_o = 60/500 = 0,12$ olur.

Kafa sayısı endeksinin en önemli faydası oluşturulmasının ve anlaşılmasının kolay olmasıdır. Ancak fakirliğin şiddetini hesaba katmaması bu endeksin zayıf yönüdür (Haughton ve Khandker, 2009: 69-71).

Tablo 14. A ve B Ülkelerindeki Kafa Sayısı Endeksleri

	Ülkedeki Her Bir Birey İçin				Kafa Sayısı Endeksi (%)
	Tüketim				
A- Ülkesindeki Harcama	100	100	150	150	50
B- Ülkesindeki Harcama	124	124	150	150	50

Kaynak: Haughton ve Khandker, 2009: 69.

Tablo 14'te görüleceği üzere A ve B ülkelerinde Kafa Sayısı Endekslerini yoksulluk sınırı 125 varsayımı doğrultusunda ele alındığında, A ülkesinde açıkça daha fazla yoksulluk varken bu endekse göre bu durum farklıdır, endeks bunu yakalayamaz. Fakir bir kimsenin çok daha fakir bir kimseye yardım yapması durumunda endekste bir değişiklik olmaz. Oysaki böyle bir durumda toplam fakirliğin azaldığı varsayılır. Bazı görüşlere göre Kafa Sayısı Endeksinin dağılımında bir sıçrayış (süreksizlik) olduğu belirtilir. Böylece fakir ve fakir olmayan terimleri anlam kazanır ancak uygulamada böyle bir sıçrayış yoktur.

Kafa Sayısı Endeksi fakirlerin ne kadar fakir olduğunu göstermez. Bu nedenle yoksulluk sınırının altındaki insanlar daha fakirleşse de endekste bir değişim olmaz. Kafa Sayısı Endeksi'nde düşüş sağlamanın en kolay yolu yoksulluk sınırının hemen altında yer alan kimselerin yararına olacak hedeflerin seçilmesidir. Böylece sınırın hemen altındaki kimselerin yoksulluk sınırını geçebilmeleri en düşük maliyetli olanı

tercih edilmiş olur. Ancak unutulmamalıdır ki standartlarda fakir kelimesini en az hak eden kesim de bu kimselerdir.

Bu endeks, yoksul kimselerin oransal değişimlerini gözleme olanağı verir. Ayrıca yoksulluğun azaltılması için uygulanan politikaların neticelerinin de gözlenmesine yardımcı olmaktadır (C. C. Aktan ve Vural, 2002a: 27).

2.3.1.2. Yoksulluk Açığı Endeksi (Poverty Gap Index)

Yoksulluk Açığı Endeksi, Kafa Sayısı Endeksi'ne göre daha az bilinir. Bu endeks yoksulluk sınırının altındaki bireylerin büyüklüğünü toplamakta ve bunu yoksulluk sınırının bir yüzdesi olarak göstermektedir (Haughton ve Khandker, 2009: 70). Endeks yoksulluğun derinliğini ölçerek yoksulluk oranının yoksulluk sınırına olan duyarlılığını azaltma amacıyla geliştirilmiştir (Şenses, 2001: 66).

$$G_i = (z - y_i) * I(y_i < z) \quad (3)$$

G_i : Yoksulluk açığı

Z : Yoksulluk sınırı

y_i : Gerçek gelir

Endeks fonksiyon kullanılarak yoksulluk açığı (G_i), yoksulluk sınırı (Z) ve gerçek gelir y_i iken Yoksulluk Açığı Endeksi aşağıdaki şekilde yazılır.

$$P1 = 1/N \sum_{i=1}^N (G_i/Z) \quad (4)$$

Tablo 15. C Ülkesindeki Yoksulluk Açığı Endeksi

	Ülkelerdeki Her Birey İçin Tüketim				Yoksulluk Açığı Endeksi
C Ülkesindeki Tüketim	100	110	150	160	-----
Yoksulluk Açığı	25	15	0	0	-----
Gi / Z	0,20	0,12	0	0	0,08=(0,32/4)

Kaynak: Haughton ve Khandker, 2009: 70.

Tablo 15'te yoksulluk açığının nasıl hesaplandığı gösterilmektedir. Yoksulluk açığı miktarlarının varsayılan (tabloda yoksulluk sınırının 125) yoksulluk sınırına bölündükten sonra yoksulluk açığı endeksini bulmak (P) için, dört bireyin yoksulluk açığı oranlarının ortalamasının alınmasını gösterir.

Burada yapılan ölçüm yoksulluk açığının nispi ortalamasını vermektedir. Bazıları bu ölçümü yoksulluğu ortadan kaldırmak için gereken minimum maliyetin ölçüsü olduğunu ve bu şekilde düşünmenin faydalı olacağı düşüncesindedir. Böyle bir düşüncenin altında yatan sebep ise, bu ölçünün fakirlere gelirlerini ya da tüketimlerini yoksulluk sınırına getirmeleri için ne kadar transfer yapılması gerektiğini göstermesidir. Amaçlanan transferleri kullanarak yoksulluğu ortadan kaldırmanın en düşük maliyeti basit bir şekilde nüfustaki tüm yoksulluk açıklarını toplamaktır. Böylece mevcut her boşluk, yoksulluk sınırına kadar doldurulmuş olur. Fakat bu durum transferlerin en etkin şekilde yapıldığı varsayımına dayandığı unutulmalıdır (Haughton ve Khandker, 2009: 70-71). Bu endeks yoksul kimselerin sayısı hakkında bizleri bilgilendirir. Ayrıca yoksullar arasındaki gelir dağılımında bir transfer olması halinde endeks kimin gelirinde ne kadar değişim olduğunu gösteremez (Aktan, 2002: 28).

2.3.1.3. Yoksulluk Açığı Endeksinin Karesi (Squared Poverty Gap Index)

Yoksulluk açığının karesi endeksi, yoksullar arasındaki eşitsizliği de hesaba katan bir yoksulluk ölçüsüdür. Yani yoksulluk açıklarının ağırlıklandırılmış toplamıdır. Yoksulluk sınırının %10'u kadar olan yoksulluk açığına %10 ağırlık verilirken, %50'ye %50 ağırlık verilir. Bu yoksulluk açığı endeksiyle zıt bir durumdur. Çünkü onda bütün açıklar eşit olarak ağırlıklandırılır. Yoksulluk açığının karesi alınarak, gözlemler yoksulluk sınırının ne kadar çok altına düşerse ağırlıkları o kadar fazla olur (Haughton ve Khandker, 2009: 71-73). Bu endeks aşağıdaki formülle hesaplanır.

$$P2 = 1/N \sum_{i=1}^N (Gi/Z)^2 \quad (5)$$

Tablo 16. C Ülkesindeki Yoksulluk Açığı Endeksi Karesi

	Ülkelerdeki Her Birey İçin Harcama				Yoksulluk Açığı Karesi Endeksi (P2)
C Ülkesindeki Harcama	100	110	150	60	-----
Yoksulluk Açığı	25	15	0	0	-----
Gi / Z	0.20	0.12	0	0	-----
(Gi/Z) ²	0.04	0.0144	0	0	0.0136=(0.544/4)

Kaynak: Haughton ve Khandker, 2009: 72.

Tablo 16'da P2'nin yoksulluk açığı hesaplandıktan sonra yoksulluk sınırına bölünmesini, karesinin alınmasını ve ortalama alınarak bulunmasını gösterilmektedir.

Bu yöntemin yorumlanması kolay olmadığı için yaygın kullanılmamaktadır. Bu ölçüm, Foster, Greer, Thorbecke (1984) tarafından tanımlanan ölçüm ailesinden biri olarak düşünülebilir.

FGT (1984) sınıfı yoksulluk ölçüleri her bir alt grubun ulusal yoksulluğa katkısını hesaplayabilmektedir. Örneğin; Nüfusun %40'ının yaşadığı kentsel bölgelerde kişi başı yoksulluk oranı %0.08, kırsal kesimlerde ise %35'tir. Ulusal yoksulluk oranı, alt grupların yoksulluk oranlarının ağırlıklı ortalamasıyla bulunur.

$$Po = P_{o, \text{şehir}} (N_{\text{şehir}} / N) + P_{o, \text{kırsal}} (N_{\text{kırsal}} / N) = 0.08 * 0.4 + 0.35 * 0.6 = \%24.2$$

FGT yoksulluk ölçümü için birleştirici ve uygun bir çatı oluşturmasına rağmen α 'nın alabileceği en iyi değerin ne olacağı sorusuna cevap vermemektedir. Ancak yoksulluğun derinliğinin ve şiddetinin ölçümü, yoksulluğun yansımaları hakkında tamamlayıcı bilgi vermektedir. Bazı gruplarda yüksek yoksulluk oluşumu varken, yoksulluk açığı düşük olabilir veya diğer gruplar düşük yoksulluk oranına sahipken yoksulların, yoksulluk açığı oranı yüksek olabilir (yoksulluk sınırının altındaki insan sayısı azdır fakat tüketim oranları çok düşüktür) (Haughton ve Khandker, 2009: 73).

2.3.2. Sen Endeksi (Sen Index)

Yoksul Kişi Oranı, Yoksulluk Açığı Oranı ve Yoksullar Arası Gelir Eşitsizliği gibi ölçümler yoksulluğu açıklamakta yeterli olmamaktadır. Bu ölçütler yoksulluğun dar kapsamlı ölçütleri olarak değerlendirilirken, tüm bu unsurları içeren yeni bir ölçüt Amarty Sen tarafından tanımlanmıştır. Diğer bir deyişle, bu endeks yoksul sayısını, yoksulluğun derinliğini ve yoksullar arası gelir dağılımını Kafa Sayısı, Gelir Yetersizliği ve Gini Katsayısını bir araya getirip yansıtarak, Tekdüzelik, Odak ve Destekleme aksiyomu sağlamaktadır.

Odak aksiyomuna göre yoksulluk ölçütü yalnızca yoksulların gelirine bağlı olma koşuluna bağlıdır. Yoksul olmayanların gelirleri ve bu gelirlerdeki herhangi bir değişiklik konu dışı kabul edilir. Bu aksiyom Sen Endeksi'ndeki üç mutlak yoksulluk ölçütü (Kafa Sayısı, Gelir Yetersizliği ve Gini Oranı) için gerekli olan koşulları yerine getirmektedir (Dumanlı, 1996: 35).

Tekdüzelik aksiyomuna göre yoksulların gelirinde bir düşme olduğunda yoksulluk endeksi de artar. Yoksulluk açığı ya da gelir yetersizliği endeksi bu aksiyom ile tutarlıyken, Kafa Sayısı endeksi ve Gini katsayısı bu aksiyomun koşullarını sağlamaz (Arpacıoğlu, 2012: 17).

Aktarım aksiyomu ise gelir dağılımı ile ilgilidir. Bir yoksul hane halkından diğer bir yoksul hane halkına yapılan gelir aktarımlarını dikkate alır. Böylelikle aktarımı olan hane halkı önceki durumuna göre daha zengindir. Bu durum ters yönlü bir gelir transferi olmasından dolayı yoksullar arasındaki eşitsizliği artırır. Aktarım aksiyomuna böyle bir gelir transferi durumunda yoksulluk endeksinde bir artış olacağını göstermektedir. Gini katsayısı ilgili aksiyoma ait koşulları taşıırken, Kafa Sayısı Endeksi ve Gelir Yetersizliği Endekslerinin bu özelliği bulunmamaktadır (Dumanlı, 1996: 35).

Aktarım aksiyomu marjinal fayda teorisinin kısmi bir uygulaması üzerine kurulmuştur (İbrişim, 2008: 26). Bu uygulamaya göre, para pozitif bir faydaya sahiptir. Başka bir deyişle, çok para çok faydayı doğurur. Ancak fayda oranındaki artış yüksek gelir düzeylerinde düşmektedir. Daha varlıklı bireylerden daha yoksul bir bireye gelir transferi olduğunda bu durum belirgin bir yarar sağlamaktadır. Oldukça varlıklı olan bireyin gelirindeki bir azalma onun kazancında da bir azalmaya sebep olur. Fakat bu azalma yoksul bireyin gelirindeki artıştan dolayı elde edeceği kazançtan daha azdır. Yani bu teoriyle amaç, toplumsal faydayı dengeli gelir dağılımı yoluyla en üst seviyeye getirerek artırmaktır. Burada üstü kapalı bir kabul söz konusudur. Bu kabule göre, ya herkes aynı fayda fonksiyonuna sahiptir ya da bireylerin fayda fonksiyonları fonksiyonun sabit miktarı kadar farklıdır (Dumanlı, 1996: 36).

Sen'in yoksulluk endeksi yoksul sayısını azaltmaya yönelik politikalara bir derece eğilim göstermektedir. Bu endeks özellikle Kafa Sayısı Endeksi'ndeki olumlu

gelişmelerden ziyade gelir yetersizliğindeki azalmalara ve yoksullar arasındaki gelir dağılımına daha fazla yanıt vermektedir (Arpacıoğlu, 2012: 18).

2.3.3. Bileşik Yoksulluk Endeksler

Gelir ya da tüketim harcamalarının yoksulluğun tanımlanmasında yetersiz olduğu düşüncesinden yola çıkarak ileri sürülen bu endekslerle, yoksulluğun parasal olmayan yönlerini de kapsayan farklı ölçütlerin oluşturulmasına çalışılmıştır. Bu endekslerle gelir ve tüketim harcamalarıyla ilgili verilerin, öncelikle eğitim ve sağlık olmak üzere diğer sosyo-ekonomik göstergelerle birlikte kullanılarak birleşik göstergeler oluşturulması hedeflenir. Bunlara örnek olarak UNDP tarafından geliştirilen ve kullanılan gösterge ve ölçüm yöntemlerinin zamanla değişikliklere uğradığı, İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ve İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE) verilebilir (Doğan, 2014: 18).

2.3.3.1. İnsani Gelişmenin Temel Göstergeleri

İnsani gelişmeyi ölçmek için genellikle kullanılan endeksler şunlardır: insani gelişme endeksi, eşitsizliğe uyarlanmış insani gelişme endeksi, cinsiyete dayalı gelişme endeksi, toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksi, çok boyutlu yoksulluk endeksi.

a) İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index)

İnsani Gelişme Endeksi, insani gelişmenin üç temel boyutundaki (uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgiye erişim ve insana yakışır bir yaşam standardı) uzun vadeli gelişmeyi değerlendirmek için kullanılan özet bir ölçüm yöntemidir. Uzun ve sağlıklı yaşam boyutu, ortalama yaşam beklentisiyle ölçülmektedir. Bilgiye erişim, yetişkin nüfus arasında ortalama okula gitme süresiyle ve okula başlama yaşıdaki çocuklar için beklenen okula devam süresiyle değerlendirilir. Kişi başına düşen Gayri Safi Milli

Gelir (GSMG) ile yaşam standardı ölçülür. Bu değer, uluslararası piyasalarda doların 2011 yılı değeri sabit alınarak SGP'ne göre uyarlanmış olarak kullanılmaktadır.

Ülkelerin birbiriyle olabildiğince iyi bir şekilde karşılaştırılabilmesi için İGE, Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümü (UNPD) başta olmak üzere, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) İstatistik Enstitüsü (UIS) ve Dünya Bankası'ndan (WB) sağlanan uluslararası veriler kullanılarak raporlanmaktadır. 2014 yılının İGE değerleri ve sıralamaları geçtiğimiz yıllarda yayımlanan raporlarla karşılaştırılabilir nitelikte değildir. Çünkü kompozit (birleşik) endekslerde yetkili kurumlarca bir dizi farklılıklar yapılmıştır. 2014 İnsani Gelişme Raporu (İGR), 1980'den 2014 yılına kadar tüm İGE'lerinin yeniden hesaplanmış durumlarını içermektedir (UNDP, 2015a: 3).

Tablo 17. Türkiye'nin İstikrarlı Zaman Serisi Verileri, Yeni Göstergeler ve Yöntemler Işığında İGE Eğilimleri

	İGE değeri	Kişi başına düşen GSMH (2011 SGP\$)	Doğumda ortalama yaşam beklentisi	Okula devam süresi beklentisi	Ortalama okula gitme süresi
1980	0.492	7,792	57.7	7.5	2.9
1985	0.540	8,764	61.7	8.3	4.0
1990	0.576	10,494	64.3	8.9	4.5
1995	0.604	11,317	67.0	9.6	4.8
2000	0.653	12,807	70.0	11.1	5.5
2005	0.687	14,987	72.5	11.9	6.0
2010	0.738	16,506	74.2	13.9	7.2
2011	0.751	17,728	74.4	14.4	7.4
2012	0.756	17,894	74.7	14.5	7.6
2013	0.759	18,378	75.0	14.5	7.6
2014	0.761	18,677	75.3	14.5	7.6

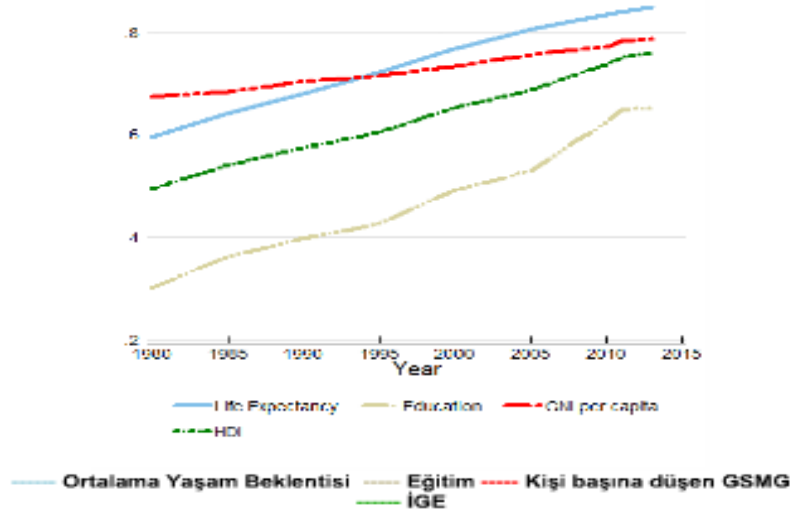
Kaynak: UNDP, 2015a: 4.

Tablo 17'de görüleceği üzere 1980-2014 yılları arasında her bir İnsani Gelişme Endeksine bakıldığında Türkiye'nin toplamda %54.7'lik, yıllık bazda ise %1.29'luk bir artışla 0.492'den 0.761'e çıkmıştır. Bu değerle Türkiye, yüksek insani gelişme kategorisinde 188 ülke ve bölge arasında 72. olmuştur. Kişi başına düşen Gayri Safi Milli Gelir %139.7'lik bir artışla 18,677 olmuştur. Doğumda ortalama yaşam beklentisi 16.6 yıl artışla 75.3 yıla çıkmıştır. Okula devam süresi beklentisi 7 yıl artışla

14.5 yıla ve ortalama okula gitme süresi 4.7 yıl artışla 7.6 yıla yükselmiştir (UNDP, 2015a: 4).

Şekil 18’de her bir endeksin 1980’den günümüze Türkiye’nin İnsani Gelişme Endeksine yaptığı katkıyı göstermektedir.

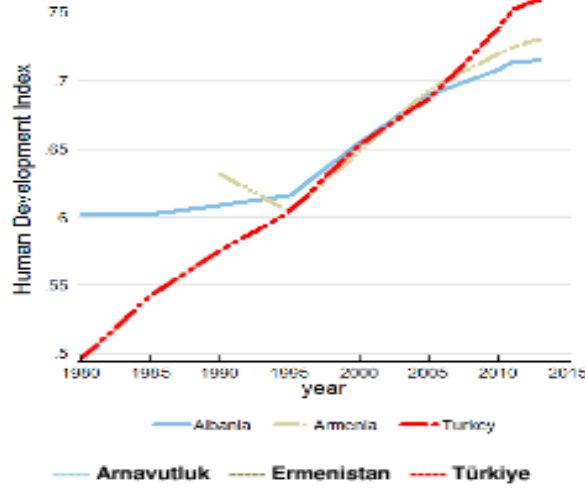
Şekil 18. 1980-2013 Yılları Arasında Türkiye’nin İnsani Gelişme Endeksi Göstergeleri

Kaynak: UNDP, İnsani Gelişme Raporu, 2014.

Daha iyi bir şekilde değerlendirmek için başka ülkelerle karşılaştırmak gerekirse bu yıllar arasında Türkiye, Arnavutluk ve Ermenistan İnsani Gelişme Endeksi değerlerini artırmada farklı derecelerde gelişme göstermişlerdir (Bkz. Şekil 19).

Şekil 19. 1980-2013 Yılları Arasında Türkiye, Arnavutluk ve Ermenistan'ın İnsani Gelişme Endeksi Eğilimleri

Kaynak: UNDP, İnsani Gelişme Raporu, 2014.

Tablo 18'de görüleceği üzere 2014 yılında yüksek insani gelişme kategorisindeki ülkeler için ortalama 0.744 ve Avrupa ve Orta Asya ülkelerinin 0.748 olarak ölçülen İGE değeri ile karşılaştırıldığında Türkiye 0.761 ile bu değerlerin üzerinde yer almıştır. Avrupa ve Orta Asya ülkeleri arasında İGE sıralaması ve nüfus büyüklüğü anlamında Türkiye'ye yakın ülkeler, sırası ile 66 ve 78. olan Sırbistan ve Azerbaycan olmuştur (UNDP, 2015a: 7).

Tablo 18. Türkiye'nin 2014 Yılındaki İGE Değerleri ve Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla Karşılaştırması

	İGE değeri	İGE sıralaması	Kişi başına düşen GSMH (SGP US\$)	Doğumda ortalama yaşam beklentisi	Okula devam süresi beklentisi	Ortalama okula gitme süresi
Türkiye	0.761	72	18,677	75.3	14.5	7.6
Sırbistan	0.771	66	12,190	74.9	14.4	10.5
Azerbaycan	0.751	78	16,428	70.8	11.9	11.2
Avrupa ve Orta Asya	0.748	–	12,791	72.3	13.6	10.0
Yüksek İGE	0.744	–	13,961	75.1	13,6	8.2

Kaynak: UNDP, 2015a: 7.

b) Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi (EUIGE)

İGE, bir ülkede temel insani gelişmedeki ilerlemeleri değerlendirir ve ortalamasını olarak ölçer. Ortalamaya dayalı tüm ölçme yöntemlerinde olduğu gibi EUIGE eşitsizlikleri dikkate alır ve İGE'nin her bir gelişme boyutunun ortalama değerinden eşitsizlik düzeyinin çıkartılmasıyla hesaplanır. İnsani gelişmede eşitsizlikten kaynaklanan 'kayıp', EUIGE değerinin İGE değerinden çıkartılmasıyla elde edilen farkla gösterilmekte ve yüzde olarak gösterilir. Bir ülkedeki eşitsizlik arttığında, insani gelişmedeki kayıp da artmaktadır. Ayrıca insani eşitsizlik katsayısını her üç gelişme boyutundaki ağırlıklandırılmamış ortalama eşitsizlikleri gösterir.

Tablo 19’da görüleceği üzere 2014 yılında Türkiye’nin İGE değeri 0.761 olmuştur. Ancak insani gelişmede eşitsizlik farkı çıkarıldığında % 15.8’lik bir kayıpla 0.641’e düşmüştür. Ayrıca insani eşitsizlik katsayısı %15.6 düzeyindedir. Sırbistan ve Azerbaycan’ın eşitsizlik nedeniyle puan kayıplarıyla, sırası ile %10.1 ve %13.2 düzeyindedir. Yüksek İGE değerine sahip ülkelerin eşitsizlik nedeniyle kaybı, ortalama %19.4 iken, Avrupa ve Orta ve Asya ülkelerinde bu oran %13.0’tür. Türkiye’nin insani eşitsizlik katsayısı da %15,7 düzeyindedir (UNDP, 2015a: 7-8).

Tablo 19. 2014 Yılında Türkiye’nin Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla EUİGE Karşılaştırılması

	EUİGE	Toplam kayıp (%)	İnsani eşitsizlik katsayısı (%)	Doğumda ortalama yaşam beklentisinde eşitsizlik (%)	Eğitimde eşitsizlik (%)	Gelirde eşitsizlik (%)
Türkiye	0.641	15.8	15.7	11.0	14.2	21.8
Sırbistan	0.693	10.1	10.1	8.5	8.1	13.5
Azerbaycan	0.652	13.2	12.9	21.7	8.3	8.9
Avrupa ve Orta Asya	0.651	13.0	12.9	14.3	7.9	16.6
Yüksek İGE	0.600	19.4	19.0	10.7	16.8	29.4

Kaynak: UNDP, 2015a: 8.

c) Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi (CDGE)

CDGE, kadın İGE değerlerinin erkek İGE değerlerine oranı temel alınması ile ölçülür. Bu endeks insani gelişmenin sağlık, eğitim ve ekonomik kaynaklar üzerindeki hâkimiyet olan üç temel boyuttaki cinsiyet eşitsizliklerini ölçmektedir. Ülke sıralamaları İGE'deki cinsiyet eşitliğinden mutlak sapmalara dayalıdır. Bu da sıralamalarda, eşitsizliklerin kadın ve erkek lehine eşit olarak değerlendirildiğini gösterir.

Tablo 20'de görüleceği üzere CDGE değeri 161 ülkede hesaplanmıştır. 2014 yılında Türkiye'de kadın İGE değeri 0.716 iken, erkek İGE değeri 0.793 olarak ölçülerek CDGE değeri 0.902 olmuştur. Sırbistan ve Azerbaycan'da ise sırasıyla 0.966 ve 0.942'dir (UNDP, 2015a: 9).

Tablo 20. Türkiye'nin CDGE Değerleri ve Bileşenlerinin Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla Karşılaştırması

	Doğumda ortalama yaşam beklentisi		Beklenen okula gitme süresi		Ortalama okula devam süresi		Kişi başına düşen GSMH		İGE değerleri		K-E oranı
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	
											CDGE değeri
Türkiye	78.5	72.0	14.0	15.1	6.7	8.5	10,024	27,645	0.716	0.793	0.902
Sırbistan	77.7	72.1	14.9	13.9	9.8	11.2	9,697	14,799	0.757	0.784	0.966
Azerbaycan	74.0	67.7	11.8	12.0	10.5	11.2	10,120	22,814	0.721	0.766	0.942
Avrupa ve Orta Asya	76.1	68.5	13.5	13.8	9.0	10.0	8,238	17,607	0.719	0.760	0.945
Yüksek İGE	77.4	72.8	13.8	13.4	7.7	8.5	10,407	17,443	0.724	0.758	0.954

Kaynak: UNDP, 2015a: 9.

Şekil 20’de doğumda beklenen yaşam süresi yıllar itibariyle artarak 2013’te Türkiye’de bu süre 75 yıl olarak görülmektedir.

Şekil 20. Doğumda Beklenen Yaşam Süresi, Toplam (yıl)

Kaynak: Dünya Bankası, 2015.

d) Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE)

TCEE, cinsiyete dayalı eşitsizlikleri üreme sağlığı, kadının güçlendirilmesi ve ekonomik faaliyetler şeklinde üç boyutta sıralamaktadır. Üreme sağlığı, anne ölüm ve ergen doğurganlık oranlarıyla ölçülmektedir. Kadının güçlendirilmesi, parlamentodaki kadın milletvekillerinin sandalye sayısı ve her iki cinsiyetin orta ve yükseköğrenime devam etme oranlarıyla ölçülmektedir. Ekonomik faaliyetler ise, her iki cinsiyetin iş gücüne katılımları ile değerlendirilmektedir. TCEE, bu üç boyutundaki kadın ve erkek başarıları arasındaki eşitsizliklerin insani gelişimde yarattığı kaybı göstermektedir.

Tablo 21’de görüleceği üzere 2014 yılında TCEE 0.359 değeri ile Türkiye, 155 ülke arasında 71. sırada olmuştur. Türkiye’de parlamentodaki kadın milletvekili sayısı %14.4’tür. Yetişkin kadınlar arasında en az orta öğrenim görmüş olanların oranı %39 iken, bu oran erkeklerde %60 olarak görülmektedir. Her 100.000 canlı doğumda 20 kadın ölmekte ve ergenler arasındaki doğurganlık oranıysa 1000 canlı doğum başına

%30.9 olarak ön plana çıkmaktadır. Kadınların iş gücü piyasasına katılımı %29.4 iken, erkeklerin katılım oranı %70.8 civarındadır. Sırbistan ve Azerbaycan, bu endekste sırasıyla 38. ve 59. sıralardadır (UNDP, 2015a: 9-10).

Tablo 21. Türkiye'nin 2014 Yılındaki TCEE Değerlerinin Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla Karşılaştırması

	TCEE değeri	TCEE sıralaması	Anne ölüm oranı	Ergen doğurganlık oranı	Kadın parlamenter oranı (%)	En az orta öğrenim görmüş nüfusun oranı (%)		İş gücüne katılım oranı (%)	
						Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Türkiye	0.359	71	20	30.9	14.4	39.0	60.0	29.4	70.8
Sırbistan	0.176	38	16	16.9	34.0	58.4	73.6	44.5	60.9
Azerbaycan	0.303	59	26	40.0	15.6	93.7	97.4	62.9	69.6
Avrupa ve Orta Asya	0.300	-	28	30.8	19.0	70.8	80.6	45.6	70.0
Yüksek İGE	0.310	-	41	28.8	20.6	60.6	69.5	57.0	77.2

Kaynak: UNDP, 2015a: 10.

e) Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi

ÇBYE ile hanelerde, eğitim, sağlık ve yaşam standartlarındaki yoksunluklar belirlenmektedir. Eğitim ve sağlık boyutları iki, yaşam standardı boyutu altı göstergeye dayanır. Bir hanenin ÇBYE'sini oluşturmak için kullanılan tüm göstergeler, aynı hanede yapılan anketlere dayanmaktadır. Göstergelerin ortalaması alınarak her bir hanedeki anketten alınan yoksunluk değerleri hesaplanmaktadır. %33.3'lük bir yoksunluk değeri yoksul ve yoksul olmayan ayrımı yapılmasında eşik olarak kullanılmaktadır. Bir haneye çok boyutlu yoksul denilebilmesi için hanedeki yoksunluk değeri %33.3'e eşit veya daha fazla olmalıdır. Bu değer %20'ye eşit ya da daha fazla (%33'ten az) ise hane çok boyutlu yoksulluğa düşme riski taşımaktadır. İlgili verilerin eksikliği nedeniyle, Türkiye için ÇBYE hesaplanmamıştır (UNDP, 2015).

Bu endeks, çok boyutlu yoksunluğun etkisinin yanı sıra yoğunluğunu (insanların aynı anda kaç yoksunluk yaşamakta oldukları) da yansıtır. Ayrıca yoksulluk içinde yaşayan insanların durumunu ayrıntılı bir şekilde belirlemek için kullanılabilmesi gibi ülkeler içinde karşılaştırmalara olanak sağlar. Gelire dayalı yoksulluk ölçümlerini de tamamlar niteliktedir.

2015 İnsani Gelişme Raporu (İGR), toplamda 5 milyar nüfusa (toplam dünya nüfusunun %75'i) sahip 101 gelişmekte olan ülke için tahminler sunmaktadır. 2005 ve 2014 yılları arasında araştırma kapsamındaki ülkelerde yaşayan yaklaşık 1,5 milyar insan (toplam nüfusun %29'u) çok boyutlu yoksulluk içinde yaşamıştır (İGR, 2015).

2.3.3.2. İnsani Yoksulluk Endeksleri (Human Poverty Indexes)

İGE bir ülkenin insani kalkınma sürecindeki ilerlemesini bir bütün olarak ölçerken, İYE bu ilerlemenin dağılımını yansıtır ve mevcut yoksulluğu ölçer. Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler için hazırlanmış iki çeşit İYE'den bahsedebilir.

Tablo 22. İYE-1: İnsani Yoksulluk Endeks Bileşenleri

İNSANİ YOKSULLUK ENDEKSİNİN BİLEŞENLERİ				
Boyut	Uzun ve sağlıklı bir yaşam	Bilgi	İyi bir yaşam standardı	
Gösterge	Doğumda 40 yaşına kadar yaşamama olasılığı olmayanlar	Yetişkin okuryazar olmayanların oranı	İyileştirilmiş su kaynaklarına erişimi olmayan nüfus yüzdesi	Yaşına göre kilosuna düşük çocukların yüzdesi
			İyi bir yaşam standardından yoksunluk	

Kaynak: Human Development Report, 2004: 258.

İYE-1, Gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğu ölçer. İnsan hayatının 3 boyutundaki yoksulluğa dikkat çeker. Bunlar doğumda 40 yaşından önce yaşamını yitirme beklentisi ile ölçülen, yaşam süresi; yetişkin okuryazar olamama oranı ile ölçülen bilgi; sağlıklı su kaynaklarına ulaşamayan nüfus ve 5 yaşından küçük yeterince beslenemeyen çocukların oranıyla ölçülen genel ekonomik görünümüdür (Karakaş ve Köksel, 2003: 17).

Tablo 23. İYE-2: İnsani Yoksulluk Endeksinin Bileşenleri

İNSANİ YOKSULLUK ENDEKSİNİN BİLEŞENLERİ				
Boyut	Uzun ve sağlıklı bir yaşam	Bilgi	Yeter bir yaşam standardı	Sosyal dışlanma
Gösterge	Doğumda 60 yaşına kadar yaşamama olasılığı olmayanlar	Fonksiyonel okuryazar olmayan yetişkin yüzdesi	Yoksulluk çizgisinin altında yaşayanların yüzdesi	Uzun dönem işsizlik oranı

Kaynak: Human Development Report, 2004:258.

İYE-2, daha fazla verisi olan seçilmiş OECD ülkelerindeki insani yoksulluğu ölçer. İYE-1'deki ölçülere sosyal dışlanma ölçüsünü de eklenerek hesaplanır. Erken yaşta ölüm riski, doğumda 60 yaşından önce yaşamını yitirme olasılığı ile ölçülen, uzun ve sağlıklı bir yaşam; okuma ve iletişim dünyasından kopuş, okuryazarlık becerilerinden yoksun olan 16-65 yaş arası yetişkinlerin oranı ile ölçülen, bilgi düzeyi; yoksulluk sınırının altında kalan insanların sayısı ile ölçülen, iyi bir yaşam standardı; uzun süreli işsizlik oranı ile ölçülen, sosyal dışlanmadır (UNDP, 2005: 342).

2.3.3.3. Toplumsal Cinsiyete Bağlı Kalma Endeksi (Gender Development Index)

TBGE, cinsiyetler arasındaki eşitsizlikleri dikkate alınarak kadınların aşağıda belirtilen boyutlarda elde ettikleri kazanımları gösterir. Bu endeks İGE'deki boyutları ve değişkenleri kullanır. Ancak, erkekler ile kadınlar arasındaki eşitsizlikleri göz önünde bulundurur. Bir ülkede cinsiyet eşitsizliği arttığında TBGE değerleri küçülür. Aslına bakılırsa TBGE, İGE'nin cinsiyet eşitsizliğine göre düzenlenmiş halidir (Jahan, 2005: 159).

Tablo 24. Toplumsal Cinsiyet Bazlı Gelişme Endeksi

TOPLUMSAL CİNSİYET BAZLI GELİŞME ENDEKSİ								
Boyut	Uzun ve sağlıklı bir yaşam		Bilgi				İyi bir yaşam standardı	
Gösterge	Doğumda kadın yaşam beklentisi	Doğumda erkek yaşam beklentisi	Yetişkin kadın okuryazar oranı	Kadınlar için bileşik okullaşma indeksi	Yetişkin erkek okuryazar oranı	Erkekler için bileşik okullaşma indeksi	Kadınlar için tahmini kazanılmış gelir	Erkekler için tahmini kazanılan gelir
Boyut İndeksi	Kadın yaşam beklentisi indeksi	Erkek yaşam beklentisi indeksi	Kadın eğitim indeksi		Erkek eğitim indeksi		Kadınların gelir indeksi	Erkekler için gelir indeksi
Eşit Dağıtılmış İndeks	Eşit dağıtılmış yaşam beklentisi		Eşit dağıtılmış eğitim indeksi				Eşit dağıtılmış gelir indeksi	

Kaynak: Human Development Report, 2004: 258.

2.3.3.4. Toplumsal Cinsiyet Bazında Yetki Endeksi (Gender Empowerment Measure)

TCGE cinsiyetler arasındaki eşitsizliği ölçerken, TBYE'sinde kadının politik ve ekonomik hayatta ne kadar aktif olduğunu ortaya koyar. Ekonomik ve politik katılım, karar alma gibi kilit alanlardaki cinsiyet eşitsizliklerini ölçmeye odaklanmıştır.

TBYE kadınların ve erkeklerin politik ve ekonomik alanlara katılımı ve bu alanlarda karar verme gücünün yanı sıra ekonomik kaynaklar üzerindeki gücü olan bu üç önemli alanda cinsiyet eşitsizliğini ölçmektedir (Karakaş ve Köksal, 2003: 18).

Tablo 25. Toplumsal Cinsiyet Bazında Yetki İndeksi

TOPLUMSAL CİNSİYET BAZINDA YETKİ İNDEKSİ				
Boyut	Politik katılım ve karar alma	Ekonomik katılım ve karar alma		Ekonomik kaynaklara hâkimiyet
Gösterge	Parlamentodaki kadın ve erkeklere ait koltuk oranı	Yönetici, kanun yapıcı, memur pozisyonundaki kadın ve erkek oranı	Mesleki ve teknik pozisyonlardaki kadın ve erkek oranı	Kadın ve erkek için tahmini kazanılan gelir
Eşit Olarak Dağıtılan Eşdeğer Yüzdeler	Parlamentodaki temsil için eşit dağıtılmış eşdeğer yüzde	Ekonomik katılım için eşit dağıtılmış eşdeğer yüzde		Gelir için eşit dağıtılmış eşdeğer yüzde

Kaynak: Human Development Report, 2004: 258.

2.4. YOKSULLUK AÇISINDAN TÜRKİYE

Bu bölümde Türkiye’de yoksulluğun mevcut durumunu gösterebilmek için farklı yöntemlerle gerçekleştirilmiş araştırma ve çalışmaların sonuçlarına değinilmektedir.

2002-2009 dönemi kapsayan çalışmada (TÜİK, 2015), gıda yoksulluğunun temelini oluşturan gıda sepetinin hazırlanmasında Hane Halkı Bütçe Anketi verilerinden yararlanılmıştır. Gıda harcamasına göre sıralı 3. ve 4. %10’luk dilimler,

referans grup olarak alınmış ve bu hanelerin gıda tüketiminde en önemli paya sahip 80 madde gıda sepeti olarak belirlenmiştir. Bir kişinin günlük minimum 2,100 kalori almasını sağlayacak miktarlar, bu 80 maddeden oluşturulmuştur. Bu sepetin maliyeti gıda yoksulluk sınırı olarak belirlenmiştir. Gıda yoksulluk oranı, eşdeğer kişi başına tüketim harcaması, gıda yoksulluk sınırının altında kalan hane halklarının oluşturduğu nüfusun içindeki payı olarak hesaplanmıştır.

2002'den beri yapılan çalışmada, uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan çeşitli yoksulluk sınırlarına göre ise eşdeğer fert başına günlük tüketim harcaması, cari SGP cinsinden 1\$, 2,15\$ ve 4,30\$'ın altında kalanlar yoksul olarak belirlenmiştir (2006'dan beri 1\$ altında kalan fert yoktur).

Uluslararası kıyaslamalarda kullanılan çeşitli yoksulluk kriterleri bakımından Türkiye'de yoksulluğun profilini gösteren Şekil 21'deki eki veriler yoksulluk sorununun boyutlarını göstermektedir.

TÜİK'in 2013 yılına ait yoksulluk çalışmasının yoksulluk sınırı yöntemlerine göre yoksulluk oranları Şekil 21'de gösterilmektedir.

Şekil 21. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları

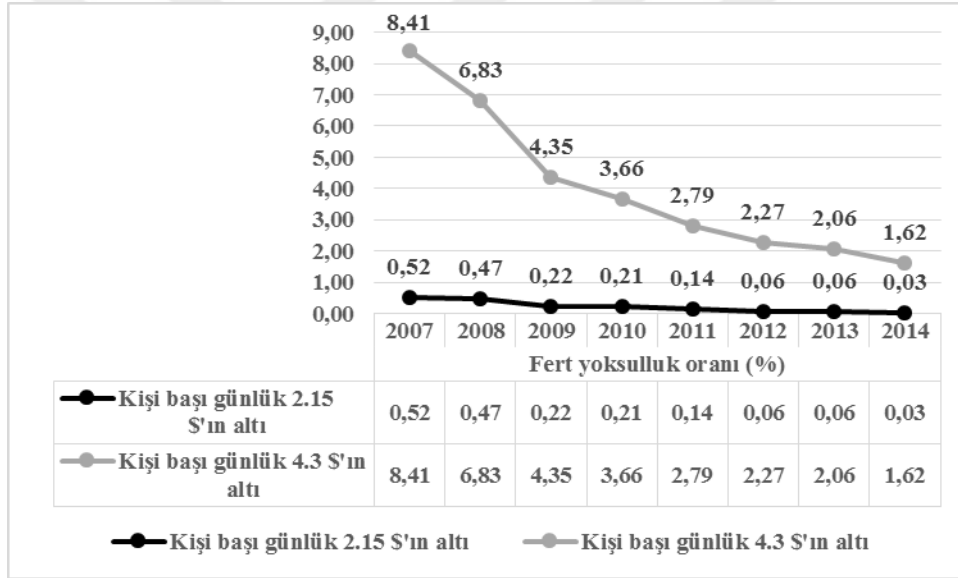
Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)												
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Türkiye													
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	3.04	2.39	2.49	1.55	1.41	0.52	0.47	0.22	0.21	0.14	0.06	0.06	
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı	30.3	23.75	20.89	16.36	13.33	8.41	6.83	4.35	3.66	2.79	2.27	2.06	
Kent													
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	2.37	1.54	1.23	0.97	0.24	0.09	0.19	0.04	0.04	0.02	0.02	0.02	
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı	24.62	18.31	13.51	10.05	6.13	4.4	3.07	0.96	0.97	0.94	0.6	0.64	
Kır													
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	4.06	3.71	4.51	2.49	3.36	1.49	1.11	0.63	0.57	0.42	0.14	0.13	
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı	38.82	32.18	32.62	26.59	25.35	17.59	15.33	11.92	9.61	6.83	5.88	5.13	

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması, 2013.

Şekil 21’de görüleceği üzere 2012’de %0.06 olarak tahmini kişi başı günlük harcaması, cari SGP’ne göre 2.15\$’ın altında kalan fert oranı 2013’te de değişmemiştir. 4.3\$ sınırına göre ise 2012’de %2.27 olan yoksulluk oranı, 2013’te %2.06 olmuştur.

Cari SGP’ne göre 4.3\$ sınırı temel alındığında, kentsel alanlarda yaşayanların yoksulluk oranları 2012’de %0.60, 2013’te ise %0.64 olmuştur. Kırsal alanlarda yaşayanlar için ise bu oranlar 2012’de %5.88, 2013’te tahmini %5.13 olmuştur (TÜİK, 2015: 20).

Şekil 22. SGP Cinsinden Yoksulluk Sınırlarına Göre Fert Yoksulluk Oranları

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması 2014 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 22’de görüldüğü üzere kişi başı günlük harcaması, cari SGP’ne göre 2,15\$’ın altında kalan fert oranı 2014’te %0.03 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Yoksulluk sınırı, cari SGP’ne göre 4.3\$ sınırı baz alındığında, 2013’te %2.06 olan yoksulluk oranı, 2014’te ise tahmini %1.62 olmuştur (TÜİK, 2015).

Türkiye’deki yoksulluk yaş ve hane halkının büyüklüğü ile yakından ilişkilidir; çocuklar ile çocuklu aileler ortalamadan daha yoksuldur. Yoksulluk, üç fertle

başlandığında eklenen her fert ile birlikte monoton olarak artmaktadır (Arpacioğlu, 2012: 60).

Büyük hane halkları daha küçük hane halklarına oranla daha yoksuldur, bunun sebebi ise eklenen hane halkı fertlerinin yoksulluk oranı daha yüksek olan çocuklar olmasıdır. Çocuksuz veya tek çocuğu olan hane halklarının yoksulluk oranları ortalamanın altındadır. Hane halkında yaşlıların bulunmasıyla hane halkının yoksulluğu arasında da bir ilişki vardır, fakat bu ilişki hane halkındaki ek çocuk sayısının etkisi kadar belirgin değildir. Hane halkında fazladan bir tane daha yaşlı ferdin bulunması yoksulluk riskini büyük ölçüde artırmamasına rağmen, iki ya da daha fazla yaşlının olması riski artırmaktadır. Yaşla ilişkisi göz önüne alındığında, daha küçük çocuklar daha yoksuldur, aktif yaştaki yetişkinler ortalama olarak daha az yoksuldur, yaşlılar yetişkinlere oranla daha yoksul olmalarına karşın çocuklar kadar yoksul değildir (İbrişim, 2008: 53).

Şekil 23. Türkiye’de Hane Halkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranları

Hane halkı büyüklüğü	Yoksul hane halkı oranı (%)					Yoksul fert oranı (%)				
	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009
TÜRKİYE	15.42	13.98	13.64	13.52	14.54	20.50	17.81	17.79	17.11	18.08
1-2	8.44	10.95	9.36	9.85	11.52	8.25	10.66	8.84	9.57	10.64
3-4	9.22	8.27	8.06	8.23	9.41	9.36	8.49	8.30	8.48	9.65
5-6	22.41	17.54	20.79	21.14	21.79	22.77	17.76	21.20	21.54	22.20
7+	44.08	41.83	39.79	37.68	38.50	45.99	42.98	41.32	38.20	40.05

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması, 2009.

Şekil 23’te görüldüğü üzere hane halkı büyüklüğü artarken yoksulluk oranları da artmaktadır. Hane halkı temel alınarak bakıldığında Türkiye’de 2005’te hane halkı

sayısı 1-2 olan hanelerin % 8.44'ü yoksulken, 5-6 olan hanelerin % 22.41, 7 ve daha fazla kişinin barındığı hanelerde ise bu oran % 44.08'e çıkmaktadır.

2009'da yoksulluk oranlarının 2005'e göre hane halkı sayısı 1-2, 3-4 olan hanelerde azaldığı, 5-6 ve 7 ve daha fazla kişinin barındığı hanelerde ise bu oranın arttığı görülmektedir. 2005'te hane halkı sayısı 1-2 olan hanelerin %8.44'ü yoksulken, 2009'da bu oran %11.52 ye, 2005'te hane halkı sayısı 3-4 olan hanelerin % 9.22'si yoksulken, 2009'da bu oran %9.41'e yükselmiştir. 2005'te 7 ve daha fazla kişinin barındığı hanelerde yoksulluk oranı %44.08 iken, 2009'da bu oranın %38.50'ye gerilemiştir.

Türkiye'de yoksulluğun en yaygın olduğu çalışan kesimlerden biri de yevmiyelilerdir ve bunun çeşitli nedenleri vardır. Bu tür işler genellikle mevsimlik özellik taşıyan ve düşük vasıf gerektiren işlerdir. Bu nedenle, yevmiyeli işlerde genellikle eğitim düzeyi düşük işçiler çoğunluktadır.

Çalışanlar arasında yoksulluğun nispeten yüksek olduğu bir başka kesim de kendi hesabına çalışanlardır. Bu tür çalışanların yoksulluk oranlarının kırsal alanlarda daha fazla olduğunu söylenebilir. Tarımsal işletmelerin küçük ölçekli olmasının yanı sıra üretimin hava koşullarına bağlı olması küçük çiftçilerin yoksulluğunu artırdığı yadsınamaz. Ayrıca tarım sektörünün büyüme hızının ekonominin genel büyüme hızından düşük olması, destekleme alımlarının azaltılması ve iç ticaret hadlerinin tarımın aleyhine dönmesi bu kesimin gelirini azaltmaktadır.

Her ne kadar ücretli ve maaşları düşük bir yoksulluk oranına sahip olarak görünseler de küçük çiftçilerin ve transfer geliri elde edenlerin yanında, ücret geliri elde eden hane halklarının da yoksul sınıfına girme olasılığının göreceli olarak yüksek olduğu kurumların yapmış olduğu yoksulluk araştırmalarda ortaya konulmaktadır. Nitekim Türkiye'de yaşanan 2001 ekonomik krizinde ücretliler, o yılların en büyük reel kaybını yaşamışlardır. Bu krizde reel ücretlerdeki düşüş devlet kesiminde %43, özel kesimde ise %38 oranında olmuştur. Bu rakamlardan krizin yükündeki ağırlığın esas olarak ücretli kesim üzerinde kaldığı anlaşılmaktadır (Gündoğan, 2008: 75-83).

Şekil 24. Hane Halkı Fertlerinin İşteki Durumuna ve Çalıştığı Sektöre Göre Yoksulluk Oranları

İşteki durum ve sektör	Fert yoksulluk oranı (%)				
	2005	2006	2007	2008	2009
İstihdamdaki fertler	18.96	15.81	14.21	14.82	15.37
İşteki durum					
Ücretli, maaşlı	6.57	6.00	5.82	5.93	6.05
Yevmiyeli	32.12	28.63	26.71	28.56	26.86
İşveren	4.80	3.75	3.15	1.87	2.33
Kendi hesabına	26.22	22.06	22.89	24.10	22.49
Ücretsiz aile işçisi	34.52	31.98	28.58	32.03	29.58
Sektör					
Tarım	37.24	33.86	32.05	37.97	33.01
Sanayi	9.85	10.12	9.70	9.71	9.63
Hizmet	8.68	7.23	7.35	6.82	7.16

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması, 2009.

Şekil 24'te görüldüğü üzere 2009 yılında Türkiye'de çalışan yoksulların işteki durumlarına bakıldığında, yoksulluk oranının en yüksek olduğu kesimler sırasıyla; ücretsiz aile işçileri (%29.58), yevmiyeli çalışanlar (%26.86) ve kendi hesabına çalışanlar (%22.49) olmuştur. Yoksulluk oranının en düşük olduğu kesim ise %2.33 oranıyla işverenlerdir. Aile işletmelerinde ücretsiz olarak çalışanların, aile reisinin vereceği ufak harçlıklar dışında düzenli ve yüksek bir gelire sahip olmadıkları gibi, herhangi bir sosyal güvenlik sistemine dâhil olmamaları nedeniyle işsiz kalma riskleri de nispeten yüksektir.

Hane halkı fertlerinin yoksulluk oranları sektörel değerlendirildiğinde, yoksulluk riskinin en fazla olduğu sektör sırasıyla tarım (%33.01), sanayi (% 9.63) ve hizmetler sektörü (%7.16) olmuştur. Tarım sektöründe, ülkemizde en büyük çalışan yoksul gruplarından birini oluşturan yevmiyeli çalışanların yoğun olarak yer aldığı sektör olduğu söylenebilir.

Eğitim durumunun, yoksulluğu en iyi açıklayan değişkenlerden biri olduğu söylenebilir. 2005-2009 yılları arasındaki hane halkı fertlerinin eğitim durumuna göre yoksulluk oranları Şekil 25'te gösterilmektedir. Buna göre; eğitim durumu yükseldikçe yoksul olma riski de azalmaktadır.

Şekil 25. Hane Halkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları

Eğitim durumu	2005	2006	2007	2008	2009
	Toplam	Toplam	Toplam	Toplam	Toplam
TÜRKİYE	20.50	17.81	17.79	17.11	18.08
6 yaşından küçük fertler	27.71	24.78	24.52	22.53	24.04
Okur-yazar değil veya bir okul bitirmeyen	31.53	28.10	28.98	30.50	29.84
İlkokul	17.13	14.19	14.24	13.44	15.34
İlköğretim	22.42	18.06	19.19	17.20	17.77
Ortaokul ve orta dengi meslek	8.37	8.07	9.16	8.34	9.76
Lise ve lise dengi meslek	6.79	5.20	5.88	5.64	5.34
Yüksekokul, fakülte ve üstü	0.79	1.01	0.81	0.71	0.71

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması, 2009.

Şekil 25'te görüldüğü üzere 2009 yılında Türkiye'de okur-yazar olmayan fertlerde yoksulluk oranı %29.84 iken, ilkokul mezunlarında bu oran % 15.34, lise ve dengi meslek okulları mezunlarında % 5.34, yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip fertlerde % 0.71'e düşmüştür. İlköğretime başlamamış olan 6 yaşından küçük çocukların yoksulluk riski ise % 24.04 olarak belirtilmiştir.

İlköğretim mezunlarının ilkokul mezunlarına oranla daha yoksul olması dikkat çekmiştir. Bu durum ilköğretim mezunlarının daha genç yaşlarda olmaları ile açıklanabilir. Türkiye'de eğitim durumuna göre en yüksek yoksulluk oranları; altı yaşından küçük fertlerin, okur-yazar olamayan veya okur-yazar olup bir okul bitiremeyenlerin, ilkokul ve ilköğretim mezunlarının oluşturdukları gruplarda karşımıza çıkmaktadır. Geçmiş yıllarla karşılaştırıldığında, yoksulluk oranlarının 2009 yılında gözle görünür bir azalış içinde olduğu söylenebilir.

Şekil 26'da hane halkı harcama türleri ve bu harcama türlerindeki yüzdesi verilmiştir.

Şekil 26. Hane Halkı Tüketim Harcamasının Dağılımı

Harcama türleri	Hanehalkı tüketim harcamasının dağılımı (%)	
	2014	2015
Toplam	100,0	100,0
Gıda ve alkolsüz içecekler	19,7	20,2
Alkollü içecekler, sigara ve tütün	4,2	4,2
Giyim ve ayakkabı	5,1	5,2
Konut ve kira	24,8	26,0
Mobilya, ev aletleri ve ev bakım hizmetleri	6,8	6,1
Sağlık	2,1	2,0
Ulaştırma	17,8	17,0
Haberleşme	3,7	3,7
Eğlence ve kültür	3,0	2,9
Eğitim hizmetleri	2,4	2,2
Lokanta ve oteller	6,0	6,4
Çeşitli mal ve hizmetler	4,3	4,3

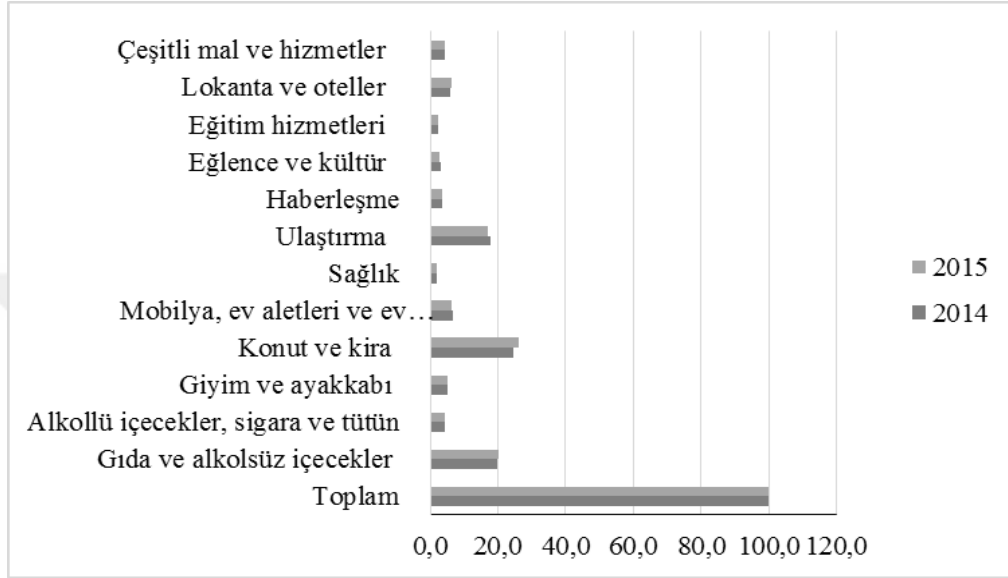
Kaynak: TÜİK, Hane Halkı Bütçe Araştırması.

Şekil 26’da görüldüğü üzere 2015 yılı bir önceki yıla karşılaştırıldığında, gıda ve alkolsüz içecekler (%0.5), konut ve kira (%1.2), giyim ve ayakkabı (%0.1), lokanta ve oteller (%0.4) harcamalarının payları artmış, haberleşme, alkollü içecek ve sigara harcamasının payları ise değişmemiştir. Gelire göre ise, en düşük grupta yer alan hane halklarının gıda ve alkolsüz içecekler harcamasına ayırdıkları pay %30.2 iken en yüksek gelir grubundaki hane halklarının pay ise %14.6 olmuştur.

Türkiye’de hane halkı başına aylık ortalama tüketim harcaması 2014 yılında 2.848 TL iken 2015 yılında 3.043 TL olarak tahmin edilmiştir (TÜİK, 2016).

Hane halkı tüketim harcamalarının dağılımı Şekil 27’de gösterilmektedir.

Şekil 27. Harcama Türlerine Göre Hane Halkı Tüketim Harcamalarının Dağılımı

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Gelir dağılımı eşitsizliği ölçütlerinden olan Gini katsayısı, sifira yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, 1’e yaklaştıkça gelir dağılımında bozulmayı ifade etmektedir.

Tablo 26. Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı %20'lik Gruplar İtibariyle Yıllık Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı

% 20'lik gruplar	2013	2014
Toplam	100.0	100.0
1. % 20	6.1	6.2
2. % 20	10.7	10.9
3. % 20	15.2	15.3
4. % 20	21.4	21.7
5. % 20	46.6	45.9
Gini katsayısı	0.400	0.391
P80/ P20 oranı	7.7	7.4

Kaynak: TÜİK, 2015.

Tablo 26’da görüldüğü üzere 2014 yılında Türkiye’de Gini katsayısı 2013 yılına göre 0.009 puan azalma ile 0.391 olarak tahmin edilmiştir.

Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert geliri; hane halkı kullanılabilir gelirinin, hane halkı büyüklüğü göz önünde bulundurularak hesaplanan eşdeğer hane halkı büyüklüğüne bölünmesi ile hesaplanır. Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine göre, en yüksek gelire sahip %20’lik grubun toplam gelir içindeki payı, 2013 yılına göre 0.7 puan düşerek %45.9 olurken, en düşük gelire sahip %20’lik grubun payı 0.1 puan artışla %6.2 olmuştur.

Toplumun en zengin %20’sinin gelirinin en yoksul %20’sinin gelire oranı şeklinde hesaplanan P80/P20 oranı 7.7’den 7.4’e gerilemiştir.

Türkiye’de ortalama yıllık eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert geliri 2013 yılına göre %9.8 artışla 13.250 TL’den 14.553 TL’ye yükselmiştir.

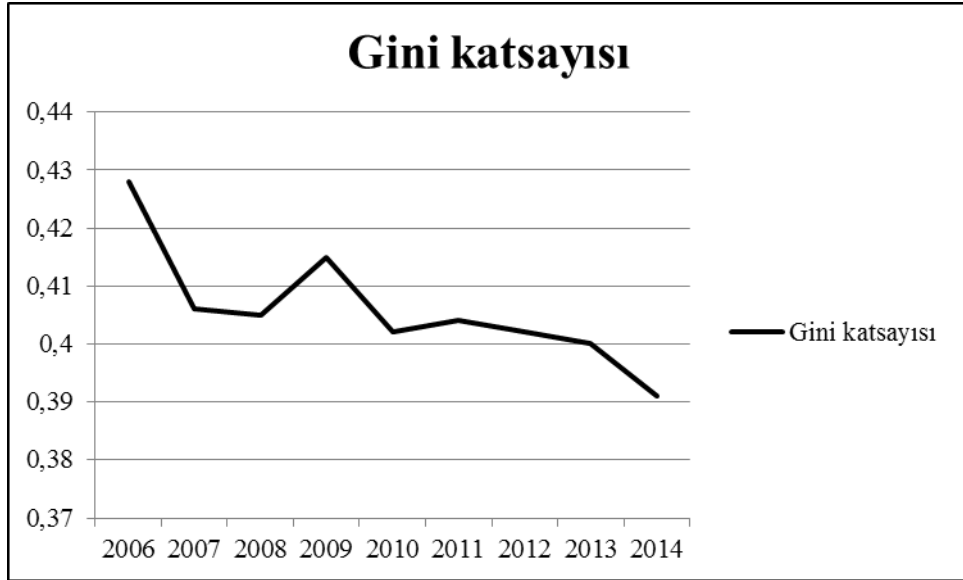
Toplam gelirdeki en yüksek pay, %49.1 ile maaş-ücret gelirine ait iken, ikinci sırada %20.1 ile sosyal transferler, üçüncü sırada ise %18.5 ile müteşebbis gelirleri yer almıştır. Sosyal transferlerin %93'ünü emekli ve dul-yetim aylıkları, müteşebbis gelirlerin ise %71.1'ini tarım-dışı gelirler oluşturmuştur.

Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si göz önüne alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre, yoksulluk oranı 2013 yılına göre aynı kalarak %15 gerçekleşmiştir.

Okur-yazar olmayanların %27.7'si, bir okul bitirmeyenlerin %25.1'i yoksul iken, bu oran lise altı mezunlarda %12.5, lise ve dengi mezunlarda ise %5.7 olmuştur. Yükseköğretim mezunları %1.3 ile yoksulluk oranının en düşük gözlendiği grup olmuştur (TÜİK, 2015: 18).

Şekil 28'de 2006'dan 2014'e kadar Türkiye'nin gelir dağılımındaki eşitsizlik gösterilmektedir.

Şekil 28. Türkiye'deki Gelir Dağılımı Eşitsizliği, Gini Katsayısı (2006-2014)

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 28’de görüldüğü üzere gelir dağılımında eşitsizliğin farklı bir göstergesi olan Gini katsayısının Türkiye’de 2006-2014 yılları arasındaki değeri 0.40’ın üzerindedir. Bu değer uluslararası mali kuruluşlar (IMF, WB, OECD, UNDP, vb.) tarafından Gini katsayısı için ideal değer olarak kabul edilen 0.25 değerinden oldukça yüksektir. OECD’ye üye 34 ülke arasında olan Türkiye 0.412 Gini katsayısı oranıyla gelir dağılımı adaletinin sağlanmasında 32. sırada yer almaktadır (Yar, 2015).

Yapılan çalışmalarda çalışanların geçim koşulları ile temel ihtiyaç maddelerindeki fiyat değişikliğinin aile bütçesine yansımaları belirlenmiştir. Örneğin; 2015 Ocak ayı itibarıyla Türkiye’de, dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken gıda harcaması tutarı (açlık sınırı) 1,256.80 TL, gıda harcaması ile birlikte giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer harcamaların toplam tutarı (yoksulluk sınırı) ise 4,093.80 TL olarak hesaplanmıştır.

Hesaplanan bu tutar, dört kişilik bir ailenin yaşadığı haneye aylık olarak girmesi gereken toplam gelirdir. Hesaplanan bu tutar ücret düzeyi değildir. Ancak, işsizliğin yaygın ve özellikle kadınların istihdama katılımının son derece düşük olduğu Türkiye’de, hanede çalışan ve dolayısıyla haneye gelir getiren kişi sayısı sınırlı olmaktadır. Resmi verilere göre ücretli işçilerin yaklaşık yarısına yakını asgari ücret düzeyinde bir ücret geliri elde etmektedir.

Ücretlerin temelini oluşturması gereken asgari ücretin, insan onuruna yaraşır geçim koşullarını sağlamaktan uzak kalması, diğer ücret gelirlerini de olumsuz etkilemekte, var olan yetersiz ücret gelirlerinin enflasyon kadar veya biraz üstünde artırılması geçim koşullarını iyileştirmemekte, yoksulluğun artarak sürmesine neden olmaktadır (TÜRK-İŞ, 2015).

Tablo 27. Dört Kişilik Ailenin Açlık ve Yoksulluk Sınırı (TL/Ay)

	Aralık 2013	Ocak 2014	Aralık 2014	Ocak 2015
Yetişkin Erkek Gıda Harcaması	299,01	304,10	342,59	348,64
Yetişkin Kadın Gıda Harcaması	247,18	251,75	281,22	287,25
15-19 Yaş Grubu Çocuk Gıda Harcaması	318,62	323,75	365,81	372,79
4-6 Yaş Grubu Çocuk Gıda harcaması	216,77	219,57	242,73	248,12
Açlık Sınırı	1.081,59	1.099,17	1.232,35	1.256,80
Yoksulluk	3.523,09	3.580,35	4.014,17	4.093,80

Kaynak: TÜRK-İŞ, Mart 2015: 72.

Tablo 28’de TÜRK-İŞ ve TÜİK gıda endeksi ile TÜİK tüketici fiyatları endeksindeki değişim yer almakta ve gıda fiyatlarındaki artış eğilimi gösterilmektedir.

Tablo 28. Gıda Harcamasındaki Değişim

	Ocak 2012	Ocak 2013	Ocak 2014	Ocak 2015
Bir önceki aya göre değişim oranı (%)	1,97	1,78	1,63	1,98
Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim oranı (%)	1,97	1,78	1,63	1,98
Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim oranı (%)	10,17	4,55	9,64	14,34
12 aylık ortalamalara göre değişim oranı (%)	6,48	5,93	8,76	14,46

Kaynak: TÜRK-İŞ, Mart 2015: 73.

Tablo 28’de görüldüğü üzere 2015 Ocak ayı itibariyle mutfak enflasyonundaki değişime bakıldığında, Ankara’da yaşayan dört kişilik bir ailenin gıda için yapması gereken asgari harcama tutarı bir önceki aya göre %1.98 oranında artmıştır. Bir önceki yılın son ayına göre artış oranı %1,98 ve gıda enflasyonunda 12 ay itibariyle artış oranı %14.34 olmuştur. Yıllık ortalama artış oranı ise %14.46 olarak hesaplanmıştır (TÜRK-İŞ, 2015).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LİTERATÜR TARAMASI

Khandker (1998) Bangladeş'te kapsamlı anket verilerine dayanan çalışmada, mikrokredi programlarının yoksulluğun azaltılması için etkili bir politika aracı olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu tür programların yoksullukla mücadele programlarının bazı türlerinden daha uygun maliyette olduğunu göstermektedir. Mikrokredi programlarının maaşlı iş arayan, sosyal gelenek tarafından kısıtlanan birçoğu Bangladeşli kadınlar için özellikle önemli olduğu bulunmuştur. İncelenen üç mikrokredi programına göre borçlular kadın olduğunda hane halkı tüketimi üzerinde etkisi iki katı olmuştur. İncelenen üç proje şunlardır: Grameen Bankası, Bangladeş Kırsal Gelişme Komitesi (BRAC) ve RD12. İncelenen çalışmalar şunlardır: yoksullukla mücadele ve mikrokredi programları; Bangladeş'te mikrokredi programlarının evrini; mikrokredi programlarının sosyo-ekonomik etkileri; mikrokredi yoluyla finanse edilen faaliyetlerin büyüme potansiyeli; mikrokredi programlarının kurumsal ve finansal sürdürülebilirliği; mikrokredi programları ve kırsal finansal piyasalar; alternatif yoksullukla mücadele programlarının maliyet etkinliği.

Holden ve Prokopenko (2001) çalışmalarında finansal gelişme ve yoksulluğun azaltılması arasındaki ilişki üzerindeki literatürü incelemişlerdir. Bu ilişki son yıllarda IMF ve diğer uluslararası mali kurumların politika önerilerinde giderek önemi büyüyen bir konu teşkil etmektedir. Çalışmada mevcut literatürden çıkarılabilecek dersler yansıtılmıştır.

Jalilian ve Kirkpatrick (2002) finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki bağlantıyı ampirik olarak incelemişlerdir. Çalışmada finans gelişmenin büyüme üzerinde önemli ve pozitif bir etkisi olduğunu belirlemişlerdir. Araştırmacılar finansal gelişmenin düşük gelirli ülkelerde yoksulluğun azaltılması için yaptığı katkıyı incelemişlerdir. Raporlanan sonuçlar gelişmekte olan ülkelerde finansal sektörü geliştirme politikasının, yoksulluğun azaltılması amacına yönelik katkıda bulunabileceği iddiasını desteklemektedir.

Acharya (2003) çalışmasında hem gelişme hem de yoksulluk açısından Nepal’de finansal ve parasal gelişmeleri incelemiştir. Özellikle kırsal kesimin finansmanında yoksulluğu azaltmaya yönelik programlar üzerinde bankacılık sektörünün rolünü detaylı olarak gözden geçirmiştir. Çalışmada liberalizasyon sonrasında finansal sektörün muazzam büyümesine rağmen kırsal alanlarda etkisinin düştüğü sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak finansal gelişmenin reel sektör ile ve dolayısıyla yoksulluğun azaltılması ile bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Hükümet ve sivil toplum mikro finansman kurumları ve aynı zamanda kooperatifler 1990’larda hızla büyümesine rağmen onlar da kentsel alanlarda yoğunlaşmaktadır. Hedeflenen kredi programlarının bolluğu kırsal kredi pazarında çok küçük bir etki yapmıştır. Borçlanan hanelerin yüzde 80’inden fazlası kredi ihtiyaçları için resmi olmayan kaynaklara hala bağımlı olmaktadır. Hedeflenen kredi programlarının çoğunluğu alt yüzde 20’lik hane ihtiyaçlarını doğrudan karşılayamamakta çünkü yoksullar, tasarruf-kredi programlarından yararlanmak için diğer kaynaklardan ve bilgidan yoksundur. Son olarak çalışmada, finansal gelişmenin ekonomi ve yoksulluk üzerindeki etkisinin değerlendirilebilmesi için finansal ve parasal verilerin yetersiz olduğu vurgulanmıştır.

Boqiang (2003) çalışmada yoksulluk ölçümünde yaygın olarak kullanılan tanımları kullanmıştır ve yoksulluk analizi için bir model geliştirmek için onların ilişkilerini ve uygulamalarını kurmuştur. Modelde 1985-2001 dönemi Çin Halk Cumhuriyeti’nde kırsal yoksulluğun azaltılmasını analiz etmek için anket ve diğer resmi veriler uygulamıştır. Model tarafından üretilen ampirik sonuçlar 1985 yılından beri Çin Halk Cumhuriyeti’nin yoksulluğu azaltma deneyimi ile tutarlıdır.

Honohan (2004) finans ve büyüme arasındaki nedensel ilişki son on yılda ortaya çıkarılan en çarpıcı ampirik makroekonomik ilişkilerden biridir. Yazar literatürün evrimini incelemiş ve finansal derinliğin, ortalama gelir ve eşitsizliği dikkate aldıktan sonra bile kafa sayısı yoksulluk ile negatif ilişkili olduğunu göstermiştir.

Var olan önemli sayıdaki araştırmalar finansal gelişmenin genel ekonomik büyümeyi arttırdığını bulmuşken Beck, Demirgüç-Kunt ve Levine (2004) finansal gelişmenin yoksulların gelirlerini artırıp arttırmadığını ve yoksulluğu azaltıp azaltmadığını incelemişlerdir. Geniş bir cross-country (kesitsel) örnekleme kullanılarak, gelir dağılımı ve yoksulluğun azaltılması üzerinde finansal gelişmenin

etkisi konusundaki teorik tartışmaları açıklığa kavuşturmuşlardır. Finansal gelişmenin yoksulların gelirlerini orantısız bir şekilde artırarak gelir eşitsizliğini azalttığını bulmuşlardır. Daha gelişmiş finansal araçlara sahip ülkeler hem yoksulluk hem de gelir eşitsizliğinde daha hızlı düşüşler yaşamaktadır.

Jalilian ve Kirkpatrick (2005) gelişmekte olan ülkelerde finansal gelişmenin yoksulluğun azaltılmasına finansal gelişmenin katkısını incelemişlerdir. Daha önceki çalışmalarda finansal gelişme ile ekonomik büyüme ve ekonomik büyüme ile yoksulluğun azaltılması arasındaki ilişkiler incelenmişken bu çalışmada finansal sektör büyümesi ile yoksulluğun azaltılması arasındaki nedensel ilişki test edilmiştir. Ampirik sonuçlar, ekonomik kalkınmanın belirli bir seviyesine kadar finansal sektördeki büyümenin, büyümeyi artırıcı etki ile yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunduğunu göstermektedir.

Quartey (2005) Gana'da finansal sektörün gelişimi ve yoksulluğun azaltılması arasındaki karşılıklı ilişkiyi araştırmıştır. Çalışma 1970-2001 dönemi için Dünya Kalkınma Göstergeleri'nden zaman serisi verileri kullanılarak yapılmıştır. Finansal sektörün gelişmesi Gana'da tasarrufları harekete geçirmenin Granger nedeni olmasa da yoksulluğun azaltılmasını teşvik etmektedir. Ayrıca tasarrufların yoksulluğun azaltılmasının Granger nedeni olduğu bulunmuştur. Yoksulluğun azaltılmasında finansal sektör gelişiminin etkisi pozitif ama anlamsızdır. Bu Gana'da bütçe açığının finansmanı, yüksek temerrüt oranı, teminat eksikliği ve uygun iş önerileri eksikliği nedeniyle finansal araçların yoksul yanlısı sektörlerle yeterince kanalize edilmiş tasarruflara sahip olmamasındandır. Bu konudaki diğer bir bulgu finansal sektör gelişimi ile yoksulluğun azaltılması arasında uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisi olmasıdır.

Green, Kirkpatrick, ve Murinde (2006) özellikle mikro ve küçük işletmelerin (KOBİ) büyümesinin desteklenmesi suretiyle finansal sektörü geliştirme politikasının yoksulluğu azaltılmaya katkı sağlayabileceği yöntemleri incelemişlerdir. Özellikle çalışmada örnek olay çalışmaları ve kalkınma sürecinde KOBİ'lerin değişen rolü üzerine ampirik çalışma ve mikro finans rolünü içeren gayri resmi ve resmi finans KOBİ'lerin erişimi konuları üzerinde durmuşlardır. Finansal politika, küçük işletme geliştirme ve yoksulluğun azaltılması arasındaki bağlantıları ile ilgili bir dizi

araştırmanın öncelikleri 2015 yılına kadar küresel yoksulluğu yarıya indirmenin Binyıl Kalkınma Hedefi'ne (BKH) ulaşmasına katkı yapan araştırmacıların dikkatini hemen çekmiştir.

Beck, Demirgüç-Kunt, ve Levine (2007) finansal gelişme, en yoksulun beşte birinin gelirlerini orantsız bir şekilde artırmakta ve gelir eşitsizliğini azaltmaktadır. Finansal gelişmenin etkisi toplam ekonomik büyüme üzerinde %60 olurken en yoksulun beşte birlik gelir büyümesi üzerinde finansal gelişmenin uzun vadeli etkisinin yaklaşık %40'ı gelir eşitsizliğindeki düşmelerin sonucudur. Ayrıca finansal gelişme günde 1\$'dan daha azda yaşayan nüfus kesiminde bir düşüşle ilişkidir. Bu bulgular yoksullar için finansal sistemin önemini vurgulamaktadır.

Odhiambo (2009a) üç değişkenli bir nedensellik modeli kullanılarak Güney Afrika'da finansal gelişme, ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılması arasındaki dinamik nedensel ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada kritik bir soru üzerinde durulmuştur. Güney Afrika'da yoksulluğun azaltılması sürecine hangi sektör (finansal veya reel) yol açar? Eşbütünleşme ve hata düzeltme modelleri kullanılarak çalışmanın ampirik sonuçları Güney Afrika'da hem finansal gelişme hem de ekonomik büyüme yoksulluğun azaltılmasının Granger nedeni olduğunu göstermektedir. Çalışmada ayrıca ekonomik büyümenin finansal gelişmenin Granger nedeni olduğu ve böylece Güney Afrika'da yoksulluğun azaltılması sürecine öncülük ettiği bulunmuştur. Bu nedensellik ilişkisi kısa dönem veya uzun dönemde geçerlidir.

Zhuang vd. (2009) gelişmekte olan ülkelerin finans sektörünü geliştirme yardımlarının arkasındaki rasyonaliteyi derinleştirmek amacıyla, ilgili teorik ve ampirik literatürü gözden geçirmişlerdir. Buna göre finansal sektörün gelişmesi, ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır ve bu hem kesitsel örneklem hem de ülkeye özgü çalışmalar tarafından çok kuvvetli bir şekilde desteklenmektedir. Fakat finansal sektör gelişiminin nasıl sağlanacağı üzerinde farklı görüşler söz konusudur. Özellikle yerel bankaların ve sermaye piyasalarının önemi ve bankacılık sektörünün geliştirilmesi büyük ve küçük bankaların göreceli önemleri konusunda bu görüş ayrılıkları söz konusudur. Mikro işletmeler, küçük ve orta ölçekli işletmeler ve hassas gruplar tarafından finansa erişimin geliştirilmesi yoksulluğun azaltılmasında kritik öneme sahip olduğu kabul edilmiştir. Aynı zamanda

etkili olması için mikro finans ve KOBİ kredi programlarının iyi tasarlanmış olması gerektiğine inanılmaktadır. Özellikle bu programların, eğitim ve kapasite geliştirme, piyasalar ve teknolojilere erişme yardımı ve diğer piyasa başarısızlıklarını azaltma gibi diğer destek hizmetleri ile birlikte olması gerekmektedir. Finansal sektörü geliştirme ve inovasyon riskleri de beraberinde getirir ve bu nedenle sağlıklı makroekonomik yönetimi sürdürmek, diğer bir ifade ile etkin bir düzenleyici ve denetleyici mekanizmalar koymak ve finansal sektörün geliştirilmesinde yapısal reformları gerçekleştirmek önemlidir. Çalışmada bu sonuçlar öncelikle alan olarak hedef finansal sektörü geliştirme yardımları için güçlü bir gerekçe sağladığı ve bu, herhangi bir kamu sektörü müdahalesi gibi, bu tür yardımlar piyasa ve piyasa dışı başarısızlıkları gidermek için tasarlanmış olmalı olduğu savunulmaktadır. Aynı zamanda çalışmada, daha fazla araştırma acilen gerekli olan çeşitli alanlara özellikle finansal sektör gelişiminin nasıl birbiri ardında gelmesi, finansal inovasyon ihtiyacını nasıl dengelenmesi ve bu ekonomik ve finansal istikrar için ve mikrofinans ve KOBİ kredi programlarının yoksulluğu azaltmak için nasıl daha iyi çalışma yaptığını vurgulanmaktadır.

Akhter ve Daly (2009) çalışmada finansal gelişmenin yoksulluğu azaltma üzerindeki direkt etkisi ile ekonomik büyüme yoluyla doğrudan etkisi ayrıştırılması amaçlanmıştır. Sabit etki vektör ayrışma (FEVD) yöntemi kullanılarak 1993-2004 dönemi için 54 gelişmekte olan ülkelerden gelen bir panel veri seti kullanılmıştır. Sonuçlar ortalama finansal gelişmenin yoksulluğun azaltılması için elverişli ancak finansal gelişmenin beraberindeki istikrarsızlık yoksul için zararlı olduğunu göstermektedir. Çalışma sonucunda finansal istikrarsızlığın yoksullar üzerindeki etkisini dikkate almak suretiyle, finansal sektör reformlarının kredi kısıtlamalarını hafifletmeye dönük olması gerektiği önerilmektedir.

Akhter, Liu, ve Daly (2009) çalışma finansal gelişme ve yoksulluk arasında doğrudan bir ilişkinin ampirik kanıtını sunmaktadır. Ampirik model sabit etki vektörü ayrışma (FEVD) etkin bir panel veri tahmin tekniği kullanılmaktadır. İlgili model yoksulluğu finansal gelişme ve finansal istikrarsızlık bağlamında açıklamak üzere tasarlanmıştır. Bu teknik geleneksel panel veri modellerinin yapamadığı, zamanla değişmeyen ve nadiren değişen değişkeni etkili biçimde tahmin edebilir. Çalışmada

finansal gelişmenin yoksulluğun azaltılmasına yol açtığı ancak finansal gelişmenin beraberindeki istikrarsızlık yoksulu olumsuz etkilediği bulunmuştur. Bu sonuçlar finansal gelişmenin ölçümünde kullanılan hem M3/GSYH hem de Krediler/GSYH için geçerlidir.

Odhiambo (2009b) çalışmada Zambiya’da finansal sektör gelişimi ve yoksulluğun azaltılması arasındaki zamanlararası nedensellik ilişkisi olup olmadığı sorusuna yanıt aranmıştır. Çalışmada özellikle örneklem büyüklüğü küçük olması durumunda avantajlara sahip olan ve yeni geliştirilmiş bir yöntem olan otoregressif dağıtılmış gecikme sınır testi (Autoregressive Distributed Lag - ARDL) prosedürü kullanılmıştır. Ayrıca, finansal gelişmeyi temsilen geniş tanımlı para arzı (M2/GSYH), gayri safi yurtiçi hasılanın bir oranı olarak özel sektöre verilen kredi (DCP/GSYH) kullanılmıştır. Yurtiçi banka varlıkları (DMBA) yoksulluğun azalışını temsilen ise kişi başına özel tüketim harcamaları kullanılmıştır. Geniş tanımlı para arzı oranı (M2/GSYH) finansal sektör gelişiminin bir temsili olarak kullanıldığında yoksulluğun azaltılması finansal sektörün gelişimine neden gibi görülmektedir. Ancak, DCP ve DMPA kullanıldığında finansal gelişmenin yoksulluğun azaltılmasına neden gibi görünmekte ve tersi bir nedensellik ilişkisi görünmemektedir. Bu çalışmanın ampirik sonuçları finansal gelişme ve yoksulluğun azaltılması arasındaki nedensel ilişkinin finansal gelişme için kullanılan proxy seçimine duyarlıdır.

Odhiambo (2010) Kenya’da 1968-2006 dönemi için finansal gelişme ve yoksulluğun azaltılması arasında zamanlararası nedensel ilişki incelenmiştir. Çalışmada Kenya’da finansal gelişmenin yoksulluğun azaltılmasına destek olup olmadığı sorusuna cevap aranmıştır. Çalışmada eşbütünleşme ve hata düzeltme mekanizmasına dayalı üç değişkenli nedensellik modeli kullanılmıştır. Önceki çalışmaların çoğunun aksine mevcut çalışmada finansal gelişme ve yoksulluğun azaltılması arasında iki değişkenli nedensellik çerçevesinde ara bir değişken olarak tasarruf oranı dahil edilmiştir. Böylelikle basit bir üç değişkenli nedensellik modeli oluşturulmuştur. Çalışmada Kenya’da finansal gelişmeden yoksulluğun azaltılmasına belirgin bir nedensel akış bulunmuştur. Ayrıca finansal gelişmeden tasarrufa tek yönlü bir nedensellik ve tasarruf ve yoksulluğun azaltılması arasında çift yönlü bir nedensellik bulunmuştur. Sonuçlarda nedensellik testinin kısa dönemde veya uzun

dönemde yapıp yapılmadığına bakmaksızın uygulanır. Bu çalışmanın ampirik sonuçları Kenya'da finansal gelişmenin yoksul yanlısı ve tasarruf yanlısı olup olmadığını belirlemek için politika yapıcılara yardımcı olacağı öne sürülmektedir.

Kappel (2010) çalışmasında gelir eşitsizliği ve yoksulluk üzerinde finansal gelişmenin etkisini incelemiştir. Hem cross-country hem de panel veri regresyonunun sonuçları, eşitsizlik ve yoksulluğun sadece gelişmiş kredi piyasaları yoluyla değil aynı zamanda daha gelişmiş borsalar aracılığıyla azaltıldığını öne sürmektedir. Çalışmada etnik çeşitlilik ve arazi dağılımı hem gelir eşitsizliğinin hem de yoksulluğun önemli ve güçlü belirleyicileri olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak yüksek gelirli ülkelerde hükümet harcamalarının gelir eşitsizliğinde bir düşüşe yol açtığını gösteren delillere ulaşılmıştır. Ancak düşük gelirli ülkelerde anlamlı bir etki bulunamamıştır.

Kızılgöl ve Demir (2010) Türkiye'de 2002-2006 yılları arasında gelirlerine ve tüketim harcamalarına göre hane halklarının yoksulluğunu belirleyen faktörleri belirlemiştir. Hane halkı reisinin yaşı ve eğitim seviyesi arttıkça yoksulluk riskinin azalmakta olduğunu, kırsal kesimde yaşayan hane halkının yoksulluğunun daha fazla olduğunu ve 2002 yılında yoksulluk oranlarının en fazla, 2006 yılında ise en az olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Sarısoy ve Koç (2010) Türkiye'de yoksulluğun tamamen ortadan kaldırılması veya azaltılması için önemli bir politika geliştirememiştir. Çalışmada yoksullukla mücadele eden kurumlar arasında koordinasyonun olmayışı ve uygulanan politikaların etkinliğini sınırlamasına rağmen kamu kesiminin son 7-8 yıldır yoksullukla mücadeleye önemli miktarda kaynak ayırdığı görülmüştür. Ayrıca yoksul nüfus/toplam nüfus oranının da düştüğünü gözlemlemiştir. Uyguladıkları regresyon testinde de sosyal kamu harcamalarının yoksulluk oranlarını azalttığı sonucuna varmışlardır.

Pradhan (2010) çalışmasında 1951-2008 döneminde Hindistan'da finansal gelişme, ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılması arasındaki nedensel bağı incelemiştir. Ampirik analiz eşbütünlük ve nedensellik testine dayanmaktadır. Eşbütünlük testi ile finansal gelişme, ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılması arasındaki uzun dönemli denge ilişkisinin varlığını bulmuştur. Granger nedensellik

testi yoksulluğun azaltılmasından ekonomik büyümeye, ekonomik büyümeden finansal gelişmeye, finansal gelişmeden yoksulluğun azaltılmasına ve ekonomik büyümeden yoksulluğun azaltılmasına tek yönlü nedenselliğin varlığını doğrulanmıştır. Aynı zamanda finansal gelişme ile ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılması ile finansal gelişme arasında nedenselliğin olmadığı bulunmuştur. Çalışmada ekonomik büyümenin finansal gelişmeyi hızlandırmak için politika değişkeni olarak kabul edilmiştir. Ekonomik büyüme ve finansal gelişmenin ekonomide yoksulluğun azaltılması için politika değişkeni olarak kullanılabileceği öne sürmektedir.

Ellahi (2011) finansal gelişme, üretken yatırımlar için yurtiçi tasarrufların etkin bir şekilde harekete geçirilmesi yoluyla özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun azaltılmasına önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada 1975-2010 arasında değişen dönem süresi boyunca Pakistan'da finansal sektörün gelişimi, ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılmasının göstergeleri arasındaki eşbütünleşme ve nedensellik incelenmiştir. Bu bağlamda, önceki değişkenlerin yanında işgücü ve yatırım değişkenleri de modele dahil edilmiştir. Eşbütünleşme testi ile finansal sektörün gelişimi, ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılması arasında uzun dönemli denge ilişkisinin varlığı bulunmuştur. Çok değişkenli VECM (Vektör Hata Düzeltme Yöntemi) nedensellik testi yoksulluğun azaltılmasından ekonomik büyümeye, ekonomik büyümeden finansal gelişmeye, finansal gelişmeden yoksulluğun azaltılmasına ve ekonomik büyümeden yoksulluğun azaltılmasına tek yönlü nedenselliğin varlığını doğrulamaktadır. Aynı zamanda finansal gelişme ile ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılması ile finansal gelişme arasında nedensellik ilişkisinin olmadığı bulunmuştur.

Perez-Moreno (2011) makalede gelişmekte olan ülkelerde finansal gelişme ve yoksulluk arasındaki olası nedensel bağlantılar ampirik olarak incelenmiştir. Bu amaçla mevcut olan kısa zaman serisine uygun olması için geleneksel Granger nedensellik testlerinin değiştirilmiş bir şeklini uygulamıştır. Çalışmada finansal gelişmenin ölçüsü olarak finansal sistemdeki likit varlıkların GSYH'ya oranı veya para ve para benzerlerinin GSYH'ya oranı kullanılmıştır. Elde edilen kanıtlar 1970-1980 dönemi için finansal gelişmenin ılımlı yoksulluğun azaltılmasına yol açtığı desteklemektedir. Bu sonuçların 1980-1990 dönemi için geçerli görülmemektedir.

Benzer şekilde finansal gelişmenin ölçüsü olarak özel kredilerin GSYH'ya oranı kullanıldığında da elde edilememiştir. Aynı şekilde çalışmada yoksulluktan finansal gelişmeye Granger nedensellik olduğuna ilişkin bir kanıt elde edilememiştir.

Kızılgöl ve Üçdoğruk (2011) çalışma Türkiye'de hane halkının yaşam standardını ve yoksulluk durumunu etkileyebilecek faktörlerin belirlenmesi ve hane halkı bazında yoksulluk olasılıklarının ortaya konması amacıyla yapılmıştır. 2002-2006 yılları arasında hane halkının tüketim harcamasına göre yaşam düzeyini belirleyen faktörleri ele almışlar ve bu faktörlere bağlı olarak yoksulluk boyutunu ortaya çıkarmışlardır. Sonuçlar, eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk olasılığının azalmakta, hane halkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riskinin artmakta olduğunu göstermiştir. Kırsal kesimde yaşayan hane halkının kentsel alanda yaşayana göre yaşam standardı daha az, yoksulluğu daha fazladır. Ayrıca çalışmada ele alınan yıllar arasında yoksulluğun en yaygın olduğu yılın 2002 yılı, en az yoksulluk yaşanan yılın ise 2006 yılı olduğu bulunmuştur.

Kar, Ağır, ve Peker (2011) finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki finansal sektörün aslında ekonomistler arasında ekonomik gelişme sürecinde reel sektöre katkıda bulunup bulunmadığı son zamanlarda çok tartışılan konulardan biri olmaktadır. Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkiyi test etmek için ampirik çalışmalarda ilgili değişkenler arasında nedensellik sorunu üzerine ağırlıklı olarak yoğunlaşmıştır. Aslında ampirik çalışmalar, Türkiye için de, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi üzerine evrensel bir görüş olmadığını ortaya koymaktadır. Ancak finansal gelişme ve yoksulluğun azaltılması arasındaki nedensel ilişki Türkiye için ihmal edilmiştir. Bu nedenle bu çalışmada 1970-2007 dönemi için zaman serisi ekonometri gelişmeleri üç değişkenli bir çerçevede kullanarak Türkiye'de finansal gelişme, ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılması arasında nedensel ilişki ampirik olarak araştırmak için çalışılmıştır. Bulgu finansal gelişmenin ekonomik büyümeye ve ekonomik büyümenin yoksulluğun azaltılmasına neden olurken finansal gelişmeden yoksulluğun azaltılmasına doğrudan bağlantı kısa vadede çok sınırlı olduğunu göstermektedir.

Ho ve Odhiambo (2011) çalışma finansal gelişme ve yoksulluğun azaltılması arasındaki nedensel ilişki yeni geliştirilen ARDL sınır testi yöntemi kullanılarak

Çin'de incelenmiştir. Çalışmada finansal gelişme için iki ayrı proxy kullanılmıştır. Yoksulluğun azalması için ise kişi başına özel tüketim alınmıştır. Çalışmanın sonuçları, finansal gelişme ve yoksulluğun azaltılması arasındaki nedensel ilişki finansal gelişmişlik düzeyini ölçmek için kullanılan proxye hassas olduğunu göstermektedir. Özel sektöre verilen yurtiçi kredilerin GSYH'ya oranı (DCP/GSYH) finansal gelişmeyi temsilen alındığında kısa vadede hem finansal gelişme hem de yoksulluğun azaltılması arasında çift yönlü bir nedensellik bulunmuştur. Ancak geniş tanımlı para arzı oranı (M2/GSYH) temsili olarak kullanıldığında kısa vadede finansal gelişme ve yoksulluğun azaltılması arasında çift yönlü bir nedensellik bulunmuştur. Ancak uzun vadede yoksulluğun azaltılmasından finansal gelişmeye tek yönlü nedensel bir akış öne çıkmaktadır. Bu sonuçlar on yıldır Çin'de devam eden yoksulluğu azaltma programları, uzun vadede finansal sektörün daha da gelişmesine yol açmasının mümkün olduğunu göstermektedir.

Jeanneney ve Kpodar (2011a) bu makalede finansal gelişmenin bir yandan büyümeyi destekleyerek ve diğer taraftan doğrudan McKinnon kanal etkisiyle yoksulluğun azaltılmasına nasıl faydalı olduğunu incelemişlerdir. Aynı zamanda, ancak, finansal gelişmeye eşlik eden finansal istikrarsızlık yoksul için zararlıdır ve yoksulluğun azaltılmasında finansal gelişmenin olumlu etkisini azaltır. Bu hipotezler 1966-2000 dönemi boyunca gelişmekte olan ülkelerin bir örneklem üzerinde başarıyla test edilmiştir.

Jeanneney ve Kpodar (2011b) makalede finansal gelişmenin yoksulluğun azalmasına dolaylı (ekonomik büyüme yoluyla) etkisinin ötesinde dağıtımsal etkisi yoluyla doğrudan nasıl katkı yaptığını incelemektedir. 1966-2000 yılları arasında gelişmekte olan ülkelerin bir örneklem için verileri ile elde edilen sonuçlar, yoksulların bankacılık sisteminin işlemleri kolaylaştırma fonksiyonlarından yararlandığını ve tasarruf olanakları sağladığını ileri sürmektedir. Ayrıca, finansal gelişme özellikle yoksulu olumsuz etkileyen finansal istikrarsızlığı beraberinde getirmektedir. Buna rağmen, yoksullar için finansal gelişmenin faydalarının maliyeti ağır basmaktadır.

Fowowe ve Abidoye (2012) yoksulluğun büyüme oranının belirlenmesinde önemli olan faktörleri anlama, dünyada yoksulluğu ortadan kaldırmak için mücadele adımlarından biridir. Ancak bölge ve ülkeler arasındaki farklılıklar nedeniyle bu

faktörler bölgeler arasında değişebilir. Çalışmada Sahra altı Afrika ülkelerinde yoksulluk ve eşitsizliğin büyüme üzerinde özel kredi ile ölçülen finansal gelişmenin etkisi incelenmiştir. Ampirik sonuçlar finansal gelişmenin bu ölçümü, bu ülkelerde yoksulluğu önemli ölçüde etkilemediğini göstermektedir. Ancak düşük enflasyon ve ticaret açıklığı gibi makroekonomik değişkenler yoksulluğun seviyesini azaltmaya yardımcı olabilir.

Inoue ve Hamori (2012) çalışmada Hindistan'da finansal derinleşmenin yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunup bulunmadığı ampirik olarak incelenmektedir. Yedi dönemi (1973, 1977, 1983, 1987, 1993, 1999 ve 2004) kapsayan 28 Hint devleti ve birlik bölgeleri için dengesiz panel veriler kullanılarak finansal gelişmenin yoksulluk üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığını ampirik olarak analiz etmişlerdir. Ampirik sonuçlar finansal derinleşmenin uluslararası açıklık, enflasyon oranı ve ekonomik büyüme için kontrol edildikten sonra yoksulluğu önemli ölçüde azalttığını açıkça göstermektedir. Bu sonuçlar kırsal alanlarda, kentsel alanlarda ve tüm ekonomide yoksulluk oranlarındaki değişiklikler için güçlüdür.

Imran ve Khalil (2012) çalışmada Johnson'ın eşbütünleşme testi ve hata düzeltme yöntemi yardımıyla 1971-2010 dönemi verileri kullanılarak Pakistan'ın durumunda imalat sanayiinin gelişmesi ile yoksulluğun azaltılmasında finansal gelişmenin rolü incelenmektedir. Endüstriyel büyüme ve yoksulluğun azaltılması arasındaki yanısıra finansal gelişme ve endüstriyel büyüme arasında uzun vadeli bir ilişki bulunmuşlardır. Hata düzeltme modelinin tahmin edilen katsayısı dengeye uyumun yüksek bir hızı ile değişkenler arasında kısa dönemli bir ilişkiyi göstermektedir. Sonuçlara dayanarak sağlıklı bir imalat sektörü sağlam ve aktif finansal sektörün yokluğunda sürdürülemez ve gelişmiş bir imalat sektörü yoksulluğun azaltılmasına dolayısıyla ekonomik büyümeye neden olan daha fazla istihdam olanakları yaratabilir. Bu, finansal gelişmenin yoksulluğun azaltılması ile pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Uddin, Kyophilavong, ve Sydee (2012) çalışmanın amacı 1976-2010 dönemi Bangladeş'te bankacılık sektörünün gelişimi ve yoksulluğun azaltılması arasındaki zamanlararası nedensel ilişkiyi incelemektir. Sonuçlar Bangladeş'in durumunda bankacılık sektörünün gelişimi ve yoksulluğun azaltılması arasında uzun dönem denge

ilişkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Şaşırtıcı bir şekilde, yoksulluğun azaltılması Bangladeş'in bankacılık sektörünün gelişimini açıklamak için uzun vadeli destekleyici değişken olarak görünmektedir. Bu değişkenler arasında çift yönlü nedensellik vardır. Özellikle Bangladeş'te birçok gelişmekte olan ülkede yoksulluğun azaltılması üzerine zaman serisi verileri sınırlı ve yetersizdir. Sonuçlar, Bangladeş'teki politika yapıcıların finansal sektörü geliştirmek yoluyla yoksulluğun azaltılmasına etki edebileceğini göstermektedir. Finansal gelişme ve büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmak için birçok girişim olsa da bu çalışmada Bangladeş'te yoksulluk ve finansal sektörün gelişimi arasındaki nedensel ilişkinin ampirik olarak incelenmesi türünün ilk örneğidir.

Shahbaz, Afza, ve Shabbir (2013) çalışmanın amacı Pakistan örneğinde finansal gelişme, yurtiçi tasarruflar ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi araştırmaktır. Çalışmada 1971-2005 dönemi yıllık zaman serisi verileri kullanılmıştır. ARDL sınır testi yaklaşımı kısa ve uzun vade için nedensellik yönü için eşbütünleşme ve Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) kullanılmaktadır. Birim kök sorunu Ng-Perron birim kök testi kullanımı ile ele alınmıştır. Çalışmanın sonuçları uzun vadede finansal gelişme ve yoksulluk arasında geribildirim etkisi olduğunu ve kısa vadede ise yoksulluğun azalmasından finansal gelişmeye güçlü bir nedensel ilişkisi olduğunu göstermektedir. Çalışma ülkede canlı finansal sektör yardımıyla yoksulluğu azaltmak için politika yapıcıları için yeni yönler açmaktadır.

Yanar ve Şahbaz (2013) gelişmekte olan ülkelerde küreselleşme, yoksulluk ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada küreselleşmenin yanı sıra küreselleşmenin alt bileşenleri (ekonomik, sosyal ve politik küreselleşmenin yoksulluk ve gelir eşitsizliği) üzerindeki etkileri de göz önünde alınmıştır. Çalışma 2012 yılına ait 102 gelişmekte olan ülkenin verileri kullanılarak yatay kesit analizi ile test edilmiştir. Ampirik bulgularına göre küreselleşme yoksulluk ve gelir eşitsizliği azaltmaktadır. Bu sonuçlar küreselleşmenin alt bileşenlerinin etkilerinin analiz edildiği modellerle de desteklenmektedir. Sonuçlar gelişmekte olan ülkelerde ekonomik, politik ve sosyal küreselleşme hem yoksulluğu hem de gelir eşitsizliğini azalttığını göstermektedir.

Uddin, Shahbaz, Arouri, ve Teulon (2014) çalışmayla 1975-2011 dönemi boyunca çeyrek frekans verileri kullanılarak Bangladeş'te finansal gelişme, ekonomik

büyüme ve yoksulluğun azaltılması arasındaki ilişkiyi araştırarak literatüre katkıda bulunmuşlardır. Bu konu, finansal sektörün tasarrufları harekete geçirme ve üretken yatırımlara yönlendirmedeki rolü açısından gelişmekte olan ekonomiler için oldukça önemlidir. Yapısal kırımlı ARDL eşbütünleşmeye dayalı yenilikçi bir ampirik yaklaşım kullanmışlardır. Bulguları Bangladeş'te finansal gelişme, ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılması arasındaki uzun dönemli bir ilişki var olduğunu göstermektedir. Finansal gelişme yoksulluğu azaltmaya yardımcı olur ancak etkisi doğrusal değildir.

Dalgıç, Varol İyidoğan, ve Güven (2015) çalışmada, TÜİK tarafından düzenlenen Gelir ve Yaşam Koşulları Anketlerinden yararlanarak, 2005-2011 döneminde, Türkiye'de yoksulluğun fert ve haneye ilişkin çeşitli değişkenlere göre dağılımını ele almaktadır. Daha sonra, yoksulluktan çıkışta ve yoksul olma durumuna geçişte söz konusu faktörlerin ne yönde ve ne kadar etkili olduğunu incelemektedir. Çalışma boyunca üzerinde durulan fert ve hane özellikleri; yaş, cinsiyet, eğitim durumu, istihdam durumu, sosyal güvenlik sistemine kayıtlılık, sağlık durumu, hanenin büyüklüğü ve hanenin gelir edinme durumudur. Çalışmanın sonuçları; var olan literatürle tutarlı olarak, Türkiye'de yoksulluk dağılımının birey ve haneye ilişkin çeşitli sosyo-ekonomik özelliklere göre farklılaştığını ve ilgili faktörlerin yoksulluktan çıkış ve yoksulluğa giriş dinamikleri üzerinde oldukça etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Erkal, Akıncı, ve Yılmaz (2015) çalışmada seçilmiş 11 ülke için yoksulluk, gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler 1998-2010 dönemi panel veri analiz yöntemi ile incelenmiştir. Uygulamada büyüme ve yoksulluk üzerine iki ayrı model oluşturulmuştur. Analiz sonuçlarına göre; gelir eşitsizliği, doğrudan yabancı yatırımlar, nüfus artışı, enflasyon, kamu sağlık harcamaları, özel sağlık harcamaları ve orta öğretim harcamalarının yoksulluk üzerinde, kişi başına GSYH, trend, doğrudan yabancı yatırımlar, yükseköğretim harcamaları, kamu sağlık harcamaları, gelir eşitsizliği, ortaöğretim harcamaları ve ticari açıklık değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı etkiye sahip oldukları tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre gelir eşitsizliğindeki artış ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluk büyümeye yol açmaktadır. Kamu sağlık harcamalarının yoksulluğu azalttığı, özel sağlık

harcamalarının ise arttırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca artan nüfus ve enflasyonla birlikte yoksulluğun da arttığı görülmüştür.

Nindi ve Odhiambo (2015) çalışmada 1980-2011 dönemi Swaziland'da yoksulluğun azaltılması ile ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişki incelenmiştir. Daha önceki bazı çalışmaların aksine bu çalışma koentegrasyona ARDL sınır testi yaklaşımı ve Granger nedensellik yöntemi uygulanmıştır. Çalışmada ayrıca hem yoksulluğun azaltılması hem de ekonomik büyümeyi etkileyen üçüncü bir değişken olarak finansal gelişme dahil edilmiştir. Böylece üç değişkenli bir modele yol açmıştır. Bu çalışmanın sonuçları hem kısa vadede hem de uzun vadede Swaziland'da ekonomik büyümenin Granger yoksulluğun azaltılması nedeni olmadığını göstermektedir. Bunun yerine, çalışmada kısa vadede yoksulluğun azaltılmasından ekonomik büyümeye nedensel bir akışın olduğu bulunmuştur. Ancak bu bulgular Swaziland'da yüksek düzeyde gelir eşitsizliği olduğundan şaşırtıcı değildir. Çalışmalar gelir eşitsizliğinin çok yüksek olduğunda tek başına ekonomik büyüme yoksulluğun azaltılmasına ister istemez öncülük edemeyebileceğini göstermektedir.

Belen ve Karamelikli (2016) çalışmada 1987Q1-2015Q2 dönemine ait çeyreklik verileri kullanarak Türkiye'de finansal gelişme, yoksulluk azalışı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada finansal gelişmenin ölçüsü olarak özel sektöre tahsis edilen krediler/GSYH oranı, yoksulluk azalışını temsilen kişi başına özel tüketim harcamaları ve ekonomik büyüme için kişi başına reel gelir kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları, kısa dönemde finansal gelişmenin yoksulluk azalışı ve ekonomik büyümenin Granger nedeni olduğunu göstermektedir. Buna göre finansal gelişme, yoksulluk azalışını ve ekonomik büyümeyi tek yönlü olarak etkilemektedir. Aynı zamanda yoksulluk azalışı ile büyüme arasında iki yönlü nedensellik olduğu bulunmuştur. Çalışmanın ana bulguları, finansal gelişmenin yoksulluk azalışına doğrudan ve dolaylı olarak katkı yaptığını öne süren teoriyi desteklemektedir. Diğer bulgu ise uzun dönemde finansal gelişme ile yoksulluğun azalması arasında eşbütünleşme olmadığıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FİNANSAL GELİŞMENİN YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE UYGULAMASI

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de finansal gelişme ile yoksulluk arasındaki ilişki ampirik olarak incelenmiştir. Konu ile ilgili uluslararası literatürde çok sayıda çalışma olmasına karşın Türkiye üzerinde veri yetersizliğinden dolayı yakın zamana kadar bu ilişki ampirik olarak yeni yeni incelenmeye başlanmıştır. Bu açıdan çalışmadan elde edilen bulgular önem arz etmektedir. Ayrıca kullanılan yöntem açısından çalışmanın sonuçları uluslararası literatüre önemli katkılarda bulunmaktadır.

4.1. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Finansal gelişme ve yoksulluk literatüründeki çalışmalara bakıldığında, bu ilişkinin belirlenmesine yönelik olarak farklı değişkenlerin ele alındığı görülmektedir. Kullanılan çeşitli değişkenlerin farklı istatistiksel sonuçlar vermesinden dolayı, söz konusu ilişkinin sınırlanmasında göz önünde bulundurulması gereken değişkenlerle ilgili kesin bir sonuca ulaşamadığı görülmektedir. Bu araştırmada, literatürde yapılan çalışmalar incelenerek finansal gelişmeyi ve yoksulluğu temsil eden değişkenler dâhil edilmiş ve kontrol değişkeni olarak da ekonomik büyüme modele eklenmiştir.

Literatürdeki birçok çalışmada finansal gelişme ve yoksulluk arasındaki muhtemel ilişki yıllık gözlem aralıklarıyla incelenmiştir. Ancak bu çalışmada söz konusu ilişkinin tahmininde gözlem aralığı olarak üçer aylık veriler kullanılmış böylece daha geniş bir veri seti ve daha yüksek bir serbestlik derecesi kullanılarak söz konusu ilişki tahmin edilmeye çalışılmıştır. Tahminlerde, Türkiye’ye ait 1989:2-2015:2 dönemine ait üçer aylık veri seti kullanılmıştır. Verilerin derlenmesinde Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) veri tabanlarından yararlanılmış ve analizlerde Eviews 9 paket programı kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan değişkenler ve bu değişkenlerin kaynakları Tablo 29’da verilmiştir.

Tablo 29. Modelde Kullanılan Değişkenler

DEĞİŞKEN	AÇIKLAMA	KAYNAK	TEMSİLEN
RCONSUMP (Y)	Kişi Başına Reel Tüketim Harcamaları	IMF	Yoksulluk
RFINGRW2 (X)	Özel Sektöre Verilen Kredi/GSYH Oranı	TCMB	Finansal Gelişme
RGDPP (X)	Ekonomik Büyüme	IMF	Kontrol Değişkeni

Analizde bağımlı değişken yoksulluk, bağımsız değişken finansal gelişme ve kontrol değişkeni olarak ekonomik büyüme alınmıştır. Literatürden yola çıkarak bu değişkenleri temsilen sırasıyla kişi başına reel tüketim harcamaları, özel sektöre verilen kredi/GSYH oranı, ekonomik büyüme kullanılmıştır. Burada kontrol değişkeninin ekonomik büyüme alınmasının sebebi literatürde yoksulluğun azaltılması konusunda kabul görmüş olmasıdır.

Finansal gelişmenin yoksulluk üzerine etkisini test etmek için yapılan bu çalışmada aşağıdaki model tahmin edilmektedir:

$$RCONSUMP_t = \alpha_0 + \alpha_1 RGDPP_t + \alpha_2 FINGRW2_t + \epsilon_t \quad (1)$$

Tablo 30. Modelde Kullanılan Değişkenlerin Tammsal İstatistikleri

Değişken	RCONSUMP	FINGRW2	RGDPP
Ortalama	2187.113	7.43E-05	3132.369
Medyan	2058.175	6.82E-05	3075.979
Minimum	1110.701	-2.63E-05	1561.414
Maksimum	3207.071	0.000224	4612.111
Standart Sapma	509.9280	4.85E-05	746.7941
Gözlemler	114	114	114
Çarpıklık	0.186599	0.460127	0.093204
Basıklık	1.971843	3.229473	2.046220
Jarque-Bera Normallik Testi	5.682817 **	4.272747 *	4.486113 *

Not: * ve** değişkenin 1% ve 10% seviyesinde normal dağılmadığını göstermektedir.

Çalışmada Türkiye’de finansal gelişme ile yoksulluğun azaltılması arasındaki ilişkiyi incelemek için son yıllarda geliştirilmiş olan ARDL eşbütünleşme yöntemi kullanılmaktadır. Aşağıda çalışmanın aşamaları ve ARDL eşbütünleşme yöntemi sırasıyla açıklanmıştır.

4.2. DURAĞANLIK TESTİ

Finansal gelişme ile yoksulluk arasındaki ilişkinin incelenmesinde ilk olarak yapılması gereken zaman serilerinin durağan olup olmadığının belirlenmesidir. Kullanılan zaman serilerinin durağan olup olmadığının belirlenmesi için Dickey-Fuller (DF) ve Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri uygulanmıştır. Bu testten sonra finansal gelişme göstergesi ile yoksulluk göstergesi arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkinin analizini yapmak için ARDL eşbütünleşme testi uygulanmıştır.

Herhangi bir zaman serisinin durağan olup olmadığı korelogram testi ve birim kök testi (unit root) ile anlaşılmaktadır. Birim kök testlerinde bir zaman serisinin birim kök içermesi o serinin durağan olmadığı anlamına gelmektedir (Kutlar, 2005: 308).

Tablo 31. Durağan Seriler İle Durağan Olmayan Seriler Arasındaki Temel Farklar

Durağan Seriler	Durağan Olmayan Seriler
Seride uzun dönemde dalgalanmalar olsa bile aynı ortalamayı muhafaza eder.	Serinin uzun sürede döneceği bir ortalama değer bulunmamaktadır.
Zamana bağlı olarak değişmeyen bir sonlu varyansa sahiptir.	Zaman sonsuza yaklaştığında varyans zamana bağlı olduğundan o da sonsuza yaklaşır.
Gecikme zamanı uzadıkça korelogram gittikçe sıfıra yaklaşır ve sıfır olur.	Teorik korelogram hemen bitmez, yavaş yavaş azalır.

Kaynak: Kutlar, 2005: 308.

ARDL sınır testini uygulamadan önce bütünleşme derecelerini belirlemek için tüm değişkenlerin durağanlıkları test edilmektedir. Yanıltıcı sonuçlardan sakınmak için değişkenlerin $I(2)$ durağan olmadıklarının belirlenmesi gerekir. Değişkenler $I(2)$ durağan ise Pesaran vd. (2001) tarafından hesaplanan F- istatistikleri geçersizdir, çünkü sınır testi yaklaşımı değişkenlerin $I(0)$ ve $I(1)$ oldukları varsayımına dayanmaktadır (Başar vd., 2009: 304).

Bu çalışmada birim kök testlerinden uygulamada en sık başvurulan yöntemler olan Dickey-Fuller (DF), Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips- Perron (PP) testleri uygulanmıştır.

4.2.1. Dickey-Fuller (DF) ve Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Testi

Bir serinin uzun dönemde sahip olduğu özellik, bir önceki dönemde değişkenin aldığı değeri, bu dönemi ne şekilde etkilendiğinin belirlenmesiyle ortaya çıkartılabilir. Bu nedenle, serinin nasıl bir süreçten geldiğini anlamak için, serinin her dönemde

aldığı değerin daha önceki dönemdeki değerleriyle regresyonunun bulunması gerekmektedir. Bunun için değişik yöntemler geliştirilmiş olmakla birlikte, ekonometride birim kök analizi olarak bilinen yöntemle, serilerinin durağan olup olmadıkları belirlenebilmektedir.

Y_t değişkeninin bu dönemde aldığı değerin geçen dönemdeki değeri olan Y_{t-1} ile ilişkisi

$$Y_t = PY_{t-1} + u_t \quad (2)$$

biçiminde kurulabilir. Burada, u_t skolaistik bir hata terimidir. Bu model birinci dereceden otoregresif AR (1) modelidir. Bu regresyonda P katsayısı bire eşit ($P=1$) bulunursa, birim kök sorunu ortaya çıkmaktadır ve ilişki,

$$Y_t = Y_{t-1} + u_t \quad (3)$$

biçimini almaktadır. Bu, bir önceki dönemde iktisadi değişkenin değerinin ve dolayısıyla o dönemde maruz kaldığı şokun olduğu gibi sistemde kalması anlamına gelmektedir. Bu durum bütün bir dönem boyunca düşünüldüğünde, yukarıda ortaya çıkan sonuç bütün dönemler için geçerli olduğundan, bu daha önceki dönemlerde ortaya çıkan şokların da değişkenin bu dönemdeki değerine etkisinin sürdüğü ve dolayısıyla geçmişteki bütün şokların bir toplamından oluştuğu anlamına gelir. Bu şokların kalıcı nitelikte olması, serinin durağan olmaması ve zaman içinde gösterdiği trendin skolaistik olması demektir. Eğer P katsayısı birden küçük çıkarsa, geçmiş dönemlerdeki şoklar belli bir dönem etkilerini sürdürseler bile, bu etki giderek azalacak ve kısa bir dönem sonra tamamen ortadan kalkacak demektir.

Yukarıdaki 1 nolu denklemin sağ ve sol tarafından Y_{t-1} çıkarılarak,

$$\Delta Y_t = (P-1)Y_{t-1} + u_t \quad (4)$$

İlişkisi elde edilebilir. Burada, $\Delta Y_t = Y_t - Y_{t-1}$ (birinci fark)dir. $(P-1)$ de δ olarak ifade edilirse ilişki,

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + u_t \quad (5)$$

olarak yazılabilir. $P=1$ olduğunda $\delta=0$ olduğunda da,

$$\Delta Y_t = (Y_t - Y_{t-1}) = u_t \quad (6)$$

olacak ve dolayısıyla Y_t (birinci fark) durağan olacaktır. Böylece, orijinal bir serinin birinci farkı durağan ise orijinal seriye birinci dereceden entegre olmuş denir ve $I(1)$ olarak ifade edilir. Eğer seriyi durağan yapmak için iki defa fark almak gerekirse $I(2)$ ve d defa fark almak gerekirse $I(d)$ olarak yazılır. Bu durumda, durağan olmayan bir seri, farkları alınarak, durağan hale getirilebilmektedir. Bu işlem, serinin içerdiği kalıcı şokun etkisinin yok edilmesini ve durağan yani belirli bir değere yaklaşan geçici şokların kalmasını, dolayısıyla serinin durağan hale gelmesini sağlamaktadır.

Bir serinin durağan olup olmadığı birim kök testiyle şu işlemle araştırılmaktadır: bu testte hipotez bir nolu denkleme göre $H_0: P = 1$ ve 4 nolu denkleme göre ise $H_0: \delta = 0$ olup, serinin durağan olmama durumunu gösterir. $P = 1$ sıfır hipotezi ile geleneksel yolla hesaplanan t istatistiği kullanılmayacağından bunun yerine τ (tau) istatistiği kullanılır. Çünkü H_0 Hipotezi altında; t istatistiğinin tutarlı olabilmesi için serilerinin durağan olması gerekir. Bu durumda t testi kullanılamaz. Kullanılmamasındaki sebep t testinin 0 etrafında dağılmıyor olmasıdır. Bu durumda Dickey-Fuller (1979) makalesinde kullanılan τ istatistiklerinin kullanılması gereklidir. Bunun kritik değerleri Dickey-Fuller tarafından Monte Carlo benzetimleriyle tablolaştırılmıştır. Literatürde tau testi bunların adından dolayı Dickey-Fuller (DF) testi olarak bilinir. Eğer $P=1$ sıfır hipotezi reddedilip zaman serisi durağan bulunursa, bilinen t testi kullanılabilir.

Eğer τ istatistiğinin mutlak değeri çeşitli anlamlılık düzeylerine göre bulunan MacKinnon kritik değerlerin mutlak değerinden küçükse serinin durağan olmadığı, büyükse serinin durağan olduğu sonucuna varılır.

Teori ve uygulama ile ilgili çeşitli nedenlerle, Dickey-Fuller testi şu regresyonlara uygulanır:

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + u_t \quad (7)$$

biçimindeki sabit terimsiz ve trendsiz,

$$\Delta Y_t = b_0 + \delta Y_{t-1} + u_t \quad (8)$$

sabit terimli ve trendsiz ile,

$$\Delta Y_t = b_0 + b_1 t + \delta Y_{t-1} + u_t \quad (9)$$

sabit terimli ve trendli regresyonlar bulunarak, bunlarla birlikte τ veya DF istatistikleri ile MacKinnon kritik değerleri elde edilmektedir.

Eğer bu hata terimi otokorelasyonlu ise, 8 nolu denklem,

$$\Delta Y_t = b_0 + b_1 t + \delta Y_{t-1} + \alpha_i \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (10)$$

biçiminde düzenlenir. Burada gecikmeli fark terimleri kullanılmaktadır. Gecikmeli fark terimlerinin sayısı genellikle ampirik olarak belirlenir. Buradaki ana düşünce, 9 nolu denklemdeki hata teriminin otokorelasyonsuz olmasını sağlayacak kadar terimi modele katmaktır. Burada da sıfır hipotezi $P=1$ ya da $\delta=0$ dır. Yani Y 'de birim kök vardır ve dolayısıyla Y durağan değildir. 9. denklemdeki gibi modellere DF testi uygulanırsa, buna genişletilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dickey Fuller) veya kısaca ADF testi denmektedir. Her iki test istatistiğinin kritik değerleri aynıdır (Tarı, 2015: 387-390).

4.2.2. Phillips-Perron (PP) Testi

Serilerin birim kök içerip içermediklerinin araştırılmasında kullanılan bir diğer test, hata terimleri hakkında sınırlayıcı varsayımlara yer vermeyen, hata terimlerindeki heteroskedastisidiyi (varyansın standart olmaması) dikkate alan ve seri veya serilerdeki yapısal kırılmaları yakalamada diğer yöntemlere göre daha etkin olan Phillips-Perron (PP) testidir. ADF testini bazı yönleriyle tamamlayıcı niteliğe sahip olan Phillips-Perron testi, yüksek derecedeki korelasyonu kontrol etmek amacıyla 1988 yılında geliştirilmiştir. Phillips-Perron yaklaşım, otokorelasyonun bilinmeyen şekillerinin varlığını dikkate almakta ve otokorelasyonu gidermeye yetecek kadar bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerini modele dahil etmek yerine, Newey-West tahmincisini kullanmaktadır. ADF testine benzer şekilde, τ istatistiğinin mutlak değerinin, McKinnon tarafından tablolaştırılan kritik değerlerin mutlak değerlerinden

büyük olması durumunda, serinin birim kök boş hipotezi reddedilir ve serinin birim köke sahip olmadığı, başka bir ifadeyle durağan olduğu sonucuna ulaşılır.

Perron, PP testinin özellikle küçük örnekler için daha güçlü, otokorelasyon ve heteroskedastisidinin varlığında ise daha dayanıklı olduğunu ve standart birim kök testlerinin, birim kökün varlığını kabul etme eğiliminde olduğunu ileri sürmektedir. Standart birim kök testlerinin gücü zayıf olduğundan, birden fazla test kullanılarak sonuçların kontrol edilmesi amacıyla ADF testinin yanı sıra, Phillips-Perron testi uygulanmıştır (Canbazoglu, 2010: 54-55).

Tablo 32. Verilerin Birim Kök Sınama Sonuçları

Değişken	Seviye	Model	Augmented Dickey-Fuller		Phillips-Perron	
			ADF		PP	
			t-İstatistik	Olasılık	Düzeltilmiş t-İstatistik	Olasılık
RGDPP	Seviye	Sabit	-0.31987	0.917100	-3.248181**	0.019800
RGDPP	Birinci Fark	Sabit	-5.098396*	0.000000	-19.19222*	0.000000
RGDPP	Seviye	Sabit + Trend	-2.023897	0.581300	-9.395887*	0.000000
RGDPP	Birinci Fark	Sabit + Trend	-3.627885**	0.032300	-18.99653*	0.000000
RGDPP	Seviye	Hiçbiri	3.085003	0.999500	0.533988	0.829900
RGDPP	Birinci Fark	Hiçbiri	-3.745618*	0.000300	-17.63285*	0.000000
RCONSUMP	Seviye	Sabit	-0.572766	0.871000	-0.908139	0.782500
RCONSUMP	Birinci Fark	Sabit	-6.297484*	0.000000	-20.56426*	0.000000
RCONSUMP	Seviye	Sabit + Trend	-2.86112	0.179300	-8.409483*	0.000000
RCONSUMP	Birinci Fark	Sabit + Trend	-6.25816*	0.000000	-20.37025*	0.000000
RCONSUMP	Seviye	Hiçbiri	2.284003	0.994600	0.960853	0.910000
RCONSUMP	Birinci Fark	Hiçbiri	-5.647378*	0.000000	-17.75647*	0.000000
FINGRW2	Seviye	Sabit	-3.021203**	0.036000	-6.491965*	0.000000
FINGRW2	Birinci Fark	Sabit	-7.26135*	0.000000	-16.74387*	0.000000
FINGRW2	Seviye	Sabit + Trend	-3.252376***	0.080000	-6.549043*	0.000000
FINGRW2	Birinci Fark	Sabit + Trend	-7.277568*	0.000000	-16.68139*	0.000000
FINGRW2	Seviye	Hiçbiri	0.059959	0.699700	-2.340169**	0.019300
FINGRW2	Birinci Fark	Hiçbiri	-7.259843*	0.000000	-16.8095*	0.000000

Not: *,** ve *** değişkenin 1%,5% ve 10% seviyesinde durağan olduğunu göstermektedir.

Yukarıdaki Tablo 32’de görüldüğü gibi modelde kullanılan tüm değişkenler sıfır veya birinci dereceden durağandırlar. Böylece sınır testi için verilerin seviyede veya birinci farkta durağan olma koşulu sağlanmakta ve modelimiz sınır testi ile tahmin edilebilmektedir.

4.3. ARDL SINIR TESTİ

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin incelenmesi için eşbütünleşme testleri uygulanmaktadır (Esen vd., 2012: 256). Literatürde sıklıkla kullanılan hata terimine dayalı iki aşamalı Engle-Granger (1987) yöntemi ile sistem yaklaşımına dayalı Johansen (1988) ve Johansen ve Juselius (1990) yöntemleridir (Altıntaş, 2013:11). Bu değişkenler eşbütünleşme testleri düzeylerinde durağan olmadığı belirlenen iki değişkenin durağan bir bileşiminin olabileceğini göstermektedir. Ayrıca değişkenlerin aynı dereceden bütünleşik olmasını gerektirmektedir (Akel ve Gazel, 2014: 30). Bu durum eşbütünleşme testleri için bir kısıttır (Esen vd., 2012: 256). Ancak, uygulamada önemli engel taşıyan bu kısıt Pesaran ve Shin (1995) ve Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen ve farklı dereceden bütünleşik değişkenler arasındaki ilişkinin ortaya konmasını mümkün kılan ARDL (Gecikmesi Dağıtılmış Ototregresif Sınır Testi) yaklaşımı ile giderilmiştir. Literatürde ARDL modelinin çeşitli avantajlarından bahsedilir. (Akel ve Gazel, 2014: 30). Birincisi, ARDL yaklaşımı EKK yöntemine dayanır ve klasik eşbütünleşme analizlerinin aksine ARDL analizinde önceden bir birim kök testi uygulanması gerekmemektedir. Çünkü değişkenlerin I(1) ve I(0) gibi sınıflandırılmasına gerek yoktur (Esen vd., 2012: 256). İkincisi, sınır testi prosedürü Johansen ve Juselius (1990) eşbütünleşme tekniklerinden farklı olarak, birim kök testi modeline dahil edilen değişkenlerin ön testlerinin yapılmasını gerektirmemektedir. Sınır testi, modeldeki serilerin I(2) olması dışında, bütünüyle I(0) ve I(1) veya hepsinin karşılıklı eşbütünleşik I(1) olup olmadığına bakılmaksızın uygulanabilmektedir. Üçüncüsü, sınır testi küçük veya sınırlı örnek kümeleri için oldukça etkindir (Altıntaş, 2013: 11).

Hata düzeltme modeli uzun dönemdeki dengeden bir sapmanın kısa dönemde dengeye geri gitmesini hata düzeltme terimi yardımıyla göstermektedir. Aşağıdaki denklem hata düzeltme modeli (ECM) göstermektedir.

$$\begin{aligned} \Delta \text{RCONSUMP}_t = & \beta_0 + \sum_{j=1}^p \beta_{1j} \Delta \text{RCONSUMP}_{t-j} + \sum_{j=0}^q \beta_{2j} \Delta \text{RGDPP}_{t-j} \\ & + \sum_{j=0}^m \beta_{3j} \Delta \text{FINGRW2}_{t-j} + \theta \epsilon_{t-1} + e_t \end{aligned} \quad (11)$$

Yukarıda verilen modelde reel tüketim kısa dönemde kısa dönem reel tüketim, kişi başına milli gelir ve finansal gelişmenin gecikmeli değerleri yanı sıra uzun dönem şoklarından etkilendiğini gösteriyor. Uzun dönem şokları daha açık bir ifadeyle modele dahil edildiğinde aşağıdaki denklem ortaya çıkar.

$$\begin{aligned} \Delta RCONSUMP_t = & \psi + \eta_0 RCONSUMP_{t-1} + \eta_1 RGDP_{t-1} + \eta_2 FINGRW2_{t-1} \\ & + \sum_{j=1}^p \beta_{1j} \Delta RCONSUMP_{t-j} + \sum_{j=0}^q \beta_{2j} \Delta RGDP_{t-j} + \sum_{j=0}^m \beta_{3j} \Delta FINGRW2_{t-j} \\ & + e_t \end{aligned} \quad (12)$$

Bu denklemde hem kısa hem de uzun dönem mekanizmalar mevcuttur. Ancak katsayıları önceki denklemlerden bazı farklılıklar göstermekte olup aşağıdaki eşitlikler geçerlidir:

$$\psi = \beta_0 - \theta \alpha_0, \eta_0 = \theta, \eta_1 = -\theta \alpha_1, \eta_2 = -\theta \alpha_2 \quad (13)$$

Uzun dönem katsayılarına söz konusu denklem tahmininden direkt olarak ulaşmak mümkün değildir ve uzun dönem katsayıları aşağıdaki işlemlerden sonra elde edilir:

$$\theta = \eta_0, \alpha_1 = -\frac{\eta_1}{\theta}, \alpha_2 = -\frac{\eta_2}{\theta} \quad (14)$$

4.4. ARDL TAHMİN SONUÇLARI

ARDL tahmini için modelde en uygun gecikmeyi belirlemek gerekmektedir. Bu konuda Akaike Bilgi Kriteri, Schwarz Kriteri ve Hannan-Quin kriterinin tümünde uygun gecikme sayısı aynı hesaplanmıştır ve 100 farklı gecikme modeli tahmini sonucunda, maksimum 4 gecikme sayısı kullanılarak en uygun model ARDL(3,3,2)

olarak belirlenmiştir. Model en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilip sonuçları Tablo 33'te verilmiştir.

Tablo 33. ARDL Modeli Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistik	Olasılık
RCONSUMP(-1)	-0.440366	0.141521	-3.111671	0.0025
RGDPP(-1)	0.330131	0.105009	3.143850	0.0022
FINGRW(-1)	-492905.8	189830.1	-2.596563	0.0109
D(RCONSUMP(-1))	-0.271910	0.133869	-2.031164	0.0450
D(RCONSUMP(-2))	-0.295280	0.112135	-2.633243	0.0099
D(RCONSUMP(-3))	-0.367626	0.092944	-3.955343	0.0001
D(RGDPP)	0.548514	0.046099	11.89859	0.0000
D(RGDPP(-1))	0.171312	0.090565	1.891586	0.0616
D(RGDPP(-2))	0.249869	0.072543	3.444435	0.0008
D(RGDPP(-3))	0.268933	0.066049	4.071717	0.0001
D(FINGRW)	110941.9	170116.6	0.652152	0.5159
D(FINGRW(-1))	695858.5	187682.2	3.707643	0.0004
D(FINGRW(-2))	603518.2	167604.3	3.600852	0.0005
Sabit	-34.63321	34.26731	-1.010678	0.3147
R-kare	0.853705	Ortalama bağımlı değişken	13.19039	
Düzeltilmiş R-kare	0.833894	Bağımlı değişkenin standart sapması	153.0216	
Regresyonun standart hatası	62.36555	Akaike Bilgi kriteri	11.22232	
Toplam kare rezidü	373388.4	Schwarz kriteri	11.56601	
Log-olasılık	-603.2274	Hannan-Quinn kriteri	11.36172	
F-istatistik	43.09300	Durbin-Watson istatistiği	1.919097	
Olasılık(F-statistic)	0.000000	F Wald testi	5.214527	

Tablo 33'teki tahmin sonuçlarına bakıldığında uzun dönem değişkenlerin katsayıları istatistiksel olarak %5 güven seviyesinde anlamlı bulunmuştur. Uzun dönem katsayılar 14 nolu denkleme göre hesaplandığında reel tüketim, kişi başına gelir ve finansal gelişme için sırasıyla -0.440366, 0.749674135 ve -1119309.393 olarak bulunmuştur. Böylece kişi başına gelir tüketim üzerine pozitif bir etki yaparken finansal gelişmenin etkisi negatif olarak bulunmuştur. Tahminde hesaplanan F sınır değeri 5.214527 olarak hesaplanmış ve bu analizde sınırı 3.79 - 4.85 olduğundan dolayı eşbütünleşme yoktur hipotezi reddedilmiştir. Böylece modelde

eşbütünleşmenin varlığı dolayısıyla uzun dönemli bir ilişkinin mevcut olduğu tespit edilmiştir.

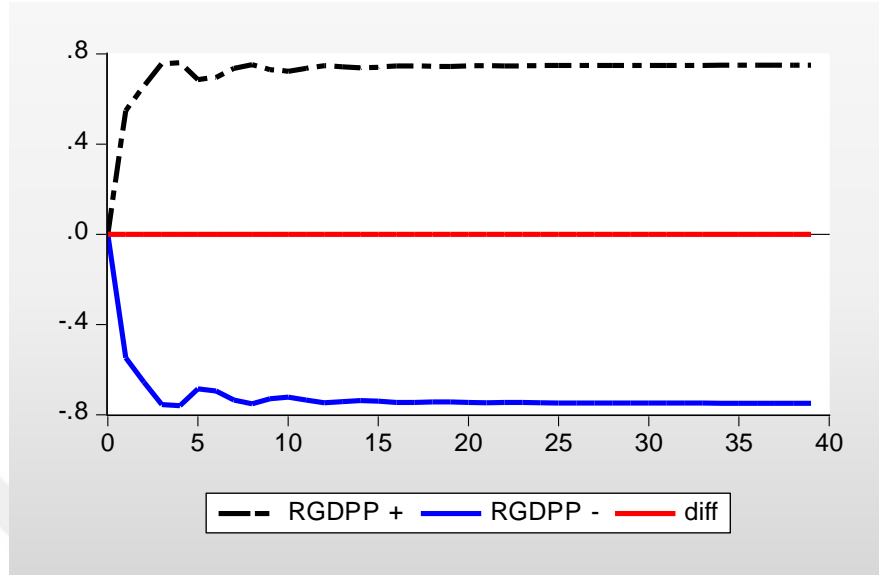
İçsel bağıntı Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test yardımıyla yapılmıştır ve tahminde bu açıdan sorun tespit edilmemiştir. Heteroskedasticity Testi yardımıyla değişen varyans sorunu denetlenebilir ve bu çalışmada Breusch-Pagan-Godfrey sınaması kullanılmış ve değişen varyans sorunu ile karşılaşılmemiştir. Ayrıca Jarque-Bera istatistiği 2.872578 olarak hesaplanmış ve hata teriminin normal dağıldığı yüzde 24 olasılıkla kabul edilmiştir. Böylece tahminde normalite sorunu da yoktur. Ayrıca modelin istikrarlı olduğunu sınamak için CUSUM ve CUSUMQ testleri yapılmış ve modelin istikrarlı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 34. Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test

Gecikme	F-İstatistik	F Olasılık	n*R-Kare	Oasılık Chi-Square
1	0.490169	0.4856	0.564651	0.4524
2	0.242505	0.7851	0.564651	0.7540
3	0.172973	0.9144	0.610369	0.8941
4	0.598858	0.6644	2.791425	0.5933

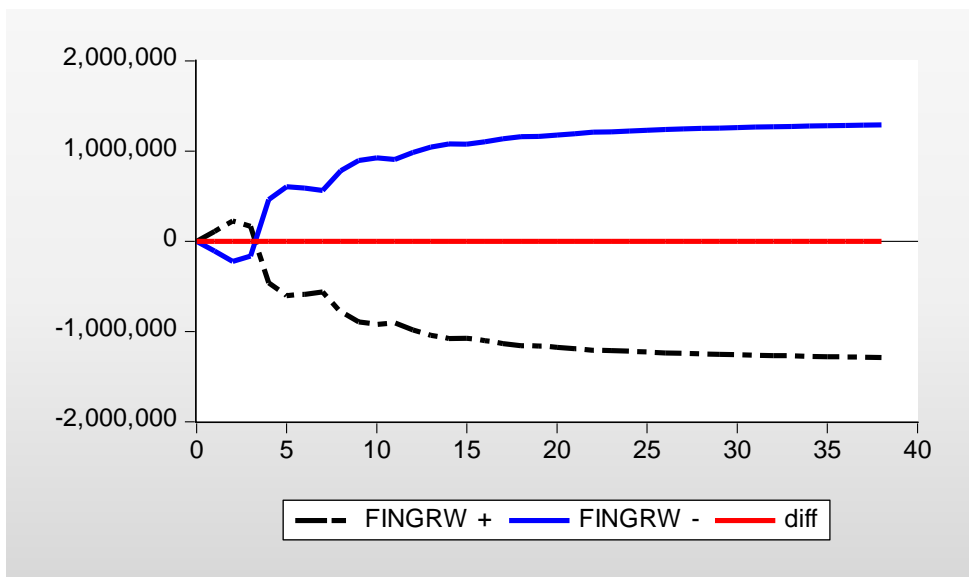
Kişi başına milli gelir ve finansal genişlemenin dinamikleri Şekil 29 ve Şekil 30 ile açıklanabilir.

Şekil 29. Kişi Başına Reel Gelirin Reel Tüketim Üzerindeki Kısa ve Uzun Dönem Dinamikleri

Şekil 29’da görüldüğü üzere ekonomik büyümenin bir temsilcisi olarak kullanılan kişi başına reel gelir değişkeni tüketim harcamaları diğer bir ifadeyle yoksulluk üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Şekil 30. Finansal Gelişmenin Reel Tüketim Üzerindeki Kısa ve Uzun Dönem Dinamikleri

Şekil 30'da görüldüğü üzere finansal gelişme 4 çeyrek yani bir yıllık süreçte yoksulluk üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Uzun dönemde ise negatif bir etki göstermektedir.

SONUÇ

Günümüzde yaşanan yoksulluk gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkeler için de bir tehdit olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Yoksulluk süreci giderek daha yaygın hale gelmiş ve tüm dünya ülkelerini içine almaya başlamıştır. Bu nedenle son yıllarda IMF ve diğer uluslararası mali kurumların politika önerilerinde giderek önemi artmakta ve yoksulluk konusunda yapılan çalışmalar gündemdeki yerini korumaktadır.

Finansal gelişme ve yoksulluğun azaltılması arasındaki ilişki üzerindeki literatüre bakıldığında çoğunlukla az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ampirik olarak çalışılmıştır. Ancak Türkiye’de veri yetersizliğinden dolayı yakın zaman kadar pek çalışılmamıştır. Bu nedenle çalışmada Türkiye’de finansal gelişmenin yoksulluğu azaltmada bir etkisinin olup olmadığı ampirik olarak incelenmiştir.

Çalışmada finansal gelişmeyi temsilen özel sektöre verilen kredi/GSYH oranı, yoksulluğu temsilen kişi başına tüketim harcamaları kullanılmıştır. Ayrıca kontrol değişkeni olarak da ekonomik büyüme modele dahil edilmiştir. Araştırmada özellikle örneklem büyüklüğü küçük olması durumunda avantajlara sahip olan ve yeni geliştirilmiş bir yöntem olan ARDL yöntemi kullanılmıştır.

Çalışma sonucunda uzun dönemde Türkiye’de finansal gelişme ve yoksulluğun azaltılması arasında eşbütünleşmenin olduğu tespit edilmiştir. Fakat finansal gelişme ve yoksulluk arasındaki ilişkinin katsayısı negatif bulunmuştur. Beklenenin tersine olarak elde edilen negatif ilişki, özel sektöre verilen kredilerin faizleriyle birlikte geri ödenmesi süresinde tüketiciler üzerinde yapmış olduğu daraltıcı baskılardan kaynaklanıyor olabilir. Değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişkiye bakıldığında ise finansal gelişmenin yoksulluğu azaltıcı etkisi bulunmuştur.

Türkiye’de finansal gelişme ve yoksulluk arasındaki ilişkinin daha sonra yapılacak çalışmalarda değişkenleri temsilen kullanılacak farklı veri setleriyle de incelenmesi gerekmektedir. Çalışmadaki bulgular politika yapıcıların finansal gelişmenin yoksulluğu azaltmada bir politika aracı olarak kullanılmayacağını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Acharya, M. (2003) "Development of the Financial System and Its Impact on Poverty Alleviation in Nepal," *Economic Review*, 134–165.
- Afşar, A. (2007) "Finansal Gelişme ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki," *Muhasebe Finansman Dergisi*, 36, 188–198.
- Aghion, P., & Bolton, P. (1997) "A Theory of Trickle-Down Growth and Development," *The Review of Economic Studies*, 64(2), 151. <http://doi.org/10.2307/2971707>
- Ağır, H. (2010) *Türkiye’de Finansal Liberalizasyon ve Finansal Gelişme İlişkisinin Ekonometrik Analizi*, Ankara: BDDK Kitapları No:8.
- Akdemir, B. (2015) "Türkiye’de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi," Yüksek Lisans Tezi, *Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*. <http://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>
- Akel, V., & Gazel, S. (2014) "Döviz Kurları ile BIST Sanayi Endeksi Arasındaki Eşbütünlük İlişkisi: Bir ARDL Sınır Testi Yaklaşımı," *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 44, 23-41.
- Akhter, S., & Daly, K. J. (2009) "Finance and Poverty: Evidence from Fixed Effect Vector Decomposition," *Emerging Markets Review*, 10 (3), 191–206. <http://doi.org/10.1016/j.ememar.2009.02.005>
- Akhter, S., Liu, Y., & Daly, K. (2009) "Cross Country Evidence on the Linkages between Financial Development and Poverty," *International Journal of Business and Management*, 5 (1), 1–19. <http://doi.org/10.5539/ijbm.v5n1p3>
- Aktan, C. C., & Vural, İ. Y. (2002) "Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri," Ed.: C. C. Aktan, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.
- Aktan, Ç. C. (Ed.), (2002) "Yoksulluk Sorununun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri," *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.
- Altıntaş, H. (2013) "Türkiye’de Petrol Fiyatları, İhracat ve Reel Döviz Kuru İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı ve Dinamik Nedensellik Analizi," *Uluslararası Yönetim İktisat ve*

- İşletme Dergisi*, 9 (19), 1–30.
- Arpacıoğlu, Ö. (2012) "Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele," Yüksek Lisans Tezi, *Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Aslan, Ö., & Korap, H. L. (2006) "Türkiye’de Finansal Gelişme Ekonomik Büyüme İlişkisi," *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, 17.
- Avcı, N. (2003) "Yükselen bir değer (!) olarak yoksulluk ve Türkiye," Ed.: A. E. Bilgili ve İ. Altan, *Yoksulluk Sempozyumu Kitabı*, 1, 122–133.
- Avşaroğlu, N. (2007) *İşsizlik ve Maden Mühendisliği Alanındaki İşsizliğe Kısa Bir Bakış*, Ankara.
- Banerjee, A., & Newman, A. (1993) "Occupational Choice and the Process of Development," *Journal of Political Economy*, 101 (2), 274–298.
- Başar, S., Aksu, H., Temurlenk, M. S., & Polat, Ö. (2009) "Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Büyüme İlişkisi : Sınır Testi Yaklaşımı," *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (1), 301–314.
- Beck, T., Demirguc-Kunt, A., & Levine, R. (2004) *Finance, Inequality, and Poverty: Cross-Country Evidence*, Cambridge: National Bureau of Economic Research. <http://doi.org/10.3386/w10979>
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Levine, R. (2007) "Finance, Inequality And The Poor," *Journal of Economic Growth*, 12 (1), 27–49. <http://doi.org/10.1007/s10887-007-9010-6>
- Beken, H. G. (2006) "Yoksulluk Olgusuna Kavramsal Bir Bakış," Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Belen, M., & Karamelikli, H. (2016) "Finansal Gelişme ve Yoksulluğun Azalması Arasındaki İlişki: Ampirik Bir İnceleme," *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1), 125–141.
- Boqiang, L. (2003) "Economic Growth, Income Inequity, and Poverty Reduction in the China," *Economic Research Journal*, 12, 15-25.
- Cafı, R. (2009) "Adana İlinde Yoksulluğun Analizi: Sınırlı Bağımlı Değişkenli Modellerle Bir İnceleme," Yüksek Lisans Tezi, *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Canbazoğlu, S. (2010) "Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik

- İlişkisi: Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) Yaklaşımı ile Türkiye İçin Bir Uygulama," Yayınlanmış Yüksek Tezi, *Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*. <http://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>
- Cennet, B. (2010) "Yoksulluk ve Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Politika Uygulamaları," Yüksek Lisans Tezi, *Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Ceylan, O. (2014) "Gini Katsayısı ve Türkiye Örneği," <http://piyasarehberi.org/ekonomi/83-gini-katsayisi-ve-turkiye-ornegi>
- Ceylan, O. (2016) "Semaye Yeterlilik Rasyosu," <http://piyasarehberi.org/sozluk/sermaye-yeterlilik-rasyosu>
- Chronic Poverty Research Center (2005) Chronic Poverty Report, Manchester: Chronic Poverty Research Center.
- Claessens, S., & Feijen, E. (2007) *Financial Sector Development and the Millennium Development Goals*, Washington: World Bank Working Paper No: 89. <http://doi.org/10.1596/978-0-8213-6864-0>
- Çalışkan, Ş. (2010) "Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk," *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (59), 89–132.
- Dalgıç, B., Varol İyidoğan, P., & Güven, A. (2015) "Yoksulluk ve Yoksulluk Geçişlerinin Belirleyenleri: Türkiye Örneği," *Sosyoekonomi*, 23 (24), 51–70. <http://doi.org/10.17233/se.64331>
- Datt, G., & Ravallion, M. (1992) "Growth and Redistribution Components of Changes in Poverty Measures," *Journal of Development Economics*, 38 (2), 275–295. [http://doi.org/10.1016/0304-3878\(92\)90001-P](http://doi.org/10.1016/0304-3878(92)90001-P)
- Diñçoflaz, N. J. (2009) *Kentteki Kadının Yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü’nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları*, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Docplayer (2016) <http://docplayer.biz.tr/530568-Birinci-bolum-finansal-sistem-ve-kapsami.html>
- Doğan, E. (2014) *Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi*, Uzmanlık Tezi, Ankara: TC Kalkınma

Bakanlığı.

- Duman, F. (2013) <http://sahipkiran.org/2013/06/03/insan-haklari-ihlali-olarak-yoksulluk/>
- Dumanlı, R. (1996) *Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları*, Ankara: TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- Dünya Bankası (2005) "Introduction to Poverty Analysis," Washington: The World Bank.
- Ellahi, N. (2011) "How development of finance contributes to poverty alleviation and growth: A time series application for Pakistan," *African Journal of Business Management*, 5(30), 12138-12143.
- Engle R. F. & Granger, C. W. J. (1987) "Co-integration and Error Correction: Representation, Estimation And Testing," *Econometrica*, 55, 251–76.
- Erim, N., & Türk, A. (2005) "Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme," *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (2), 21–45.
- Erkal, G., Akıncı, M., & Yılmaz, Ö. (2015) "Yoksulluk, Gelir Eşitsizliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Seçilmiş Doğu Avrupa ve Latin Amerika Ülkeleri İçin Ampirik Bir Analiz," *TISK Academy/TISK Akademi*, 10 (19), 66–87.
- Erol, T. (1992) "Short-Term Macroeconomic Adjustment Process in A Developing Economy: the Turkish Case, 1960-80 and 1981-86," *METU Studies in Development*, 19 (1), 51-65.
- Erol, N. (2006) "Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları," Yüksek Lisans Tezi, *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Esen, T., Yıldırım, S., & Kostakoğlu, S. F. (2012) "Feldstein-Horioka Hipotezinin Türkiye Ekonomisi İçin Sınanması: ARDL Modeli Uygulaması," *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7 (1), 251-267.
- Farhadian, Z. (1984) *The Government Deficit, the Balance of Payments and the Role of Financial Development*, University Microfilms.
- Fields, G. (2002) *Distribution and Development: A New Look at the Developing World*, MIT Press.
- Fowowe, B., & Abidoye, B. (2012) "A Quantitative Assessment of the Effect of Financial Development on Poverty in African Countries," 1–20.

- Galor, O., & Tsiddon, D. (1996) "Income Distribution and Growth: the Kuznets Hypothesis Revisited," *Economica*, 63 (250), 110–117. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/2554811>
- Galor, O., & Zeira, J. (1993) "Income Distribution and Macroeconomics," *The Review of Economic Studies*, 60 (1), 35. <http://doi.org/10.2307/2297811>
- Goldsmith, R. (1969) *Financial Structure and Economic Development*, New Haven: Yale University Pres.
- Green, C. J., Kirkpatrick, C. H., & Murinde, V. (2006) "Finance for Small Enterprise Growth and Poverty Reduction in Developing Countries," *Journal of International Development*, 18 (7), 1017–1030. <http://doi.org/10.1002/jid.1334>
- Greenwood, J., & Jovanovic, B. (1989) "Financial Development, Growth, and the Distribution of Income," *Journal of Political Economy*, 98 (5), 1076–1107. <http://doi.org/10.3386/w3189>
- Gregorio, J. De, & Guidotti, P. (1995) "Financial Development and Economic Growth," *World Development*, 23 (3), 433–448. Retrieved from <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0305750X9400132I>
- Gurley G.J., ve Shaw E.S., (1967) "Financial Structure and Economic Development," *Journal of Economic Development and Culuturel Change*, 15 (3).
- Gündoğan, N. (2008) "Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele," *ASOMEDYA (Ankara Sanayi Odası Dergisi)*, 42-56.
- Gürbüz, B. (1995) "Finansal Gelişmenin Kalkınmaya Etkisi," *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi.*, Yıl: 32, 33-46.
- Haber, S. (2005) "Mexico’s Experiments with Bank Privatization and Liberalization, 1991–2003," *Journal of Banking & Finance*, 29 (8-9), 2325–2353. <http://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2005.03.017>
- Haughton, J. ve Khandker, S.R. (2009) *Handbook on Powerty and Inequality*, USA: World Bank.
- Hermes, N., & Lensink, R. (1996) *Financial Development and Economic Growth: Theory and Experiences from Developing Countries*, New York ve Londra: Routledge.

- Ho, S., & Odhiambo, N. (2011) "Finance and Poverty Reduction in China: An Empirical Investigation," *The International Business & Economics Research Journal*, 10 (8), 103–113.
- Holden, P., & Prokopenko, V. (2001) "Financial Development and Poverty Alleviation: Issues and Policy Implications for Developing and Transition Countries," 1-40.
- Honohan, P. (2004) "Financial Development, Growth, and Poverty: How Close are the Links?" *Financial Development and Economic Growth*, 1-37.
- Imran, K., & Khalil, S. (2012) "Contribution of Financial Development in Poverty Reduction through Industrial Growth," *International Journal of Asian Social Science*, 2 (5), 567–576.
- Inoue, T., & Hamori, S. (2012) "How Has Financial Deepening Affected Poverty Reduction in India? Empirical Analysis Using State-Level Panel Data," *Applied Financial Economics*, 22 (5), 395–408. <http://doi.org/10.1080/09603107.2011.613764>
- İbrişim, N. (2008) "Yoksulluk, Yoksulluğun Ölçülmesi ve Türkiye Üzerine Analizi," Yüksek Lisans Tezi, *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- İGR (2015) "Sıkça Sorulan Sorular," www.tr.undp.org
- Jahan, S. (2005) "Evolution of Human Development Index," Edi: Fukuda-Parr, S. ve Kumar, A.K. Shiva, *Readings in Human Development*, 152- 163, Oxford University Press.
- Jalilian, H., & Kirkpatrick, C. (2002) "Financial Development and Poverty Reduction in Developing Countries," *International Journal of Finance & Economics*, 7 (2), 97–108. <http://doi.org/10.1002/ijfe.179>
- Jalilian, H., & Kirkpatrick, C. (2005) "Does Financial Development Contribute to Poverty Reduction?," *Journal of Development Studies*, 41 (4), 636–656. <http://doi.org/10.1080/00220380500092754>
- Jeanneney, S. G., & Kpodar, K. (2011) "Financial Development and Poverty Reduction: Can There be a Benefit without a Cost?," *Journal of Development Studies*, 47 (1), 143–163. <http://doi.org/10.1080/00220388.2010.506918>
- Jeanneney, S., & Kpodar, K. (2011) "Financial Development, Financial Instability and Poverty".

- Johansen, S. (1988) "Statistical Analysis of Cointegration Vectors," *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12, 231-254.
- Johansen, S. & Juselius, K. (1990) "Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration - with Applications to the Demand for Money," *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52, 169-210.
- Kakwani, N. (2000) "On Measuring Growth and Inequality Components of Poverty with Application to Thailand," *Journal of Quantitative Economics*, 16 (1), 67-80.
- Kanbur, S., & Lustig, N. (1999) *Why is Inequality Back on the Agenda?*, Department of Agricultural, Resource, and Managerial Economics, Cornell University.
- Kappel, V. (2010) "The Effects of Financial Development on Income Inequality and Poverty," *Proceedings of the German Development Economics Conference, Hannover 2010*, No:25. <http://doi.org/10.2139/ssrn.1585148>
- Kar, M., Ağır, H., & Peker, O. (2011) "Financial Development and Poverty Reduction in Turkey," *Department of Economics, Çukurova Üniversitesi*, 681–703.
- Karakaş, E. ve Köksal, E. (2003) "İnsani Kalkınma ve Türkiye," 6-19, İstanbul.
- Kardam, F., & Yüksel, I. (2004) "Kadınların Yoksulluğu Yaşama Biçimleri: Yapabilirlik ve Yapabilirlikten Yoksunluk," *Nufusbilim Dergisi\ Turkish Journal of Population Studies*, 26, 45–72.
- Kaytancı, B. G. (2000) "Ödemeler Dengesi, Kamu Açıkları ve Finansal Gelişme: Türkiye 1980-1999," Yüksek Lisans Tezi, *Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Khandker, S. (1998) *Fighting Poverty with Microcredit: Experience in Bangladesh*, Oxford University Press.
- Kızılgöl, Ö. A., & Demir, Ç. (2010) "Türkiye’de Yoksulluğun Boyutuna İlişkin Ekonometrik Analizler," *Business and Economics Research Journal*, 1 (1), 21–32.
- Kızılgöl, Ö. A., & Üçdoğruk, Ş. (2011) "2002-2006 Yıllar Arasında Türkiye’de Yaşam Standartları ve Yoksulluğa İlişkin Mikro Ekonometrik Analizler," *Atatürk Ü. İİBF Dergisi*, 10. *Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı*, 373–391.
- Kömürcü, M. (2014) "Türkiye’de Yoksulluk Olgusu, Yoksullukla Mücadele Politikaları ve Gelir Dağılımı," Yüksek Lisans Tezi, *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

- Kutlar, A. (2005) *Uygulamalı Ekonometri*, Nobel Kitabevi.
- Kuznets, S. (1955) "Economic Growth and Income Inequality," *The American Economic Review*, XLV (1), 1–28.
- Kuznets, S. (1963) "Quantitative Aspects of the Economic Growth of Nations," *Chicago Journals*, 11 (2), 1–80.
- Lustig, N., Arias, O., & Rigolini, J. (2002) "Poverty Reduction and Economic Growth: A Two-Way Causality," Inter-American Development Bank.
- Masika, R., Haan, A. ve Baden, S. (1997) "Urbanisation and Urban Poverty: A Gender Analysis," Institute of Development Studies, University of Sussex, UK.
- McKinnon, R. I. (1973) *Money and Capital in Economic Development*, Brookings Institution Press.
- Namlı, M. (2013) "Finansal Gelişmenin Ekonomik Büyüme Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz," Yüksek Lisans Tezi, *Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Nazima Ellahi. (2011) "How Development of Finance Contributes to Poverty Alleviation and Growth: A Time Series Application for Pakistan," *African Journal Of Business Management*, 5 (30), 12138–12143. <http://doi.org/10.5897/AJBM11.1623>
- Nindi, A., & Odhiambo, N. (2015) "Poverty and Economic Growth in Swaziland: An Empirical Investigation," *Managing Global Transitions*, 13 (1), 59–74.
- O'Boyle, E. J. (1990) "Poverty: A Concept that is Both Absolute and Relative Because Human Beings are at Once Individual and Social," *Review of Social Economy*, 48 (1), 2–17.
- Odedokun, M. O. (1989) "Causalities Between Financial Aggregates and Economic Activities in Nigeria: The Results from Grangerr's Test," *Savings and Development*, 23 (1), 101-111.
- Odedokun, Matthew, O. (1989) "Causalities Between Financial Aggregates and Economic Activities in Nigeria: The Results from Grangerr's Test," *Savings and Development*, 1 (23), 101-111.
- Odedokun, M. (1996) "Financial Indicators and Economic Efficiency in Developing Countries," Ed.: Hermes, N., R., Lensink, *Financial Development and Economic Growth*, London: Routledge.

- Odhiambo, N. M. (2009a) "Finance-Growth-Poverty Nexus in South Africa: A Dynamic Causality Linkage," *The Journal of Socio-Economics*, 38 (2), 320–325. <http://doi.org/10.1016/j.socec.2008.12.006>
- Odhiambo, N. M. (2009b) "Financial Deepening and Poverty Reduction in Zambia: An Empirical Investigation," *International Journal of Social Economics*, 37 (1), 41–53. <http://doi.org/10.1108/03068291011006166>
- Odhiambo, N. M. (2010) "Is Financial Development A Spur To Poverty Reduction? Kenya's Experience," *Journal of Economic Studies*, 37 (3), 343–353. <http://doi.org/10.1108/01443581011061311>
- Osberg, Lars; Xu Kuan (2005) "How Should We Measure Global Poverty In A Changing World?," *Paper presented at The 2004 International Conference on Official Poverty Statistics*. <http://myweb.dal.ca/osbergresearch.html>
- Öçal, T., & Çolak, Ö. (1999) *Finansal Sistem ve Bankalar*, Nobel.
- Öztürk, N., Barışık, S., & Darıcı, H. K. (2010) "Gelişme Olan Piyasalarda Finansal Derinleşme ve Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi," *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (12), 95–119.
- Perez-Moreno, S. (2011) "Financial Development and Poverty in Developing Countries: A Causal Analysis," *Empirical Economics*, 41 (1), 57–80. <http://doi.org/10.1007/s00181-010-0392-5>
- Perotti, R. (1993) "Political Equilibrium Income Distribution and Growth," *Oxford Journals*, 60 (4), 755–776.
- Pesaran, H., & Shin Y. (1995) "An Autoregressive Distributed Lag Modelling Approach to Cointegration Analysis," Ed.: S. Strom, A. Holly and A. Diamond, *Centennial Volume of Ranger Frisch*, Cambridge University Press.
- Pesaran, H., Y. Shin & R. J. Smith (2001) "Bound Testing Approaches to the Analysis of Long Run Relationships," *Journal of Applied Econometrics*, 16 (3), 289–326.
- Pradhan, R. P. P. (2010) "The Nexus between Finance, Growth and Poverty in India: The Cointegration and Causality Approach1," *Asian Social Science*, 6 (9), 114–122. <http://doi.org/10.5539/ass.v6n9p114>
- Quartey, P. (2005) "Financial Sector Development, Savings Mobilization ve Poverty Reduction

- in Ghana," Research Paper, UNU-WIDER, United Nations University (UNU), No: 2005/71. http://doi.org/10.1057/9780230594029_5
- Sarısoy, İ., & Koç, S. (2010) "Türkiye’de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi," *Maliye Dergisi*, 158, 326–348.
- Sen, A. (1976) "Poverty: An Ordinal Approach To Measurement," *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 44 (2), 219–231.
- Sever, E. (2009) *Finans, Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi*, Çizgi Kitabevi.
- Shahbaz, M., Afza, T., & Shabbir, M. (2013) "Financial Development, Domestic Savings And Poverty Reduction in Pakistan: Using Cointegration And Granger Causality Analysis," *International Journal of Economics and Empirical Research (IJEER)*, 1 (5), 59–73.
- Shaw, E. S. (1973) *Financial Deepening in Economic Development*.
- Smith, A. (1986) *The Wealth of Nations Boks I-III*, Londra: Penguin Classics Yayınları.
- Smith, William C, (Fall 1998) "Beyond the Washington Consensus," *Hemisphere: A Magazine of the Americans*, 8 (3), 16-19.
- Stiglitz, Joseph E., (2000) "Development Thinking at the Millennium," Ed.: Boris Pleskovic and Nicholas Stern, *Annual World Bank Conference on Development Economics 1999*, 13-38.
- Subramanian, S. (2005) "Poverty Measurement and Theories of Beneficence," Research Paper, UNU-WIDER, United Nations University (UNU), No: 005/62.
- Şeker, S. D. (2008) "Türkiye’de Sosyal Transferlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri," Uzmanlık Tezi, Ankara: Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.
- Şener, Ü. (2009) Kadın Yoksulluğu, TEPAV Değerlendirme Notu.
- Şengür, M. (2011) "Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikası Aracı Olarak Mikro Kredi (Eskişehir Grameen Bank Analizi)," Yüksek Lisans Tezi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Şenses, F. (2003) *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tarı, R.(2015) *Ekonometri*, Umuttepe Yayınları.

- Taşkıran, G. (1996) "Finansal Derinliğin Ekonomik Gelişmeye Etkisi ve Avrupa Birliği Ülkeleri ile Türkiye’de Finansal Derinliğin İstatiksel Analizi" Doktora Tezi, *İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Todaro, M. (1997) Economic Development Sixth edition
- Topuz, S. G. (2013) "Finansal Gelişme Sürecinde Gelir Eşitsizliği: Bir Panel Veri Analizi," Yüksek Lisans Tezi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- TÜİK (2009) Yoksulluk Çalışması
- TÜİK (2013) Hanehalkı Bütçe Araştırması
- TÜİK (2013) Yoksulluk Çalışması
- TÜİK (2014) Hanehalkı Bütçe Araştırması
- TÜİK (2014) Yoksulluk Çalışması
- TÜİK (2015) www.tuik.gov.tr
- TÜİK (2016) Hanehalkı Bütçe Araştırması, 2015.
- TÜRK-İŞ (2016) <http://www.turkis.org.tr/>
- Türkiye İş Bankası (2016) <http://www.isbank.com.tr/TR/bireysel/yatirim-urunleri/eurobond/Sayfalar/eurobond.aspx>
- Uddin, G. S., Kyophilavong, P., & Sydee, N. (2012) "The Casual Nexus of Banking Sector Development and Poverty Reduction," *International Journal of Economics and Financial Issues*, 2 (3), 304–311.
- Uddin, G. S., Shahbaz, M., Arouri, M., & Teulon, F. (2014) "Financial Development and Poverty Reduction Nexus: A Cointegration and Causality Analysis in Bangladesh," *Economic Modelling*, 36, 405–412. <http://doi.org/10.1016/j.econmod.2013.09.049>
- UNDP (2004) Human Development Report
- UNDP (2014) İnsani Gelişme Raporu
- UNDP (2015) *Türkiye Açıklama Notu*, New York ve Londra.
- UNICEF <http://www.unicef.org.tr/>

UNDP Human Development Report

Williamson, J., & Mahar, M. (2002) *Finansal Liberalizasyon Üzerine Bir İnceleme*, Çev.: G. Delice, Ankara: Liberte Yayınları.

Yalkın, S. (2016) "BIST 100 Endeksi Nedir, BIST 100 Nasıl belirlenir?," <http://www.hissegirsim.com/bist-100-endeksi-nedir-bist-100-nasil-belirlenir/>

Yanar, R., & Şahbaz, A. (2013) "Gelişmekte Olan Ülkelerde Küreselleşmenin Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri," *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8 (3), 55–74.

Yar, F. (2015) "Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk," <http://globalpse.org/turkiyede-gelir-dagilimi-ve-yoksulluk/>

Zhuang, J., Gunatilake, H. M., Niimi, Y., Khan, M. E., Jiang, Y., Hasan, R., Khor, N., Lagman-Martin, A. S., Bracey, P. and Huang, B. (2009) "Financial Sector Development, Economic Growth, and Poverty Reduction: A Literature Review," *Asian Development Bank Economics Working Paper Series*, No: 173. <http://doi.org/10.2139/ssrn.1617022>

Zülfikar, B. Ş. (2010) "Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Yöntemleri: Katılımcı Bir Yaklaşımla Sosyal Riski Azaltma Projesi'nin Başarı Değerlendirmesi- Ankara İli Örneği," Yüksek Lisans Tezi, *Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

<http://www.enternasyonalforum.net/enternasyonel-terimler-sozlugu/3421-mutlak-goreli-yoksulluk.html>

<http://iktisatdersi.blogspot.com.tr/p/lorenz-egrisi-ve-gini.html>

<http://www.ilo.org/>

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Yoksulluk>

<http://www.tuik.gov.tr/>

<http://www.worldbank.org/tr/country/turkey/overview>

EKLER

Tablo 35. ARDL Modelin WALT Testi Sonuçları

Wald Testi:

Eşitlik: HARDL

Sınama İstatistiği	Değer	Serbestlik Derecesi	Olasılık
F-İstatistik	5.214527	(3, 96)	0.0022
Chi-square	15.64358	3	0.0013

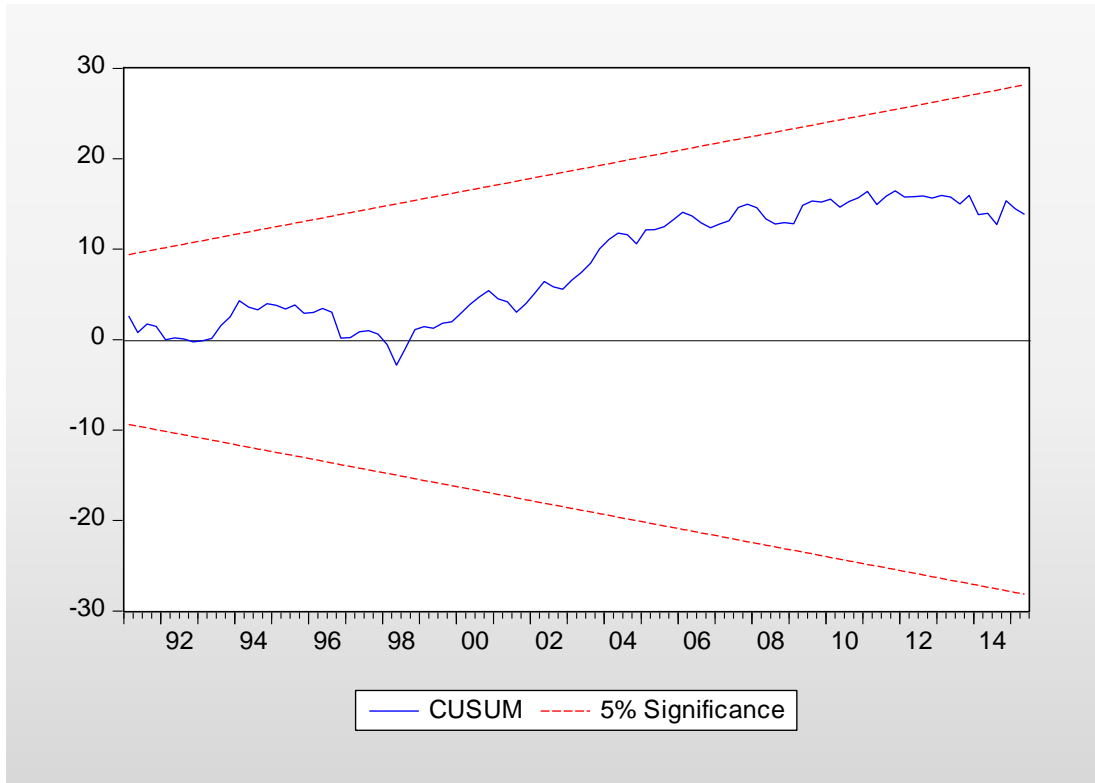
Sıfır Hipotezi $C(1)= C(2)= C(3)= 0$

Sıfır Hipotezinin Özet:

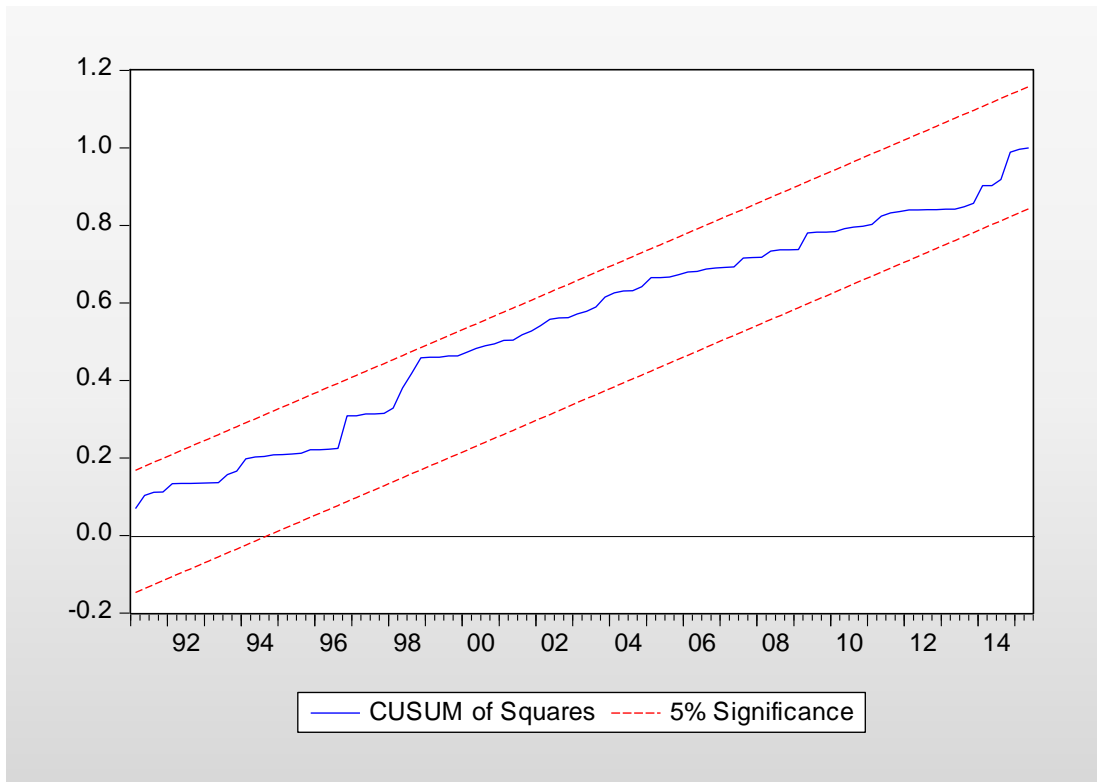
Standartlaştırılmış Sınırlama (= 0)	Değer	Standart Hata
C(1)	-0.440366	0.141521
C(2)	0.330131	0.105009
C(3)	-492905.8	189830.1

Katsayılar da sınırlamalar doğrusaldır.

Tablo 36. CUSUM Grafiği

Tablo 37. CUSUMQ Grafiği

Tablo 38. Uygun Gecikme İçin Hesaplanan Bilgi Kriterleri Tablosu

ARDL	AIC	Schwarz	Hannan- Quinn	Log-Oasılık
<u>1,0,0</u>	<u>11.53916</u>	<u>11.70906</u>	<u>11.60809</u>	<u>-639.1929*</u>
1,0,1	11.52659	11.72077	11.60538	-637.4893
1,0,2	11.39049	11.61019	11.47962	-623.1724
1,0,3	11.38802	11.63351	11.48759	-616.3409
1,0,4	11.40170	11.67330	11.51184	-610.3925
1,1,0	11.48840	11.68257	11.56718	-635.3502
1,1,1	11.48506	11.70351	11.57369	-634.1632
1,1,2	11.33503	11.57913	11.43406	-619.0943
1,1,3	11.32973	11.59978	11.43926	-612.1352
1,1,4	11.35327	11.64957	11.47343	-606.7532
1,2,0	11.51169	11.73138	11.60081	-629.8986
1,2,1	11.49954	11.74365	11.59857	-628.2247
1,2,2	11.35109	11.61960	11.46001	-618.9853
1,2,3	11.34723	11.64183	11.46673	-612.0979
1,2,4	11.36973	11.69072	11.49991	-606.6506
1,3,0	11.49410	11.73960	11.59367	-622.1755
1,3,1	11.47121	11.74126	11.58074	-619.9165
1,3,2	11.33967	11.63427	11.45916	-611.6818
1,3,3	11.35141	11.67056	11.48086	-611.3274
1,3,4	11.36514	11.71082	11.50532	-605.4001
1,4,0	11.48391	11.75551	11.59405	-614.8729
1,4,1	11.45093	11.74722	11.57109	-612.0756
1,4,2	11.34571	11.66670	11.47588	-605.3413
1,4,3	11.35695	11.70263	11.49714	-604.9540
1,4,4	11.37493	11.74530	11.52513	-604.9338
2,0,0	11.54135	11.73663	11.62057	-632.5448
2,0,1	11.51846	11.73815	11.60758	-630.2747
2,0,2	11.39093	11.63504	11.48996	-622.1968
2,0,3	11.39983	11.66988	11.50937	-615.9909
2,0,4	11.41281	11.70911	11.53297	-609.9984
2,1,0	11.50421	11.72390	11.59333	-629.4835
2,1,1	11.49329	11.73739	11.59231	-627.8775
2,1,2	11.34286	11.61137	11.45179	-618.5287
2,1,3	11.34545	11.64005	11.46494	-611.9999
2,1,4	11.36660	11.68759	11.49677	-606.4797
2,2,0	11.52008	11.76418	11.61910	-629.3643
2,2,1	11.51130	11.77982	11.62023	-627.8773
2,2,2	11.35683	11.64975	11.47566	-618.3042
2,2,3	11.36329	11.68244	11.49274	-611.9809
2,2,4	11.38472	11.73040	11.52491	-606.4673
2,3,0	11.51049	11.78053	11.62002	-622.0767
2,3,1	11.48847	11.78307	11.60796	-619.8658
2,3,2	11.35511	11.67426	11.48456	-611.5310
2,3,3	11.36666	11.71036	11.50606	-611.1662
2,3,4	11.37787	11.74824	11.52807	-605.0941
2,4,0	11.49796	11.79425	11.61812	-614.6387
2,4,1	11.46631	11.78729	11.59648	-611.9138
2,4,2	11.35880	11.70448	11.49899	-605.0547
2,4,3	11.36978	11.74015	11.51998	-604.6529
2,4,4	11.38766	11.78272	11.54787	-604.6273
3,0,0	11.54383	11.76478	11.63345	-625.9105
3,0,1	11.53088	11.77638	11.63046	-624.1985

3,0,2	11.39655	11.66660	11.50608	-615.8102
3,0,3	11.40034	11.69494	11.51983	-615.0186
3,0,4	11.42514	11.74612	11.55531	-609.6700
3,1,0	11.50825	11.75375	11.60783	-622.9540
3,1,1	11.50519	11.77524	11.61473	-621.7857
3,1,2	11.34749	11.64209	11.46698	-612.1119
3,1,3	11.34811	11.66726	11.47756	-611.1463
3,1,4	11.37423	11.71991	11.51442	-605.8956
3,2,0	11.52599	11.79604	11.63552	-622.9294
3,2,1	11.52310	11.81770	11.64259	-621.7704
3,2,2	11.36344	11.68259	11.49289	-611.9892
3,2,3	11.36578	11.70948	11.50519	-611.1179
3,2,4	11.39219	11.76256	11.54239	-605.8743
3,3,0	11.35835	11.65294	11.47784	-612.7090
3,3,1	11.33082	11.64997	11.46027	-610.1953
3,3,2	11.22232*	11.56601*	11.36172*	-603.2274
3,3,3	11.23179	11.60004	11.38115	-602.7485
3,3,4	11.25663	11.65169	11.41684	-597.4861
3,4,0	11.34866	11.66964	11.47883	-605.5018
3,4,1	11.31476	11.66044	11.45495	-602.6545
3,4,2	11.23252	11.60289	11.38272	-597.1722
3,4,3	11.24053	11.63559	11.40074	-596.6088
3,4,4	11.25820	11.67796	11.42843	-596.5721
4,0,0	11.57156	11.81847	11.67169	-620.6500
4,0,1	11.55666	11.82826	11.66680	-618.8379
4,0,2	11.42384	11.72014	11.54400	-610.5993
4,0,3	11.42833	11.74932	11.55851	-609.8442
4,0,4	11.44328	11.78896	11.58347	-609.6589
4,1,0	11.53683	11.80843	11.64697	-617.7570
4,1,1	11.53381	11.83011	11.65397	-616.5929
4,1,2	11.37394	11.69493	11.50412	-606.8800
4,1,3	11.37603	11.72170	11.51621	-605.9934
4,1,4	11.39176	11.76213	11.54196	-605.8509
4,2,0	11.55483	11.85113	11.67499	-617.7384
4,2,1	11.55186	11.87285	11.68204	-616.5766
4,2,2	11.39042	11.73610	11.53060	-606.7778
4,2,3	11.39396	11.76432	11.54415	-605.9706
4,2,4	11.40976	11.80482	11.56997	-605.8317
4,3,0	11.37868	11.69966	11.50885	-607.1379
4,3,1	11.34712	11.69280	11.48730	-604.4180
4,3,2	11.24627	11.61664	11.39647	-597.9218
4,3,3	11.25519	11.65025	11.41540	-597.4080
4,3,4	11.27348	11.69323	11.44371	-597.4048
4,4,0	11.33216	11.67784	11.47235	-603.6030
4,4,1	11.31252	11.68289	11.46272	-601.5326
4,4,2	11.23506	11.63012	11.39527	-596.3106
4,4,3	11.24408	11.66383	11.41431	-595.8024
4,4,4	11.26193	11.70638	11.44217	-595.7754

ÖZET

Bu çalışmanın amacı finansal gelişmenin yoksulluğu azaltma üzerinde bir etkisi olup olmadığını incelemektir. Çalışmada finansal gelişmenin yoksulluk üzerindeki etkisi 1989:2-2015:2 dönemine ait üçer aylık veri seti kullanılarak incelenmiştir. Analizde bağımlı değişken yoksulluk, bağımsız değişken finansal gelişme ve kontrol değişkeni olarak ekonomik büyüme kullanılmıştır. Çalışmanın ana bulguları, finansal gelişmenin yoksulluğun azalmasına doğrudan ve dolaylı olarak katkı yaptığını söyleyen teoriyi desteklemektedir. Sonuç olarak finansal gelişmenin kısa dönemde yoksulluğu azalttığı bulunmuştur. Uzun dönemde ise finansal gelişmenin yoksulluğun azalmasında negatif bir etkiye sahiptir.

ARŞİV Kayıt Bilgileri:

Tezin Adı : Finansal Gelişmenin Yoksulluk Üzerine Etkisi: Türkiye

Uygulaması

Tezin Yazarı : Emine ÖZTÜRK

Tezin Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Muhammet BELEN

Tezin Konumu : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : Kasım 2016

Tezin Alanı : Finans, İktisat

Tezin Yeri : KBÜSBE – KARABÜK

Anahtar Sözcükler : Finansal Gelişme, Yoksulluğun Azaltılması, ARDL Sınır Testi.

ABSTRACT

The aim of this study is to examine whether there is an impact of financial development on poverty reduction. Using quarterly data between 1989:2-2015:2, in the study investigates the effect of financial development on poverty reduction in Turkey. In the analysis, poverty is used as dependent variable, financial development as argument and economic growth as control variable. The main findings of the study support the theory which says financial development contribute both directly and indirectly to poverty reduction. As a result, it has been found that financial development was reduced poverty in the short term. In the long term, financial development has a negative impact on poverty reduction.

ARCHIVE Registration Information:

Title of Thesis : The Effect of Financial Development on Poverty: Turkey Application

The Author of The Thesis : Emine ÖZTÜRK

Thesis Advisor : Assist. Prof. Dr. Muhammet BELEN

Location of The Thesis : Master

History Thesis : November 2016

Area Thesis : Finance, Economics

Place Thesis : KBUSBE – KARABUK

Keywords : Financial Development, Poverty Reduction, ARDL Bounds Testing.

ÖZGEÇMİŞ

Emine Öztürk 24.06.1989 tarihinde Trabzon'da doğdu. Bahçelievler Yenibosna Lisesi'ni bitirdikten sonra Bülent Ecevit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme ve Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Dış Ticaret bölümlerinden 2013 yılında mezun oldu. İyi derecede İngilizce bilmektedir. Temel ilgi alanı finanstır.

